

INTEGRISANI PROGRAM UJEDINJENIH NACIJA ZA CRNU GORU 2017 - 2021.

Okvir razvojne pomoći UN za Crnu Goru

**Integrirani program
Ujedinjenih nacija
za Crnu Goru
2017 - 2021**

Okvir razvojne pomoći UN za Crnu Goru

Sadržaj

Akronimi i skraćenice	6
Izjava o posvećenosti	8
Potpisi	9
Kratak pregled dokumenta	10
1 Uvod	13
1.1 Stanje društveno-ekonomskog razvoja u Crnoj Gori	14
1.2 Glavna ostvarenja UNDAF-a za period 2010–2016. godina: nalazi i preporuke	15
1.3 Komparativna prednost UN	16
1.4 Metodologija formulacije dokumenta UNDAF za period 2017–2021. godina.....	18
1.5 Pravna osnova za UNDAF za period 2017–2021. godina za Crnu Goru.....	22
2 UNDAF za Crnu Goru za period 2017–2021: prioritetne oblasti i strateški ishodi	23
2.1 Demokratsko upravljanje	23
2.1.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u oblasti demokratskog upravljanja	23
2.1.2 Pregled osnovnih oblasti rada.....	27
2.2 Održivost životne sredine.....	28
2.2.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u smislu obezbjeđivanja održivosti životne sredine ...	28
2.2.2 Pregled glavnih područja rada	33
2.3 Socijalna inkluzija	36
2.3.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u smislu socijalne inkluzije.....	36
2.3.2 Pregled glavnih oblasti rada.....	43
2.4 Ekonomsko upravljanje	46
2.4.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u smislu ekonomskog upravljanja	46
2.4.2 Pregled glavnih oblasti rada.....	49
2.5 Integrisanje pet programskih načela UN.....	51
3 Institucionalni aranžmani za koordinaciju, planiranje, realizaciju i operativnu podršku	52
3.1 Aranžmani za upravljanje programom i odgovornost.....	52
3.2 Struktura za upravljanje i koordinaciju.....	54
4 Preuzete obaveze Vlade Crne Gore	59
5 Budžetski okvir i mobilizacija resursa	61
6 Praćenje, izvještavanje i evaluacija	63
7 Aneks	66
A. Matrica rezultata za UNDAF 2017–2021. godina	66
B.1 UNDAF 2017–2021. godine Srednjoročni budžetski okvir	76
B.2 UNDAF 2017–2021. godine Srednjoročni budžetski okvir,.....	77
po tipu finansiranja (u hiljadama)	
C. Plan UN za praćenje i evaluaciju.....	78
D. Ciljevi održivog razvoja	80

AKRONIMI I SKRAĆENICE

AWP	Godišnji plan rada
CBOs	Organizacije u lokalnoj zajednici
CCA	Zajednička procjena stanja u zemlji
CSOs	Organizacije civilnog društva
DRR	Smanjenje rizika od katastrofa
EK	Evropska komisija
EPA	Agencija za zaštitu životne sredine
EU	Evropska unija
FAO	Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu
SDI	Strane direktne investicije
GDP	Bruto društveni proizvod
GEF	Globalni fond za životnu sredinu
HACT	Harmonizovani pristup gotovinskim transferima
HRBA	Pristup zasnovan na ljudskim pravima
IAEA	Međunarodna agencija za atomsku energiju
IKT	Informaciono-komunikacione tehnologije
ILO	Međunarodna organizacija rada
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
JCT	Zajednički komunikacioni tim
JWPs	Zajednički planovi rada
M&E	Monitoring i evaluacija
MDG	Milenijumski razvojni ciljevi
MEG	Grupa za monitoring i evaluaciju
NVO	Nevladina organizacija
NSOR	Nacionalna strategija održivog razvoja
OMT	Tim za upravljanje operacijama
RG	Grupa za ostvarenje rezultata
RBM	Upravljanje zasnovano na rezultatima

RH	Reproduktivno zdravlje
SDG	Ciljevi održivog razvoja
SPR	Skup za utvrđivanje strateških prioriteta
UN	Ujedinjene nacije
UNAIDS	Zajednički program Ujedinjenih nacija za HIV/AIDS
UNCO	Koordinaciona kancelarija UN
UNCT	Tim Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori
UNCTAD	Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj
UNDAF	Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNECE	Ekonomska komisija Ujedinjenih nacija za Evropu
UNEP	Program životne sredine Ujedinjenih nacija
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNHCR	Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za djecu
UNIDO	Organizacija Ujedinjenih nacija za industrijski razvoj
UNODC	Kancelarija Ujedinjenih nacija za droge i kriminal
UNOPS	Kancelarija Ujedinjenih nacija za projektne usluge
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija

Izjava o posvećenosti

Ujedinjene nacije u Crnoj Gori posvećene su zajedničkom radu s Vladom Crne Gore, kao i s građanima Crne Gore, kako bi dale trajan doprinos nacionalnim razvojnim prioritetima i prioritetima u oblasti ljudskih prava, te unapređenju uslova života svih ljudi koji žive u Crnoj Gori, posebno onih koji se nalaze u najranjivijem i najtežem položaju. Nadgradnjom rezultata ostvarenih u okviru Integrisanog programa Ujedinjenih nacija za Crnu Goru za period 2010–2016. godine, Vlada Crne Gore i sistem UN težiće ostvarenju nacionalnih razvojnih prioriteta, ciljeva održivog razvoja predviđenih Agendom održivog razvoja do 2030. godine, međunarodnim obavezama koje je Vlada Crne Gore preuzela na globalnim samitima UN, međunarodno preuzetim obavezama u oblasti ljudskih prava, kao i programom reformi vezanih za proces pristupanja EU.

Integrisani program UN, koji se još naziva i Okvirom razvojne pomoći Ujedinjenih nacija, predstavlja srednjoročni strateški planski dokument u kome se artikuliše kolektivna vizija i odgovor Sistema UN na nacionalne razvojne prioritete i aktivnosti, koje treba sprovesti u partnerstvu s Vladom Crne Gore i u bliskoj saradnji s međunarodnim i nacionalnim partnerima i civilnim društvom do 2021. godine.

Planirani rezultati fokusirani su na četiri strateške oblasti koje odgovaraju razvojnim izazovima i izazovima u oblasti ljudskih prava, i oslanjaju se na komparativne prednosti Ujedinjenih nacija. Utvrđeni su kroz proces intenzivnih konsultacija s nacionalnim vlastima u Crnoj Gori, s drugim implementacionim partnerima i pojedincima koji žive u Crnoj Gori, a uključuju:

- Demokratsko upravljanje
- Održivost životne sredine
- Socijalnu inkluziju
- Ekonomsko upravljanje.

Odabrane oblasti i očekivani rezultati u svakoj od njih predstavljaju okvir za uzajamne odgovornosti između Ujedinjenih nacija i Crne Gore. Očekuje se da pojedincima u Crnoj Gori omoguće veći izbor mogućnosti, te da se promoviše dostojanstven razvoj po mjeri čovjeka i ljudske slobode.

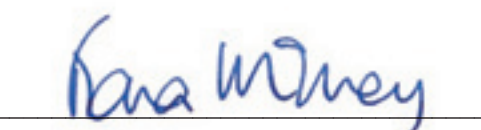
Vlada Crne Gore

Igor LUKŠIĆ

Potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova
i evropskih integracija

Sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori

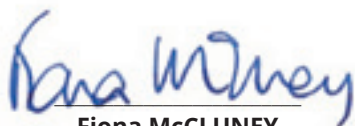

Fiona McCLUNEY

Stalna koordinatorka Sistema Ujedinjenih nacija
Kopredsjedavajuća Zajedničkog nadzornog komiteta
(JCSC)

Potpisi

Svojom potpisom članovi Sistema Ujedinjenih nacija za Crnu Goru potvrđuju prihvatanje ovog Integrisanog programa UN (2017–2021. godine) i podvlače svoju zajedničku posvećenost stubovima programa, strategijama i očekivanim ishodima:

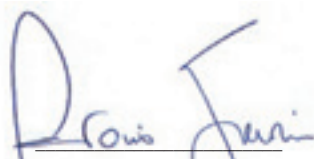
Fiona McCLUNEY,
UNDP, Stalna koordinatorka

Benjamin PERKS,
UNICEF, predstavnik

Mustafa Server CAYLAN,
UNHCR, predstavnik

Antonio GRAZIOSI,
ILO, direktor
Tim za tehničku podršku u oblasti
dostojanstvenog rada i Kancelarija
za Srednju i Istočnu Evropu

Amita MISRA
UNIDO, vršiteljka dužnosti, Odeljenje
za Evropu i Centralnu Aziju
direktorka Sektora za regionalne
programe i zastupljenost na terenu

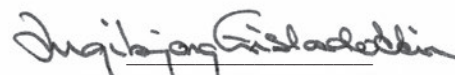
Zsuzsanna JAKAB,
WHO, regionalna direktorka
za Evropu

Vladimir RAKHMANIN,
FAO, pomoćnik generalnog direktora
i regionalni predstavnik za Evropu i
Centralnu Aziju

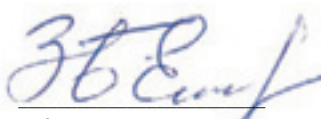
Martin KRAUSE,
IAEA, direktor,
Odeljenje za Evropu, Sektor
za tehničku saradnju

Ingibjorg GISLADOTTIR,
UN Women, regionalna direktorka

Joakim REITER,
UNCTAD, zamjenik generalnog sek-
retara

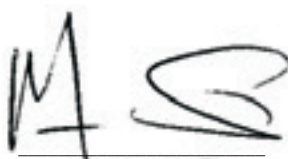
Zamira ESHMAMBETOVA,
UNECE, direktorka, Jedinica za upra-
vljanje programima

Jan DUSIK,
UNEP, direktor i regionalni pred-
stavnik, Regionalna kancelarija za
Evropu

Ana Luiza M. THOMPSON-FLORES
UNESCO, direktorka, Regionalni biro
za nauku i kulturu u Evropi

Alexandre SCHMIDT
UNODC, šef, Regionalno odeljenje za
Evropu, Zapadnu i Centralnu Aziju

Moin KARIM,
UNOPS, regionalni direktor za Evro-
pu i Zajednicu nezavisnih država

Kratak pregled dokumenta

1. Okvir za razvojnu pomoć Ujedinjenih nacija (UNDAF) sadrži osnov za planiranje programa saradnje između sistema UN i Vlade Crne Gore za period od 2017–2021. godine. Bliško je usaglašen sa nacionalnim razvojnim prioritetima i prioritetima u oblasti ljudskih prava, a proistekao je iz širokih konsultacija sa svim resorima Vlade Crne Gore, lokalnim samoupravama, nacionalnim institucijama i partnerima, i sa civilnim sektorom. UNDAF daje okvir za rad sljedećih organizacija Ujedinjenih nacija, kako onih prisutnih u zemlji, tako i regionalnih: UNICEF, UNDP, UNHCR, WHO, ILO, IAEA, UNIDO, UNECE, UNESCO, UNEP, UN Women, UNOPS, FAO, UNODC i UNCTAD.
2. Novi UNDAF za Crnu Goru za period 2017–2021. godina ima za cilj da maksimalno iskoristi kombinovano znanje i resurse organizacija sistema UN koje od 2010. godine primjenjuju pristup Djelujući kao jedan, te da učini trajnima rezultate sadašnjeg Integrisanog programa UN za period 2010–2016. godina. Nadalje, UNDAF je usaglašen s Agendom održivog razvoja do 2030. godine i globalnim Ciljevima održivog razvoja (SDG). Takođe je posebno oblikovan u skladu s programom reformi na putu pridruženja EU, koji Vlada Crne Gore sistematski sprovodi.
3. Nacionalni kontekst za podršku UN brzo se razvija kako UN ulaze u drugu deceniju svog programskog prisustva i nadgradnje rezultata ostvarenih u okviru prvog integrisanog programa UN. Kao zemlja srednjeg dohotka s rastućom ekonomijom, Crna Gora je posvećena zadržavanju zamaha reformi u korak s programom pristupanja EU, što će ujedno predstavljati i iri okvir za program UN. Kako su se ostali bilateralni donatori povukli ili će to postepeno uraditi, UN su dobro pozicionirane kao strateški partner koji pomaže Vladi i pojedincima na prostoru Crne Gore u odabranim oblastima, a koje su u skladu sa posebnim mandatima, kompetencijama i operativnim kapacitetima UN, sa stalnim pomjerenjem ka vidovima saradnje koji sve više okrenutim razvoju javnih politika i institucionalnih kapaciteta.
4. UN će temeljiti svoje partnerstvo tako da obezbijede podršku realizaciji i praćenju postojećih relevantnih strategija i politika, putem istraživanja, analiza, podataka (uključujući i analize koje posebnu pažnju poklanjaju uzrastu i rodu, kao i podatke razdvojene po polu), inovacija, razvoja kapaciteta, programskog prisustva i komunikacije usmjerene u pravcu promjene ponašanja. Pružiće podršku Vladi i civilnom društvu prilikom izrade i realizacije Nacionalne strategije održivog razvoja zasnovane na nacionalizovanoj globalnoj Agendi ciljeva održivog razvoja i drugih sektorskih strategija.
5. Da bi uključio pojedince koji nijesu eksperti i same građane u proces osmišljavanja novog UNDAF-a, i da bi dokument bio što je moguće više usmjeren na budućnost, Tim UN u Crnoj Gori koristio je pristup prognoziranja i planiranja u odnosu na željenu budućnost (tzv. *Foresight* pristup). UN su organizovale seriju radionica s različitim grupama ljudi, uključujući mlade i eksperte sa univerziteta, NVO koje zastupaju interese ranjivih kategorija, udruženja radnika, poslodavaca i studenata na kojima su korišćeni instrumenti *Foresight* metodologije da bi se svi učesnici uključili u diskusiju o prioritetnim oblastima za UNDAF. UN su pokrenule i *online* platformu putem koje su se građani mogli uključiti u promišljanje o željenoj i vjerovatnoj budućnosti za Crnu Goru, i mogućim pravcima unapređenja ljudskih prava i razvoja. Svi podaci i analize prikupljeni na taj način doprinijeli su izradi dokumenta.

6. UNDAF će slijediti pristup zasnovan na ljudskim pravima (HRBA), te će u djelo sprovoditi akcioni plan Generalnog sekretara UN *Prava u prvi plan*, u kome se utvrđuje odgovornost svih timova UN po pojedinačnim zemljama (UNCT) da u okviru procesa Analize situacije u zemlji (CCA), odnosno UNDAF-a rješavaju glavne prepreke u oblasti ljudskih prava. Zajednička upravljačka i koordinaciona struktura opisana u nastavku, osiguraće da se preporuke koje proisteknu iz procesa pregleda¹ stanja ljudskih prava u Crnoj Gori na sistematičan način sprovode i integrišu u normativne aktivnosti i aktivnosti izgradnje kapaciteta koje se sprovode u okviru svake rezultatske oblasti.
7. Konsultativni i participativni proces utvrđivanja prioriteta rezultirao je odabirom četiri glavne rezultatske oblasti, od kojih svaka ima svoj strateški ishod. Svaki od tih ishoda odgovara ključnim nacionalnim razvojnim prioritetima i prioritetima u oblasti ljudskih prava. Takođe imaju za cilj da se na najbolji mogući način iskoriste komparativne prednosti organizacija UN, te da se stvore prilike za stvaranje sinergija i komplementarnosti među njihovim područjima rada, operativnim kapacitetima i oblastima nadležnosti.
8. U tom smislu, UNDAF uspostavlja niz predviđenih rezultata koji su dogovoreni između Vlade i sistema Ujedinjenih nacija u ključnim oblastima saradnje da bi se omogućila realizacija potencijala zemlje u smislu razvoja po mjeri čovjeka. UNDAF predstavlja zajednički dogovoren plan pružanja podrške razvojnim programima Crne Gore u sljedeće četiri ključne rezultatske oblasti:
 - Demokratsko upravljanje
 - Održivost životne sredine
 - Socijalna inkluzija
 - Ekonomsko upravljanje.
9. Iako ove ključne oblasti kombinuju zajednički fokus na ostvarenju rezultata s potencijalom iskorišćavanja sinergija i uzajamno podržavajućih kompetencija i kapaciteta uključenih organizacija UN, važno je konstatovati međusektorske veze među pitanjima koja se rješavaju u okviru svakog stuba. To je omogućeno kroz sistemsku primjenu temeljnih načela programiranja UN: pristup zasnovan na ljudskim pravima (HRBA), rodna ravnopravnost i osnaživanje žena (GEWE), i održivost životne sredine, kao temama koje prožimaju sve oblasti, kao i generalno snažnom usmjerenosti na ublažavanje siromaštva uz posebnu pažnju posvećenu najranjivijim kategorijama i kategorijama stanovništva u najnepovoljnijem položaju.
10. UNDAF će se realizovati na osnovu principa *Djelujući kao jedan* i relevantnih standardnih operativnih procedura (SOP) Razvojne grupe Ujedinjenih nacija (UNDG). Usmjerenost na ostvarenje zajedničkih rezultata svih organizacija koje učestvuju u svakoj od rezultatskih oblasti, kao i uzajamna odgovornost za ostvarenje rezultata među organizacijama UN i nacionalnim partnerima osiguraće se formiranjem radnih grupa za ostvarenje rezultata, koje će činiti predstavnici Vlade i UN (u daljem tekstu Rezultatske grupe). Te zajedničke

¹ U novije vrijeme urađeni su sljedeći takvi pregledi: Univerzalni periodični pregled (2013), pregledi koje su uradili Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava (2014), Komitet za ljudska prava (2014), Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (2014), Komitet za prisilne nestanke (2015). U skorije vrijeme Crnu Goru je obišao i Posebni izvjestilac za promovisanje i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja (2013) i Radna grupa za prisilne ili nedobrovoljne nestanke (2014).

radne grupe biće zadužene za planiranje zajedničkog rada, pružanje podrške tokom realizacije, za praćenje i izvještavanje. Zajednički nadzorni komitet za Crnu Goru, koga čine visoki predstavnici Vlade Crne Gore i UN, nadgledaće i usmjeravati program u cjelini.

11. Pristup *Djelujući kao jedan* imaće podršku i Zajedničkog komunikacionog tima u kome organizacije UN saraduju na zajedničkim aktivnostima informisanja javnosti i javnog zastupanja. Djelotvornije i efikasnije poslovne operacije osiguraće se preko zajedničkog Tima za vođenje operacija, a sredstvima po pojedinim programima upravljat će se kroz zajednički budžetski okvir sa zajedničkom mobilizacijom resursa.
12. Okvir rezultata, zajedno s integrisanim budžetskim okvirom, predstavlja temeljan aspekt cjelokupnog UNDAF okvira za period 2017–2021. godina. Ukupan obim finansijskih sredstava tokom petogodišnjeg programskog ciklusa procjenjuje se na oko 55,6 miliona US\$, koji čine osnovna i dodatna sredstva pojedinačnih organizacija potpisnica UNDAF-a, te sredstva koja se zajednički mobilišu. Budžeti svih programa, potprograma ili aktivnosti organizacija UN koje su učesnice ovog okvira, a koji doprinose ostvarenju konkretnog ishoda, grupisani su zajedno radi utvrđivanja ukupnog budžeta za svaki ishod i za svaku organizaciju UN (detaljan pregled dat je u Aneksu B).

1 Uvod

CRNA GORA Osnovni društveno-ekonomski podaci	
Površina	13.812 km ²
Broj stanovnika	621.810 (jul 2014, procjena Monstata)
Etnički sastav	Crnogorci 45%, Srbi 28,7%, Bošnjaci 8,6%, Albanci 4,9%, Muslimani 3,3%, ostali/nedeklarisani 9,4%
Religije	pravoslavci: 72,1%; muslimani: 19,1%; katolici 3,4%
Stopa rasta broja stanovnika	+2,4‰ (jul 2014. godine, procjena Monstata)
Očekivani životni vijek na rođenju	76,4 godine, muškarci: 73,9, žene 78,9
Starosna distribucija	0-14: 18,5%, 15-64: 67,9%; 65+: 13,5% (jul 2014. godine, procjena Monstata)
Stopa smrtnosti odojčadi	4,9/1000; djeca do pet godina: 5,7/1000
BDP (2014)	3,5 milijarde EUR
BDP per capita (2014)	5.561 EUR
HDI (2015) rezultat i rang	0,802, rang 49
Srednji broj godina školovanja	10,5
Ljekara na 1000 stanovnika	2,05 (2014, Statistički godišnjak IJZ)
Stopa nezaposlenosti mladih (15–24)	35,8% (2014, Monstat)

1.1 Stanje društveno-ekonomskog razvoja u Crnoj Gori

1. Od obnavljanja nezavisnosti 2006. godine i sticanja statusa kandidata za članstvo u EU 2012, Crna Gora je sprovela značajne sistemske reforme, usaglašavajući ih sa potrebama pristupanja EU. U prvim godinama nakon 2006, ekonomija je ostvarivala relativno visoke stope rasta, nakon čega su uslijedile godine u kojima su se osjećale posljedice međunarodne finansijske krize (2008), što je dovelo do pada ekonomske aktivnosti u 2009. i 2012. godini. Povratak na put stabilnog ekonomskog rasta evidentan je od 2013. godine, sa godišnjom stopom realnog rasta za period 2015–2018. godina prognoziranim na oko 3,8%. BDP je 2014. godine bio neznatno ispod 3,5 milijardi eura, uz realnu stopu rasta BDP-a od 1,8%. Priliv stranih direktnih investicija (SDI) takođe se povećava, posebno u sektorima turizma i građevinarstva.
2. Proces pristupanja EU odvija se u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju koji su 2010. godine potpisale EU i Crna Gora. Nacionalni program za pristupanje Evropskoj uniji za period 2014–2018. godina, predstavlja strateški okvir za usaglašavanje s pravnom tekovinom EU i za jačanje administrativnih kapaciteta. Proces pregovaranja zvanično je započet 2012. godine, pri čemu je 22 od ukupno 33 pregovaračka poglavlja otvoreno do decembra 2015. godine, a dva su privremeno zatvorena. Pregovori u poglavljima 23 (pravosuđe i temeljna prava) i 24 (pravda, sloboda i bezbjednost) smatraju se za srž pregovaračkog procesa, a 84 mjerila koja je utvrdila EU predstavljaju osnovu daljih reformi u tim oblastima.
3. S druge strane, Crna Gora se obavezala na ispunjenje Milenijumskih razvojnih ciljeva, koji su integrisani u nacionalne sektorske politike, ali je imala prepreka u potpunom ostvarenju svih ciljeva do kraja 2015. godine usljed otežane ekonomske situacije u zemlji. Crna Gora je uglavnom na dobrom putu da ispuni nacionalizovane milenijumske razvojne ciljeve za 2015. godinu. Na osnovu najnovijeg izvještaja Vlade o praćenju ispunjenja Milenijumskih razvojnih ciljeva iz oktobra 2015, za Cilj 1: Smanjenje siromaštva, ostvaren je značajan napredak, ali postavljeni cilj neće biti ostvaren, kao ni Cilj 3: Rodna ravnopravnost niti Cilj 7: Održivost životne sredine. Nasuprot tome, Crna Gora je na dobrom putu da ostvari ciljeve 2, 4 i 5 s ostvarenim značajnim napretkom u pogledu stope smrtnosti odojčadi i zdravlja majki (Ciljevi 4 i 5), i s povećanom stopom upisa u predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje (Cilj 2). Što se tiče Cilja 6, došlo je do pogoršanja indikatora (suzbijanje HIV/AIDS, tuberkuloze i nezaraznih bolesti), ali treba imati na umu osjetljivost indikatora na male promjene u apsolutnom iznosu, što je razlog za odstupanje od očekivanih vrijednosti za ostvarenje nacionalizovanog Cilja 6.

4. U smislu razvoja po mjeri čovjeka, Crna Gora je ocijenjena s 0,802 na skali UNDP-ovog indeksa razvoja po mjeri čovjeka (HDI) za 2015. godinu, čime se našla na 49. mjestu (od 187 zemalja), što je za dva mjesta bolji rezultat u odnosu na prethodnu godinu. Time se Crna Gora svrstava među zemlje s veoma visokom stopom razvoja po mjeri čovjeka, i nalazi se u povoljnijem položaju od ostalih zemalja koje su sadašnji kandidati za članstvo u EU. Kad se u HDI indeks uračuna stopa nejednakosti, rezultat Crne Gore smanjuje se na 0,728, što je i dalje iznad prosjeka u kategoriji zemalja s veoma visokim stepenom razvoja po mjeri čovjeka.

1.2 Glavna ostvarenja UNDAF-a za period 2010–2016. godina: nalazi i preporuke

5. Prilikom pripreme novog UNDAF dokumenta bilo je važno uzeti u obzir pouke o onome što je dobro funkcionisalo a što manje dobro, o ostvarenim rezultatima, relevantnosti i održivosti aktivnosti Tima UN u Crnoj Gori realizovanih u okviru UNDAF-a za period 2010–2016. godina. Kao odgovor na nove razvojne izazove i prioritete u oblasti ljudskih prava, i prilagođavajući se promjenljivom društveno-ekonomskom i političkom kontekstu, važno je nastaviti ostvarivanje rezultata u oblastima ključnih reformskih izazova.
6. Na početku procesa pripreme novog UNDAF dokumenta urađena je nezavisna Završna evaluacija važećeg UNDAF-a². Izvještaj u načelu potvrđuje da je važeći UNDAF na dobrom putu ostvarenja zacrtanih strateških ishoda, i da potvrđuje relevantnost i djelotvornost programa UN u odnosu na nacionalne razvojne potrebe i prioritete. Konstatuje da je Integrisani program UN 2010–2016. snažno usmjeren na ljudska prava, da pokušava uvezati operativnu podršku i podršku za izgradnju kapaciteta s programom normativnih aktivnosti na rješavanju problema vezanih za ljudska prava u Crnoj Gori. Međutim, evaluacija konstatuje i da se pitanja vezana za ljudska prava više rješavaju na nivou pojedinačnih organizacija UN nego što su u fokusu koordinacije i saradnje među organizacijama u sektorskim radnim grupama. U izvještaju se naglašava i da bi se aktivnosti mogle više sistematski uvezati s praćenjem ispunjenja preporuka koje proističu iz razmatranja tijela zaduženih za sprovođenje međunarodnih ugovora i mehanizama UN u oblasti ljudskih prava.
7. Evaluacijom je ustanovljeno i da je Integrisani program UN usaglašen s nacionalnim prioritetima i strategijama, a istovremeno dovoljno fleksibilan da se brzo prilagođava i reaguje na nastajuće potrebe.
8. Sistem UN u Crnoj Gori imao je korist od pristupa *Djelujući kao jedan* (DaO), naročito kroz zajednički fokus na definisanim ishodima, iako su zajedničke radne grupe po tematskim stubovima funkcionisale više u smislu formalizacije zajedničkog planiranja i izvještavanja, a manje na utvrđivanju problema i osmišljavanju rješenja kroz fazu realizacije. Pristup *Djelujući kao jedan* manifestovao se i kroz operativnu efikasnost i zajedničke službe, i jedinstveno komuniciranje u zajedničkim aktivnostima javnog zastupanja i podizanja nivoa svijesti javnosti.
9. UNDAF obezbjeđuje zajednički programski okvir za Sistem UN u Crnoj Gori, što donosi novu vrijednost aktivnostima pojedinačnih organizacija UN kroz sinergiju i komplementarnost s aktivnostima drugih agencija, a istovremeno obezbjeđuje osnov za aktivnosti nerezidentnih organizacija UN. Međutim, postoji problem strateškog fokusa nasuprot inkluzivnosti, a ni sve aktivnosti svih agencija UN, koliko god relevantne bile same po sebi,

ne treba uključiti u okvir rezultata UNDAF-a, jer to može umanjiti usmjerenost i prioritet koji se daje najvažnijim odabranim ishodima.

10. Neke od ključnih preporuka iz izvještaja evaluacije koje su uzete u obzir i odrazile se na formulisanje novog UNDAF-a za period 2017–2021. godina su sljedeće:
 - više ciljane podrške prilikom izrade Nacionalne strategije održivog razvoja, njene naknadne realizacije i praćenja, kao i u realizaciji globalne Agende održivog razvoja do 2030. godine
 - bliska podrška procesu pristupanja EU
 - unaprijeđena međuresorska koordinacija po pitanjima koja prevazilaze pojedinačne sektore i za koje je potrebna saradnja više aktera
 - usmjerenje na istinski strateške ishode i odabir ograničenog broja strateških indikatora koji omogućavaju djelotvorno praćenje napretka, u kombinaciji s utvrđivanjem indikatora za ključne rezultate prilikom pripreme godišnjih planova rada.

Foto: UN Crna Gora / Miloš Vujović

1.3 Komparativna prednost UN

11. Komparativna prednost sistema UN prvenstveno i iznad svega crpi se iz jasno ustanovljene strateške pozicije bliskog i neutralnog partnera Vlade i nacionalnih partnera u Crnoj Gori. Sposobnost UN da rade sa širokim krugom partnera i van institucija centralnog nivoa vlasti, da uključuju lokalne samouprave i civilno društvo, da angažaju državljane i one koji to nijesu, predstavlja dodatnu prednost, koja omogućava UN da kombinuju svoj normativni mandat u odnosu na afirmaciju i zaštitu ljudskih prava s aktivnostima operativne i ekspertske podrške i izgradnje kapaciteta, a da istovremeno osigurava nacionalnu prihvaćenost i usmjeravanje programa.
12. Sistem UN bio je blizak partner Vlade u procesu ostvarenja Milenijumskih razvojnih ciljeva, počev od samog procesa nacionalizacije ciljeva do izrade okvira sa ciljnim vrijednostima i indikatorima, kao i u pružanju podrške izradi redovnih izvještaja o praćenju stanja, uz istovremeno usaglašavanje svojih aktivnosti razvojne pomoći kako bi se rješavali važni nedostajući elementi. Preostalo vrijeme važenja prethodno formulisanog Programa predstavljaće prelaz ili premošćavanje između Milenijumskih razvojnih ciljeva, uključujući i podršku Vladi na dostizanju neostvarenih ciljeva, i novih Ciljeva održivog razvoja (SDG).

Novi UNDAF nadogradiće tu komparativnu prednost i nastaviti da formuliše podršku UN nacionalnim naporima u skladu s Ciljevima održivog razvoja (SDG). U tom smislu, okvir rezultata UNDAF-a jasno je definisan globalnim Ciljevima održivog razvoja i njihovim okvirom indikatora: ciljevi i ciljne vrijednosti biće usaglašeni s indikatorima Ciljeva održivog razvoja, i uključeni u plan praćenja i evaluacije.

13. Budući da se organizacije UN okupljaju pod zajedničkim programskim okvirom da bi bolje iskoristile komplementarne nadležnosti i kapacitete pojedinačnih organizacija, sistem UN ujedno vrši i važnu funkciju okupljanja ministarstava u Vladi i nacionalnih partnera na rješavanju složenih pitanja za koja je potreban sveobuhvatan, međusektorski pristup. To je posebno relevantno u Crnoj Gori koja ima nedovoljno razvijen sistem međuresorske koordinacije, to je od presudnog značaja za koordinaciju aktivnosti UN s aktivnostima vezanim za proces pristupanja EU, za šta je potrebna koordinacija reformskih aktivnosti među sektorima i resorima Vlade.
14. Godinama su UN u Crnoj Gori koncentrisale svoje programe na sljedeće glavne oblasti: ublažavanje siromaštva i socijalna inkluzija, promovisanje zaposlenosti, uključujući i razvoj MSP, ekonomsko upravljanje, zaštita i promocija ljudskih prava, zdravlje, održivost životne sredine, demokratsko upravljanje, s posebnom pažnjom posvećenom djeci i mladima, socijalno ugroženim ili marginalizovanim grupama, i rodnim dimenzijama. Komparativna prednost UN u ovim oblastima potvrđena je nezavisnom evaluacijom sadašnjeg UNDAF-a, a novi UNDAF umnogome zadržava isti sektorski fokus grupisan oko rezultatski/sektorski važnih područja komparativnih prednosti.
15. Proces programiranja u okviru UN, kako je naznačen u nastavku, zasnovan je na širokim i raznorodnim konsultacijama s Vladom i civilnim društvom, na sveobuhvatnoj analizi stanja u zemlji radi bliskog usaglašavanja s nacionalnim razvojnim prioritetima i nacionalnim strateškim planovima, kao što je Nacionalna strategija održivog razvoja i globalna Agenda održivog razvoja do 2030. godine. Podršku tim procesima UN pružaju putem analitičkih studija i prikupljanja podataka. UN su u Crnoj Gori odigrale presudnu ulogu u unapređenju sistema prikupljanja i analize relevantnih podataka, anketa i analitičkih izvještaja³ i pokrenule su inovativne inicijative za izgradnju nacionalnih kapaciteta u tom smislu, što je značajno za procese planiranja, izrade politika, kao i za praćenje i evaluaciju zasnovanu na pouzdanim podacima i pokazateljima, uz istovremenu podršku izradi istraživanja i analitičkih izvještaja.
16. Posebno obilježje programa UN u Crnoj Gori čini jasna usmjerenost na najranjivije kategorije društva i marginalizovane zajednice, osiguravajući njihovo uključivanje u razvojne procese i poštovanje njihovih prava već u fazi osmišljavanja programa. To doprinosi i širem nacionalnom osjećaju uključenosti i posvećenosti programima UN. Osim usvajanja pristupa zasnovanog na ljudskim pravima kao preovlađujućeg programskog načela, UN u Crnoj Gori primjenjuju rodno zasnovani pristup da bi se osiguralo da ljudska prava i posebne potrebe žena i djevojčica budu uzete u obzir prilikom osmišljavanja intervencija i programa, u kombinaciji s programima koji konkretno rješavaju pitanja rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena.
17. Imajući u vidu istorijske, kulturne, društvene i jezičke veze Crne Gore s drugim zemljama Zapadnog Balkana, kao i sa širim regionom Srednje i Jugoistočne Evrope, proces pristupanja EU predstavlja zajednički kontekst prošlih, sadašnjih i budućih reformskih izazova.

Sa svojom mrežom kancelarija po pojedinačnim zemljama, podregionalnim i regionalnim kancelarijama raspoređenim po čitavom ovom području, UN su dobro pozicionirane da omoguće veći uticaj i efikasnije korišćenje resursa putem trostrane razmjene iskustava i prenosa znanja i stručnosti s globalnog, regionalnog i nivoa interakcija istok – istok. UN u Crnoj Gori mogu odigrati i aktivnu ulogu kao predvodnici regionalnog dijaloga o sprovođenju globalnih Ciljeva održivog razvoja (SDG), kad takva vrsta saradnje i prenošenja dobrih praksi može pomoći u preslikavanju Agende održivog razvoja do 2030. godine u nacionalne politike i akcione planove.

Foto: UN Crna Gora / Miloš Vujović

1.4 Metodologija formulacije dokumenta UNDAF za period 2017–2021. godina

- UN u Crnoj Gori su pokazale inovativnost na razne načine, na primjer, kroz razvijanje mehanizama odgovornosti, socijalne inovativnosti i angažovanja pojedinaca u procesu donošenja odluka, ikroz prilagođavanje javne uprave potrebama građana. Novi UNDAF za Crnu Goru zasnovan je na nizu pripremnih koraka u čitavom procesu koji mu je prethodio, i oslanja se na njih. Kao prvo, tokom 2013/2014. godine, sistem UN u Crnoj Gori pružio je podršku širokim konsultacijama koje su obuhvatile više od 12.000 građana i uključio ih u definisanje prioriteta razvoja i ljudskih prava za „Crnu Goru kakvu želim“.⁴ Proces konsultacija predstavljao je kombinaciju direktnih sastanaka i komunikacije putem *online* platforme kako bi se ispitale ideje i stanovištva civilnog društva vezano za viziju budućih razvojnih prioriteta Crne Gore. Paralelno s procesom konsultacija sa civilnim društvom, agencije UN su pružile podršku Vladi Crne Gore za uključivanje u globalne konsultacije vezano za razvoj nakon 2015. godine putem niza istraživačkih studija i anketa, uključujući i UNICEF-ovo istraživanje višestrukih indikatora (MICS).⁵

⁴ Crna Gora kakvu želim. Izvještaj o nacionalnim konsultacijama u Crnoj Gori za razvoj nakon 2015. godine, mart 2015. godine, dostupno na internet stranama UN u Crnoj Gori.

⁵ Istraživanje višestrukih indikatora (MICS) iz 2013. godine – ključni nalazi, jun 2014. Dostupno na: <http://bit.ly/1K7x4fO>

19. Vlada Crne Gore, u paru sa Slovenijom, uz podršku UN, aktivno je učestvovala u 30-članjoj Otvorenoj radnoj grupi (OWG) Generalne skupštine UN, kao i u međunarodnim konsultacijama za program razvoja nakon 2015. godine. Niz tema koje je zastupala Crna Gora uključen je u okvir indikatora sa ciljnim vrijednostima i mjerama, posebno što se tiče veze između zdravlja i faktora životne sredine, zdravih ekosistema i prirodnih ekostemskih servisa, modaliteta za stvaranje zelene ekonomije i podsticajnih mehanizama za inkluzivnu ekonomiju. Podrška UN procesu konsultacija za period nakon 2015. godine odvijala se paralelno s podrškom procesu revizije Nacionalne strategije održivog razvoja (NSOR), koji ima za cilj njeno usaglašavanje s Agendom održivog razvoja do 2030. godine i uključivanje njenih mjera i indikatora u okvir nacionalne politike.⁶ Sljedeće prioritetne oblasti biće uključene u revidiranu NSOR: I) uvođenje zelene ekonomije; II) očuvanje i valorizacija prirodnog kapitala; III) inkluzivni rast; IV) razvoj zasnovan na znanju; V) upravljanje za održivi razvoj; i VI) uravnotežen regionalni razvoj.
20. Proces izrade Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine posebno je relevantan za novi UNDAF, jer će definisati pravni, strateški i institucionalni okvir za održivi razvoj koji će omogućiti integraciju i sprovođenje globalnih politika održivog razvoja, s posebnim naglaskom na Agendi održivog razvoja do 2030. godine. Te politike pretočiće se u konkretni Akcioni plan za primjenu principa održivog razvoja kroz sve programe i politike Vlade. Iako se usvajanje ažurirane NSOR očekuje nakon finalizacije ovog dokumenta⁷, činjenica da Tim UN u Crnoj Gori blisko podržava proces izrade NSOR i da je Vlada Crne Gore značajan partner u formulisanju UNDAF-a, osiguraće da oba dokumenta u konačnom imaju indikatore vezane za SDG okvir indikatora. UNDAF 2017–2021. već anticipira prioritete predviđene Nacionalnom strategijom održivog razvoja kroz formulaciju svojih strateških ishoda i odabir ključnih indikatora ishoda.
21. Nakon ranije pomenute evaluacije važećeg UNDAF-a, Sistem UN u Crnoj Gori sproveo je Analizu situacije u zemlji⁸ kojom se ispituju osnovni razvojni izazovi u oblastima relevantnim za rad UN: demokratsko upravljanje; siromaštvo i socijalna inkluzija; rodna ravnopravnost, životna sredina; obrazovanje i zdravlje. U svakom sektoru ili rezultatskoj oblasti, izvještaj razmatra osnovne zakonodavne i institucionalne reforme i inicijative Vlade posljednjih godina, izazove koji i dalje predstoje i elemente koji nedostaju, zajedno s procjenom rezultata prošle i sadašnje saradnje sa UN. Svako poglavlje sadrži završni set preporuka usmjerenih na budući rad UN u datom ciklusu UNDAF-a.
22. Uzete zajedno, te aktivnosti i preduzeti koraci dali su osnovu i solidnu analitičku bazu za događaj posvećen strateškom određivanju prioriteta (SPR), na kome su utvrđeni glavni prioriteti za rad UN i glavne oblasti u kojima sistem Ujedinjenih nacija može da da sadržajan doprinos u periodu 2017–2021. Događaj posvećen strateškom planiranju i određivanju prioriteta, koji je organizovan pod okriljem Zajedničkog nadzornog komiteta za Crnu Goru, održan je u oktobru 2015. godine i okupio je gotovo stotinu učesnika, uključujući i više ministara, viših državnih službenika, predstavnika Skupštine i nezavisnih institucija, šefove i više službenike organizacija UN, kako rezidentnih, tako i nerezidentnih. Kroz kombinaciju prezentacija, inovativnih grupnih vježbi, plenarnih diskusija, tokom ovog skupa definisana je osnovna struktura i sadržaj novog UNDAF dokumenta za period 2017–2021. godina.

6 Vlada Crne Gore, Nacionalni savjet za održivi razvoj i klimatske promjene. Zapisnik sa 26. sjednice Savjeta za održivi razvoj i klimatske promjene, jun 2014. Dostupno na: <http://bit.ly/1LwdfZl>

7 Usvajanje ažurirane NSOR očekuje se u drugom kvartalu 2016. godine.

8 Analiza situacije u Crnoj Gori, septembar 2015. godine, dostupno na internet stranama UN u Crnoj Gori – www.un.org.me.

23. Tokom događaja posvećenog strateškom planiranju pojašnjena je i dogovorena upravljačka i koordinaciona struktura, koja, uz određena prilagođavanja, predstavlja nadgradnju strukture koja postoji u okviru važećeg UNDAF 2010–2016, kao i glavni elementi plana za praćenje i evaluaciju, kako je to naznačeno u nastavku dokumenta.
24. Glavni rezultat ovog skupa je definisanje, potvrda i konsenzus učesnika oko formulacije ishoda kao okosnice rezultatske matrice novog UNDAF-a. Četiri novoformirane zajedničke radne grupe za ostvarenje rezultata sastavljene od predstavnika UN i Vlade razradile su pripadajući okvir indikatora, rizike i pretpostavke, partnerstva i budžetski okvir kroz zasebne radionice sa svakom grupom pojedinačno početkom novembra 2015. godine i u razgovorima koji su uslijedili.
25. Da bi se utvrdilo kako UN na najbolji način mogu iskoristiti svoje prednosti i kapacitete u ovim oblastima u budućem programiranju, Tim UN u Crnoj Gori u taj proces je uključio zainteresovane strane u državi, uključujući, u dva navrata, i pojedince koji nijesu eksperti i druge građane u proces određivanja vizije, čime su njihove sugstije uključene u proces osmišljavanja ovog dokumenta. Niz pitanja i prioriteta u vezi s budućnošću do 2021, odnosno do 2030. godine, koji su utvrđeni na tim radionicama, prenijeti su donosiocima odluka na visokim nivoima tokom sastanka posvećenog strateškom planiranju i obuhvaćeni planskim dokumentima. To je predstavljalo jednu od najvećih prednosti

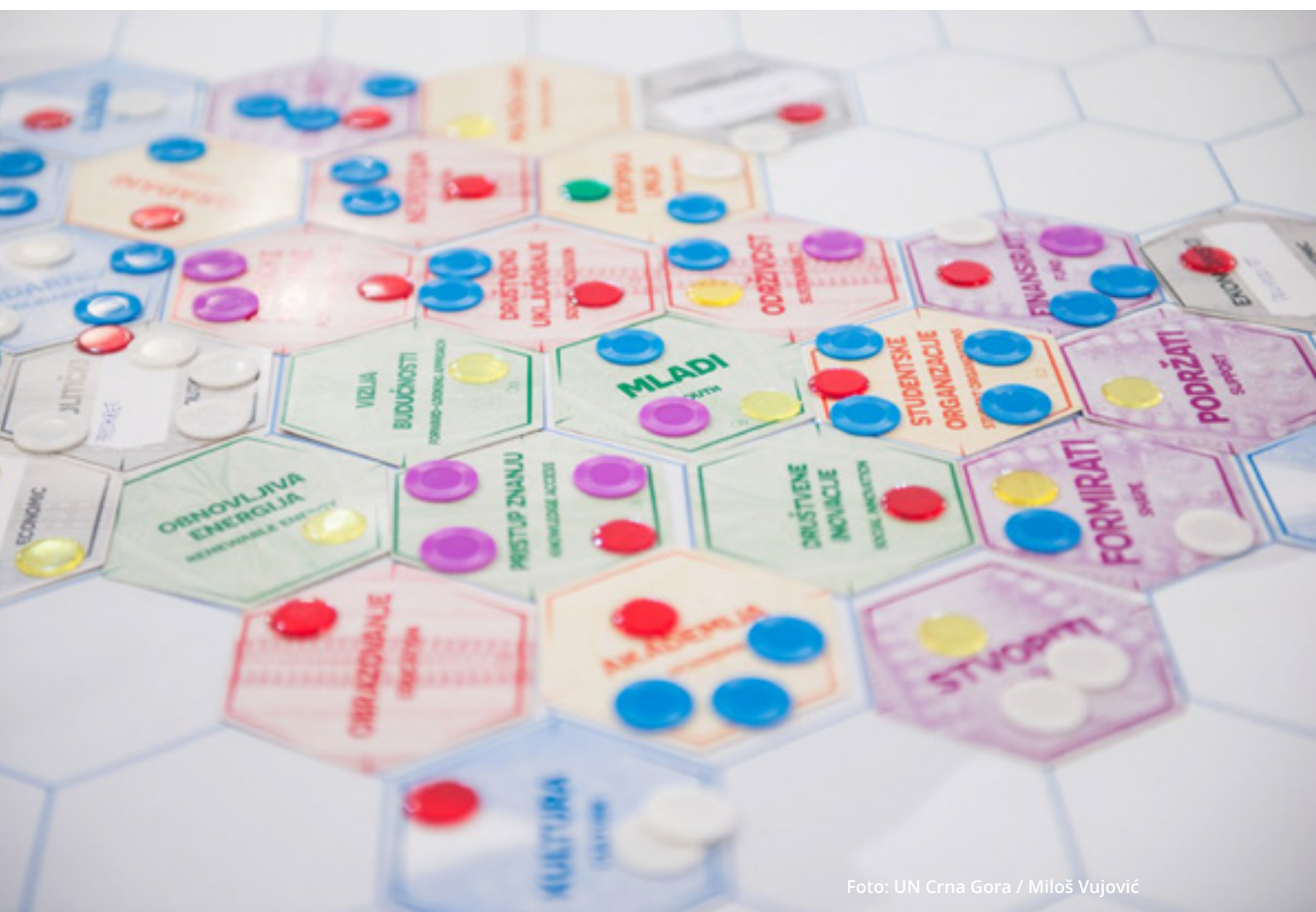

Foto: UN Crna Gora / Miloš Vujović

korišćenja *Foresight* metode prilikom izrade UDNAF-a. *Foresight* metoda i metod prognoziranja unazad (*backcasting*) korišćeni su tokom sastanka posvećenog strateškom planiranju sa predstavnicima nacionalnih institucija, kao što su Vlada, Skupština i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda. Ovaj proces omogućio je učesnicima da steknu svestranije uvide o željenoj i vjerovatnoj budućnosti Crne Gore, i iskristalisani su mogući pravci njenog razvoja i jačanja ljudskih prava.

26. UN su pokrenule i *online* platformu za uključivanje građana u promišljanje o željenim i vjerovatnim budućnostima za Crnu Goru i mogućim pravcima za poštovanje ljudskih prava i razvoj društva u cjelini. To je doprinijelo i izradi vježbi po *Foresight* metodi i diskusijama na strateškom sastanku s nacionalnim institucijama. Sve u svemu, kolaborativne *Foresight* metode bile su korisne: na inovativan način su unijele glas građana i civilnog društva u procese osmišljavanja javnih politika. *Foresight* se pokazao kao uspješan instrument za pokretanje međusobnog razgovora pojedinaca iz različitih tematskih oblasti i za utvrđivanje tačaka spajanja u oblastima koje zahtijevaju promjene.
27. Proces konsultacija i utvrđivanja prioriteta doveo je do definisanja četiri najvažnije rezultatske oblasti, svake sa svojim strateškim ishodom. Svaki od tih ishoda odgovara ključnim nacionalnim prioritetima razvoja i ljudskih prava. Za cilj imaju i da se na najbolji način iskoristi komparativna prednost sistema UN, kao i da se stvore prilike za uspostavljanje sinergija i komplementarnosti među njihovim mandatima, operativnim kapacitetima i područjima djelovanja.
28. U tom smislu, UNDAF za period 2017–2021. nudi niz predviđenih rezultata dogovorenih između Vlade i sistema Ujedinjenih nacija u osnovnim oblastima saradnje da bi se omogućila realizacija potencijala razvoja po mjeri čovjeka u odabranim ključnim rezultatskim oblastima: demokratsko upravljanje; održivost životne sredine; socijalna inkluzija i ekonomsko upravljanje.
29. U sve četiri oblasti slijediće se temeljna načela ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i razvoja nacionalnih kapaciteta, koja će se biti prisutna tokom cjelokupne realizacije programa. Kao prioritet, UNDAF tretira primjenu socijalno inkluzivnih strategija tokom cijelog perioda realizacije programa. Uloga UN u zastupanju nacionalne primjene međunarodnih normi, standarda i aktivnosti vezanih za ljudska prava i globalne probleme podrazumijeva promjenu ka intenzivnijim naporima na polju savjetodavnih usluga za osmišljavanje javnih politika.
30. UN će imati sistemski pristup budućoj procjeni i rješavanju potreba izgradnje kapaciteta, ali i utvrđivati zajedničke ulazne tačke za združeni pristup UN izgradnji kapaciteta u zemlji. Taj pristup ne bi se usredsredio samo na potrebe pojedinaca/ljudskih resursa, već i na nivo izgradnje kapaciteta institucija i uspostavljanja ukupnog stimulativnog okruženja, čime Crna Gora ostvaruje dugoročne koristi.
31. Rezultatska matrica, zajedno s zajedničkim budžetskim okvirom, predstavlja temeljan aspekt cjelokupnog UNDAF-a za period od 2017–2021. godine. Ukupan obim finansijskih sredstava tokom petogodišnjeg ciklusa programa procjenjuje se na 55,6 miliona US\$, koji čine osnovna i dodatna sredstva pojedinačnih organizacija potpisnica UNDAF-a, kao i sredstva koja se zajednički mobilizuju.

1.5 Pravna osnova za UNDAF za period 2017–2021. godina za Crnu Goru

Budući da je Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada) sklopila sljedeće:

a) Sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (u daljem tekstu: UNDP) osnovni ugovor koji reguliše pomoć koju UNDP obezbjeđuje Crnoj Gori (Standardni ugovor o osnovnoj pomoći), koji su obje strane potpisale 15. decembra 2006. godine. Na osnovu člana 1 stav 2 ovog Ugovora, pomoć koju UNDP obezbjeđuje čini se dostupnom Vladi i obezbjeđuje i prima u skladu s relevantnim i primjenljivim rezolucijama i odlukama nadležnih organa UNDP, i zavisi od raspoloživosti neophodnih sredstava UNDP-a. Posebno je značajna odluka 2005/1 Izvršnog odbora UNDP-a od 28. januara 2005. godine kojom su usvojeni novi Finansijski propisi i pravila, a zajedno s njima i nove definicije „izvršenja“ i „implementacije“, čime se UNDP-u omogućava da u potpunosti sprovede nove Zajedničke procedure za definisanje programa u konkretnoj zemlji, koje proističu iz inicijative UNDG-a za pojednostavljenje i usaglašavanje. S obzirom na tu odluku, ovaj UNDAF zajedno s planom rada (koji čini dio ovog UNDAF-a i u njega se uvrštava upućivanjem) koji se na osnovu njega zaključuje čine projektni dokument na koji se poziva SBAA;

b) Sa Fondom Ujedinjenih nacija za djecu (UNICEF) Osnovni ugovor o saradnji (BCA) koji je sklopljen između Vlade Crne Gore i UNICEF-a 15. decembra 2006. godine;

c) Sa Kancelarijom Visokog komesara za izbjeglice (UNHCR) Ugovor o saradnji između Kancelarije Visokog komesara za izbjeglice i Vlade Crne Gore, sklopljen 15. decembra 2006. godine;

d) Sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom (WHO), Osnovni ugovor o pomoći sa strane Svjetske zdravstvene organizacije, koji su Vlada i WHO potpisale 14. februara 2007. godine; kao i Dvogodišnji sporazumi o saradnji između Regionalne kancelarije Svjetske zdravstvene organizacije za Evropu i Ministarstva zdravlja Crne Gore u ime Vlade Crne Gore.

e) Sa Međunarodnom organizacijom rada (ILO), Memorandum o razumijevanju između Vlade i socijalnih partnera u Crnoj Gori u vezi s Programom za dostojanstveni rad za period 2015–2017. godina, koji je potpisan 8. aprila 2015. godine;

f) Sa Organizacijom Ujedinjenih nacija za industrijski razvoj (UNIDO), Osnovni ugovor o saradnji (BCA) zaključen između Vlade Crne Gore i UNIDO-a 25. oktobra 2010. godine;

g) Sa Organizacijom Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu (FAO), Programski okvir za Crnu Goru (CPF) za period 2015–2019. godina, zaključen između Vlade Crne Gore i FAO 21. aprila 2015. godine;

h) Sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju (IAEA), Revidirani dodatni ugovor o pružanju tehničke pomoći od strane IAEA (RSA) zaključen 30. oktobra 2006. godine;

i) Sa Ekonomskom komisijom Ujedinjenih nacija za Evropu (UNECE), Projektni zadatak i Poslovnik Ekonomske komisije za Evropu (peto revidirano izdanje, E/ECE/778/Rev.5) iz 2009. godine;

j) Za sve ostale agencije: Pomoć Vladi će se činiti raspoloživom i obezbjeđivati i primati u skladu s relevantnim i primjenljivim rezolucijama i odlukama upravljačkih struktura nadležne agencije UN,

U odnosu na svaku agenciju sistema Ujedinjenih nacija koja bude potpisnica, UNDAF će se čitati, tumačiti i sprovoditi u skladu s načinom i na način koji je dosljedan s osnovnim ugovorom između te agencije sistema Ujedinjenih nacija i Vlade zemlje domaćina.

2 UNDAF za Crnu Goru za period 2017–2021: prioritetne oblasti i strateški ishodi

2.1 Demokratsko upravljanje

Strateški ishod

Do 2021. godine odgovorno, usmjereno na ljude, transparentno i efektivno pravosuđe, Skupština, javna uprava i nezavisne institucije svima obezbjeđuju sigurnost, jednak pristup pravdi i kvalitetnim uslugama.

2.1.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u oblasti demokratskog upravljanja

32. Izjava kojom se formuliše ishod predstavlja nadgradnju stalnih postignuća u rezultatskoj oblasti demokratskog upravljanja važećeg UNDAF-a, u okviru koje Sistem UN pruža podršku Crnoj Gori u raznim aspektima reforme javne uprave, uključujući i decentralizaciju, aspekte odgovornosti i transparentnosti, kao i veće učešće građana u procesima odlučivanja na centralnom i lokalnom nivou. Organizacije UN pružale su podršku i pravosudnim reformama i jačanju pravosuđa, uključujući aspekte maloljetničkog pravosuđa i postupanja prema djeci u pravosudnom sistemu. Druga krupna oblast interesovanja za UN je zakonski, regulatorni i institucionalni okvir za zaštitu i promovisanje ljudskih prava s posebnom pažnjom na osjetljive i ugrožene kategorijame, uključujući osobe s invaliditetom, manjine i izbjeglice.
33. Organizacije UN pružaju podršku tekućim programima reforme javne uprave, koji se ubrzavaju procesom pristupanja EU, prvenstveno kroz implementaciju Strategije reforme javne uprave za period 2011–2016. godina, koja se trenutno formuliše za period 2016–2020. godina, i Programa ekonomskih reformi za period 2015–2017. Posebno, izazovi koji i dalje predstoje, a koji su konstatovani u izvještajima o napretku koje daje EU, odnose se na kapacitet za implementaciju i efikasnost pružanja usluga na osnovu važećih zakona i propisa, kako na nivou državne uprave, tako i u lokalnim samoupravama, zatim pitanja transparentnosti, odgovornosti, i korupcije.
34. Prilike i sama praksA aktivnog učešća civilnog društva u procesima odlučivanja kako na lokalnom tako i na centralnom nivou i dalje ostaje izazov po kom osnovu se Crna Gora nalazi tek negdje na sredini ranga po raznim indeksima međunarodnih organizacija i posmatrača.⁹ Problemi na koje se iznova ukazuje u ovim izvještajima odnose se na nizak kapacitet vlasti na centralnom i lokalnom nivou za pružanje usluga građanima, zakonsku nesigurnost, politizaciju uprave i ukupnu političku kulturu.

⁹ Pogledati, recimo, podatke i analizu Freedom House za 2014. godinu, gdje Crna Gora ima rezultat od 3,86 na skali demokratije (1 = najbolje, a 7 = najgore) i smatra se za zemlju polukonsolidovane demokratije. Freedom House ocjenjuje civilno društvo u Crnoj Gori sa 2,75, što se nije mijenjalo tokom šest godina. Indeks demokratije koji izračunava Jedinica za obavještajne podatke The Economist grupe za 2014. godinu stavlja Crnu Goru na 77. mjesto od 167 zemalja. Međutim, unapređenja u drugim zemljama pogurala su Crnu Goru naniže na skali iz kategorije „nesavršene demokratije“ do kategorije „hibridnog režima“. Ukupan rezultat Crne Gore (na skali do 10) opao je sa 6,15, 2011. godine, na 5,94, 2014. godine.

Foto: UN Crna Gora / Miloš Vujović

35. Vlada Crne Gore preduzima korake na rješavanju tih izazova; konkretno Zakon o lokalnoj samoupravi predviđa niz mehanizama i načina direktnog učešća građana i procesa konsultacija sa civilnim društvom, a Crna Gora je 2011. godine pristupila i dobrovoljnoj međunarodnoj inicijativi Partnerstvo otvorenih vlada (OGP). Cilj te inicijative je da osigura posvećenost vlade promovisanju transparentnosti, učešća građana i borbe protiv korupcije. Iako prvi Akcioni plan za OGP nije najenergičnije primjenjivan, preduzimaju se novi koraci na realizaciji drugog plana. Sprovedene su i mjere širenja portala e-uprave i prevazilaženja digitalnog jaza obezbjeđivanjem pristupa građana internetu, tako da je Crna Gora posljednjih godina značajno popravila svoju poziciju mjerenu relevantnim međunarodnim indeksima. UN imaju posebno dobre rezultate i iskustvo u omogućavanju učešća građana u informacionom društvu i podržavanju inicijativa e-uprave, kao važnog mehanizma za produbljanje i širenje demokratskog upravljanja.
36. Nasuprot poziciji mjerenoj nivoom učešća građana, Crna Gora zauzima najviše mjesto među svim zemljama Balkana, a 40. mjesto na globalnom nivou, u pogledu građanskih sloboda, što ukazuje na to da se u načelu poštuju slobode pojedinaca, manjinska, vjerska i politička prava. Izvještavanje o sprovođenju Konvencije iz 2005. godine o zaštiti i promovisanju raznolikosti kulturnih izraza bio je jedan od preduslova za privremeno zatvaranje pregovaračkog poglavlja 25 o kulturi i obrazovanju.
37. Što se tiče zaštite ljudskih prava i vladavine prava, Vlada Crne Gore je takođe pokrenula niz reformi, dijelom vezanih za usaglašavanje zakona i praksi s Kopenhaškim kriterijumima kao važnim dijelom pravne tekovine za pristupanje EU. Strategija reforme pravosuđa za period 2014–2018. godina stupila je na snagu 2014. godine i poklopila se sa novim kadrovskim rješenjima na ključnim pozicijama u pravosuđu. Kao rezultat toga, postoje pokazatelji povećane efikasnosti pravosuđa sa smanjenjem broja zaostalih predmeta.

Kako to potvrđuju izvještaji o napretku koje daje EU, uglavnom je uspostavljen zakonski i institucionalni okvir za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koji je usklađen s međunarodnim standardima, i većina međunarodnih konvencija o ljudskim pravima pretočena je u nacionalne propise. Jedna od oblasti u kojoj je potrebno dalje usaglašavanje nacionalnih propisa s međunarodnim standardima odnosi se na pitanja azila i apatridije. Nacionalni plan za sistematsko sprovođenje preporuka koje daju tijela zadužena za konvencije i mehanizmi Ujedinjenih nacija predviđen je za 2016. godinu.

38. Iako je Crna Gora usvojila Nacionalni akcioni plan za postizanje rodne ravnopravnosti na osnovu načela i preporuka Pekinške deklaracije i Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), napredak se sporo ostvaruje, a Crna Gora se suočava s posebnim izazovima prevazilaženja višedecenijskih istorijski i kulturno uslovljenih barijera za rodnu ravnopravnost, osnaživanje žena i jednaka prava i šanse. Što se tiče učešća i zastupljenosti žena u političkim procesima, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou, Crna Gora se nalazi na dnu ljestvice u regionu, čak i kad se uporedi sa zemljama sa sličnim istorijskim društveno-političkim kontekstom: svega 4 od 17 ministara u Vladi i svega 24% parlamentaraca su žene. Nisko je i učešće žena u formalnom tržištu rada, a postoje tendencije nižih nivoa zaposlenosti s velikim razlikama među zaradama. Osim podrške svim elementima Nacionalnog akcionog plana za postizanje rodne ravnopravnosti i usaglašavanju nacionalnih propisa s međunarodnim i standardima EU, za UN rodna ravnopravnost i osnaživanje žena (GEWE) predstavljaju sveprožimajuće pitanje koje treba integrisati u sve programske aktivnosti, kao i u aktivnosti zastupanja i podizanja javne svijesti.
39. Prethodnih godina, ostvaren je značajan napredak i postignuta snažna politička posvećenost reformi sistema maloljetničkog pravosuđa. Uprkos očitom i stvarnom napretku ostvarenom u toj oblasti, Vlada Crne Gore prepoznala je da fokus reforme treba

Foto: UNDP Crna Gora / Duško Miljanić

proširiti ka opštijim pitanjima pristupa djece pravdi, što će osigurati punu zaštitu prava sve djece koja učestvuju u ukupnim pravosudnim postupcima u krivičnim, parničnim i prekršajnim predmetima.

40. Dalje intervencije koje se odnose na pristup djece pravdi treba da imaju za cilj ostvarenje pravičnog pristupa pravdi za svu djecu kao integralnu komponentu programa Valde u oblasti vladavine prava. Mogućnosti za djelovanje su sljedeće: promovisanje promjene društvenih normi u pravcu podržavanja pravičnog pristupa pravdi za djecu; unapređenje prava djeteta u odnosu na prikupljanje i upravljanje podacima u okviru Pravosudnog informacionog sistema (PRIS); dalje jačanje zakonskog okvira; obezbjeđivanje široke primjene pravosudnih postupaka primjerenih djeci; unapređenje pristupa besplatnoj pravnoj pomoći prilagođenoj djeci; kontinuirana specijalizacija profesionalaca; izgradnja kapaciteta stručnih službi za podršku i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.
41. Ovaj strateški cilj usmjerava napore agencija UN posebno na pitanja učešća u donošenju odluka na svim nivoima, kroz podršku Skupštini i skupštinama opština i nezavisnim institucijama; zaštite i afirmacije ljudskih prava; pristupa pravdi i reforme pravosuđa; kao i pitanjima transparentnosti i odgovornosti. To su ključni elementi demokratskog društva koje dobro funkcioniše i uključuje sve svoje građane. Istovremeno, posebna pažnja posvećuje se pitanjima upravljanja koja se odnose na specifične ciljne grupe koje se suočavaju s posebnim izazovima u smislu zaštite njihovih ljudskih prava, učešća i pristupa pravdi. One mogu uključivati marginalizovane ili izolovane zajednice, etničke manjine i grupe koje nemaju status državljana, kao što su izbjeglice i radnici migranti, djecu i mlade, starije osobe i osobe s invaliditetom. Kako je ranije konstatovano, žene i djevojčice imaju posebna prava i potrebe u dijelu osnovnih društvenih servisa, a suočavaju se i sa posebnim izazovima, kako u smislu njihovog političkog učešća i predstavljenosti, tako i u smislu učešća na tržištu rada. Stoga je važno primjenjivati rodno utemeljen pristup u svim aktivnostima u kombinaciji sa specifičnim intervencijama kojima je cilj da osiguraju rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena.
42. Iako se u okviru ovog strateškog cilja objedinjavaju aktivnosti koje su usmjerene na posebna pitanja koja se odnose na dobro upravljanje, to je ujedno dimenzija koja prožima sve ostale grupe za ostvarenje rezultata: ljudska prava imalaca prava i obaveze dužnosnika i pristup pravdi posebno su relevantni za aktivnosti koje se sprovode u okviru Grupe za ostvarenje rezultata u oblasti socijalne inkluzije, za uticaj politika i programa životne sredine na lokalne zajednice i posebne ciljne grupe koje treba da budu uključene u procese planiranja i realizacije. Time se obezbjeđuje međusektorski pristup u okviru radnih grupa za ostvarenje rezultata.

2.1.2 Pregled osnovnih oblasti rada

<p>Ciljevi održivog razvoja</p> <ul style="list-style-type: none">→ SDG 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice→ SDG 16: Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbijediti pristup pravdi svima i graditi djelotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima→ SDG 17: Učvrstiti sredstva za implementaciju i ponovo aktivirati Globalno partnerstvo za održivi razvoj
<p>Nacionalni prioriteti</p> <ul style="list-style-type: none">→ Reforma javne uprave, uključujući decentralizaciju→ Reforma pravosuđa, uključujući pravičan pristup djece pravdi→ Jačanje politika i institucija za promovisanje i zaštitu ljudskih prava→ Ubrzan proces pristupanja EU, posebno zatvaranje poglavlja 23 i 24→ Osnaživanje e-uprave i omogućavanje učešća građana u informacionom društvu
<p>Nacionalna strateška dokumenta</p> <ul style="list-style-type: none">→ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (u izradi)→ Strategija za reformu javne uprave s pratećim Akcionim planom→ Strategija za reformu pravosuđa za period 2014–2018. godina i Akcioni plan→ Akcioni planovi za poglavlja 23 i 24 za pristupanje EU→ Strategija razvoja informacionog društva do 2020. godine→ IKT strategija za pravosuđe→ Nacionalni izvještaj o stanju ljudskih prava u okviru Univerzalnog periodičnog pregleda→ Program ekonomskih reformi 2015–2017. godina→ Pravci razvoja Crne Gore 2015–2018. godina→ Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica iz bivše Jugoslavije u Crnoj Gori 2016–2017. godina→ Izrada nove Strategije za Rome, sadašnja obuhvata period 2012–2016. godina
<p>UNDAF Ishod</p> <ul style="list-style-type: none">→ Do 2021. godine odgovorno, usmjereno na ljude, transparentno i efektivno pravosuđe, Skupština, javna uprava i nezavisne institucije svima obezbjeđuju sigurnost, jednak pristup pravdi i kvalitetnim uslugama

Glavne oblasti rada

- Podrška izradi NSOR, njenoj realizaciji na međusektorskoj osnovi i praćenju realizacije
- Podrška društvenoj inovativnosti i participaciji građana kao standardnoj karakteristici programa UN
- Podrška zaštiti, praćenju i promovisanju ljudskih prava putem višestrukog pristupa koji objedinjava sve relevantne aktere
- Ekspertska podrška i izgradnja kapaciteta za reformu sektora pravosuđa, uključujući i pravičan pristup djece pravdi
- Savjetodavne usluge, izgradnja kapaciteta i razmjena znanja radi jačanja uloge Skupštine i nezavisnih institucija
- Osnaživanje žena u političkim procesima
- Integracija i zaštita izbjeglica i izgradnja kapaciteta za upravljanje migracijama
- Implementacija Evropska zdravstvena politika do 2020. godine (*Health 2020*)

2.2 Održivost životne sredine

Strateški ishod

Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori imaju koristi od održivog upravljanja kulturnim i prirodnim dobrima, od suzbijanja klimatskih promjena i od smanjenja rizika od katastrofa.

2.2.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u smislu obezbjeđivanja održivosti životne sredine

43. Crna Gora je Ustavom definisana kao „građanska, demokratska i *ekološka država*“, a među stanovništvom postoji opšta percepcija da životna sredina predstavlja jedan od najvećih potencijala za budućnost zemlje, uz istovremeno rasprostranjenu bojazan u pogledu narušavanja zdrave životne sredine usljed zagađenja i eksploatacije prirodnih resursa.
44. Crna Gora je potpisnica tri konvencije iz Rija – o klimatskim promjenama, dezertifikaciji i biodiverzitetu. Nadalje, Crna Gora je potpisnica sljedećih konvencija iz oblasti životne sredine: Konvencija o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima, Konvencija o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu, Konvencija o zaštiti i korišćenju prekograničnih vodotokova i međunarodnih jezera, Konvencija o prekograničnom uticaju industrijskih udesa i Konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi i u oblasti životne sredine. Učinak Crne Gore u smislu zaštite životne sredine je mješovit, kako to pokazuje rezultat ostvaren u oblasti Milenijumskog razvojnog cilja 7: ciljne vrijednosti su ostvarene ili premašene u pogledu ukupne površine zaštićenih područja, pošumljenosti i proizvodnje energije iz obnovljivih izvora. Nasuprot tome, nijesu ostvarene ciljne vrijednosti u pogledu kvaliteta površinskih voda, emisije gasova s efektom staklene bašte, pristupa čistoj pijaćoj vodi i kanalizacionim sistemima, i u smislu potrošnje energije. Budžetska ograničenja ugrozila

su neophodna ulaganja kako u novu energetska infrastrukturu i infrastrukturu životne sredine, tako i u održavanje postojeće infrastrukture, dok nekontrolisana izgradnja stvara povećane pritiske.

45. Istovremeno raste svijest o potrebi obezbjeđivanja održivog ekonomskog i društvenog razvoja putem horizontalnog i međusektorskog planiranja, a postoje i znaci veće političke posvećenosti rješavanju ovih izazova u smislu redovnije integracije razmatranja vezanih za životnu sredinu u nacionalne razvojne strategije i planove. Nadalje, zadovoljavanje minimalnih standarda životne sredine i standarda prilagođavanja i ublažavanja klimatskih promjena neke su od glavnih obaveza u procesu pristupanja EU, koje su ujedno usaglašene i s globalnim standardima i ciljnim vrijednostima.
46. Ciljevi obezbjeđivanja zdrave životne sredine i promovisanja zdravlja životne sredine blisko su povezani i isprepleteni, a pitanja javnog zdravlja treba integrisati u politike i programe u oblasti životne sredine i klimatskih promjena, u skladu s okvirom javnih politika Evropa 2030, koji se integriše u nacionalne politike i strategije Crne Gore. Osim podrške konkretnim programima i projektima u oblasti ublažavanja klimatskih promjena i održivosti životne sredine, UN sprovode procjene uticaja na životnu sredinu svih svojih aktivnosti, posebno u smislu potreba ciljnih korisnika i ranjivih kategorija, i kako planirane aktivnosti mogu da utiču na njih. Takve procjene uticaja čine dio ukupnog procesa osmišljavanja programa i temeljno su načelo programiranja djelovanja UN.
47. Prema Izvještaju EU za Crnu Goru za 2015. godinu, Crna Gora još uvijek ne ispunjava uslove vezane za životnu sredinu i klimatske promjene, mada je ostvaren određeni napredak, na primjer, u energetska efikasnosti i promovisanju „ozelenjavanja ekonomije“ i napora koji se ulažu u otvaranje zelenih radnih mjesta. Glavni izazovi odnose se na sprovođenje relevantnih propisa, strateško planiranje vezano za konačne ishode Pariške konferencije o klimatskim promjenama iz 2015. godine, i na usaglašavanje nacionalnih propisa s pravnom tekovinom EU i očuvanje nekoliko rezervata prirode.

Foto: UNDP Crna Gora

Foto: UN Crna Gora / Danilo Papić

48. Najevidentniji izazov predstavlja jačanje kapaciteta i razvoj ljudskih resursa u smislu postojanja tehničkog kadra, planera i administratora relevantnih institucija kako na centralnom, tako i na lokalnom nivou za djelotvorno kreiranje javnih politika, planiranje, realizaciju i njihovo sprovođenje. Kontinuiranim procesom decentralizacije u Crnoj Gori mnoge su funkcije delegirane lokalnom nivou vlasti bez istovremenog obezbjeđivanja dostupnosti osposobljenog kadra i sredstava. Osim toga, nadležnosti u ovoj oblasti su fragmentisane između nekoliko ministarstava i institucija između kojih je neophodno unaprijediti međusektorsku saradnju i koordinaciju, kao i ponekad suprotstavljene prioritete, recimo između onih zaduženih za ekonomski razvoj i ulaganja privatnog sektora s jedne, i onih zaduženih za pitanja životne sredine, s druge strane.
49. Treći UNECE-ov Pregled učinka u oblasti životne sredine, koji je objavljen 2015. godine, istakao je napredak koji je Crna Gora ostvarila u upravljanju životnom sredinom u odnosu na prethodni, drugi pregled iz 2007. godine. Ocijenjena je primjena preporuka i obuhvaćenih pitanja koja se odnose na zakonodavni i strateški okvir, finansiranje politika u oblasti životne sredine, ozelenjavanje ekonomije, ublažavanje i prilagođavanje na posljedice klimatskih promjena, i integrisanje razmatranja pitanja životne sredine u odabrane sektore, posebno u dijelu upravljanja vodama i otpadom.¹⁰ U pregledu su date sugestije za osnaživanje napora ka sveobuhvatnom i sistemskom odgovoru na izazove održivog razvoja, koje će se koristiti kao mapa puta za rješavanje izazova u oblasti životne sredine.
50. Vlada Crne Gore je 2013. godine usvojila listu od 57 indikatora iz oblasti životne sredine za praćenje trendova u promjenama životne sredine i pokretača tih promjena. Njih 28 zasnovano je na osnovnom setu indikatora životne sredine koje koristi Evropska agencija za zaštitu životne sredine. Međutim, trenutno postoje podaci samo za 36 od tih indikatora, a među njima samo 29 omogućavaju kalkulacije i projektovanje trendova u dužim vremenskim intervalima. Od presudnog značaja je unapređenje kapaciteta za sistematsko prikupljanje podataka, njihovo povezivanje s kreiranjem politika i planiranjem zasno-

vanim na pouzdanim pokazateljima. U izradi je integrisani informacijski sistem za životnu sredinu, kojim će upravljati Agencija za zaštitu životne sredine. Moraju se osnažiti kapaciteti te, kao i drugih institucija, idopuniti propisi vezani za učestalost i format izvještavanja ostalih institucija prema Agenciji za zaštitu životne sredine, zajedno sa izradom operativnih planova i procedura. To se ujedno odnosi i na izvještavanje Crne Gore prema Evropskoj agenciji za zaštitu životne sredine, EUROSTAT-u i Statističkoj kancelariji UN, ali i na globalne konvencije koje je Crna Gora ratifikovala. UN su podržavale i nastaviće da podržavaju Crnu Goru u izgradnji kapaciteta za prikupljanje i analizu podataka kao osnove za donošenje zakona, propisa, strategija i mjera za ublažavanje koji su zasnovani na pouzdanim i čvrstim pokazateljima. Prikupljeni podaci treba da se koriste i za praćenje djelotvornosti usvojenih propisa, programa i ulaganja.

51. Program pristupanja EU, posebno u odnosu na realizaciju globalnih sporazuma o klimatskim promjenama i zaštiti biodiverziteta, direktno će uticati na pregovaračku poziciju u nizu poglavlja za pristupanje EU, uključujući ona o energetici, životnoj sredini, poljoprivredi i ruralnom razvoju, statistici, ribarstvu i saobraćaju.
52. Upravljanje otpadom, koje podrazumijeva prikupljanje, tretman, recikliranje i ponovnu upotrebu otpada za proizvodnju energije, predstavlja još jedan složen izazov, ali i priliku da se otvore radna mjesta u sektoru koji, ako radno intenzivan, ima potencijala za zapošljavanje većeg broja pojedinaca. Ta pitanja treba rješavati kroz uključivanje više aktera, uključujući i privatno-javna partnerstva i djelotvorno učešće civilnog društva/NVO u osmišljavanju javnih politika i praćenju sprovođenja. Učinjen je dobar korak u ovom pravcu osnivanjem nacionalnog Savjeta za održivi razvoj i klimatske promjene, koji, između ostalog, objedinjava NVO, socijalne partnere i istraživače.
53. Degradacija životne sredine nije ograničena samo na „moderne“ sektore urbane gradnje, industrijskih preduzeća i turizma, već je podjednako prisutna i u siromašnim ruralnim zajednicama, jer zadovoljenje osnovnih životnih potreba lokalnog stanovništva – voda, hrana, stanovanje, grijanje i kanalizacioni sistemi – mogu dovesti do pretjerane eksploatacije lokalnih prirodnih bogatstava putem nelegalne/neregulisane sječe šume, krivolova, ribolova, gradnje i odlaganja otpada.
54. U svom radu UN će se usmjeriti na oblasti održivog turizma i energetike; upravljanje prirodnim i kulturnim dobrima i ekosistemima; prekograničnu saradnju u oblasti voda i otpornost na klimatske promjene i bezbjednost životne sredine. Osim toga, UN će se usredsrediti na uvezivanje kulture s nacionalnim razvojnim strategijama, i na taj način osigurati odgovarajuće prepoznavanje kulturne i prirodne baštine¹¹ i njenog kapaciteta da podstakne ekonomski i socijalni razvoj. UN će takođe podržati Vladu Crne Gore u sprovođenju međunarodnih konvencija za zaštitu životne sredine i klimatske promjene, s pripadajućim obavezama izvještavanja. UN posjeduju posebno relevantno iskustvo u projektima vezanim za ublažavanje klimatskih promjena kroz unapređenje energetske efikasnosti na istorijskim lokalitetima i u javnim i stambenim objektima, što će se kombinovati sa stvaranjem prihoda i „zelenim“ radnim mjestima. Zajednički program Vlade Crne Gore i UNDP-a „Centar za održivi razvoj“, pruža podršku realizaciji programa u oblasti životne sredine, omogućava pristup fondovima GEF-a i rješava različita pitanja održive energije, upravljanja resursima i ekosistemima, otpornosti na klimatske promjene i bez-

11

Crna Gora ima dva područja upisana na listu svjetske baštine. Jedno je kulturno, Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora, a drugo prirodno, Nacionalni park Durmitor.

bjednosti životne sredine. Taj program doprinio je izradi standarda bezbjednosti i promovisanju turizma utemeljenog na prirodi u zaleđu primorja. U periodu važenja ovog dokumenta, relevantne agencije UN usredsrediće se na sljedeće krupne nacionalne prioritetne potrebe: podrška Vladi u procesu pristupanja EU vezano za poglavlje 27 o životnoj sredini i klimatskim promjenama, čije se otvaranje očekuje u 2016; rješavanje raznih dimenzija zaštite životne sredine: upravljanje kvalitetom voda i odgovarajuća infrastruktura, integrisano upravljanje otpadom; hemikalije, uticaj životne sredine na javno zdravlje, planovi upravljanja i očuvanje biodiverziteta za primorske i planinske ekosisteme i zaštićena područja, uključujući i monitoring i izvještavanje. U oblasti klimatskih promjena, agencije UN će se rukovoditi i pružati podršku prioritetima definisanim u novoj nacionalnoj Strategiji za klimatske promjene do 2030. godine i podržati Vladu u ostvarenju ciljnih vrijednosti za smanjenje emisija štetnih gasova.

55. Usvajanje Agende održivog razvoja do 2030. godine i relevantnih globalnih Ciljeva održivog razvoja usmjeriće institucionalnu i tehničku podršku organizacija Ujedinjenih nacija Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem u procesu tekuće revizije Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine, u kojoj će se ti ciljevi pretočiti u nacionalne ciljne vrijednosti i prioritete. Potrebna je posebna podrška za uspostavljanje platforme i metoda praćenja implementacije NSOR¹², kao i za razradu i definisanje metoda za praćenje niza indikatora i van definisanih područja/grupa. Planirani sistem praćenja usaglašen s Agendom održivog razvoja do 2030. godine, zasnovan je na međusektorskom pristupu koji uključuje cijelu Vladu, s obzirom na povezanost i međuzavisnost Ciljeva održivog razvoja, pa će stoga biti relevantna i uključivati podršku realizaciji UN, praćenju i evaluaciji NSOR i u okviru drugih grupa za ostvarenje rezultata.
56. Agencije UN imaju očitu komparativnu prednost putem svojih regionalnih i globalnih mreža i, pogotovo u saradnji s timovima UN u susjednim zemljama, u omogućavanju prekogranične, trostrane, istok – istok i regionalne saradnje u pravcu veće otpornosti lokalnih zajednica i ekosistema na uticaj klimatskih promjena i prirodnih katastrofa, kojima je Crna Gora sve više izložena, kao što su poplave, zemljotresi i promjene sezonskih obrazaca atmosferskih prilika, vodeći računa o zajedničkim plovnim putevima i klimatskim uslovima.
57. Krupan prioritet predstavlja izgradnja kapaciteta i svijesti javnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i među različitim sektorima za smanjenje rizika od katastrofa. Načela nacionalne integrisane strategije za smanjenje rizika od katastrofa i pratećeg akcionog plana treba pretočiti i uključiti u sektorske planove i planove na nivou institucija, kao i na nivou lokalnih samouprava. Nadalje, treba razvijati i testirati kapacitete relevantnih institucija, kao i sistema za aktivnu međusobnu koordinaciju, počev od aktivnosti prevencije do intervencija i sanacije u slučaju vanrednog događaja. Zajednički program "Centar za održivi razvoj" nastaviće rad s fokusom na održivost životne sredine, s potencijalom proširenja da se obuhvati šira Agenda ciljeva održivog razvoja.

12

Kao i kod same NSOR, system monitoring neće biti ograničen na sektore i pitanja u okviru oblasti životne sredine, već će se odnositi i na druge rezultatske oblasti.

2.2.2 Pregled glavnih područja rada

Ciljevi održivog razvoja

- SDG 8: Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve.
- SDG 9: Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije.
- SDG 11: Učiniti gradove i naselja inkluzivnima, bezbjednima, otpornima i održivima.
- SDG 12: Obezbijediti održivu potrošnju i proizvodnju.
- SDG 13: Preduzeti hitnu akciju u suzbijanju klimatskih promjena i njihovih posljedica.
- SDG 14: Očuvati i razumno koristiti okeane, mora i morske resurse za održivi razvoj.
- SDG 15: Zaštititi, obnoviti i promovisati održivu upotrebu zemaljskih ekosistema, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, spriječiti degradaciju zemljišta i urušavanje biodiverziteta.

Nacionalni prioriteti

- Uspostavljanje crnogorske mreže za zaštitu životne sredine i NATURA 2000 mreže, i unapređenje planova upravljanja zaštićenim područjima
- Unapređenje kapaciteta ljudskih resursa na nacionalnom i na lokalnom nivou u institucijama uprave koje se odnose na zaštitu životne sredine i klimatske promjene
- Integracija mjera zaštite prirode i biološke raznovrsnosti u druge sektorske planove i politike i dalje jačanje realizacije i njihovog sprovođenja
- Unapređenje djelotvornog upravljanja kvalitetom vode i pristupa čistoj vodi svima
- Razvoj ekološki prihvatljivog nacionalnog sistema za upravljanje hemijskim otpadom
- Realizacija nacionalnog plana za upravljanje otpadom 2015–2020.
- Djelotvorno ublažavanje klimatskih promjena kroz povećanje energetske efikasnosti, korišćenje obnovljivih izvora energije i promovisanje zelenog poslovanja i zelenih privrednih grana
- Pripremljeni djelotvorni akcioni planovi za smanjenje rizika od katastrofa na nacionalnom nivou, sektorskom nivou i nivou lokalnih samouprava.

Nacionalna strateška dokumenta

- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (u izradi)¹
- Nacionalna strategija za klimatske promjene do 2030. godine i planirani nacionalno utvrđeni doprinos (INDC)
- Nacionalni Master plan za razvoj turizma do 2020. godine
- Nacionalna strategija za upravljanje kvalitetom vazduha
- Nacionalni plan za sprovođenje Štokholmske konvencije za period 2014–2021²
- Nacionalna strategija niskokarbonskog razvoja do 2030. godine (u izradi)
- Nacionalna strategija zaštite biodiverziteta i Akcioni plan
- Nacionalna strategija za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja 2015–2030.
- Nacionalna strategija za upravljanje otpadom i Akcioni plan
- Evropska zdravstvena politika do 2020. godine, prilagođena kroz nacionalne politike i akcione planove
- Nacionalna platforma za smanjenje rizika od katastrofa

Ishod UNDAF-a

- Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori imaju koristi od održivog upravljanja kulturnim i prirodnim dobrima, od suzbijanja klimatskih promjena i od smanjenja rizika od katastrofa.

Glavne oblasti djelovanja

- Izrada planova upravljanja zaštićenim prirodnim i kulturnim dobrima i lokacijama koje na odgovarajući način rješavaju pitanja održivog razvoja
- Tehnička podrška nacionalnim i lokalnim sistemima za upravljanje kvalitetom vode i pristupom čistoj pijaćoj vodi
- Prikupljanje podataka i izgradnja kapaciteta za planiranje i odlučivanje zasnovano na čvrstim pokazateljima
- Jačanje kapaciteta za upravljanje hemijskim i radioaktivnim otpadom u relevantnim institucijama u skladu s međunarodnim standardima
- Integracija mjera ublažavanja klimatskih promjena u nacionalne politike, strategije i planove

- Tehničke studije i podrška resursnoj efikasnosti i održivoj potrošnji i proizvodnji, uključujući i realizaciju pilot shema
- Održivo prostorno planiranje za efikasno korišćenje prirodnih bogatstava i smanjenje negativnog uticaja na životnu sredinu
- Omogućavanje prekogranične saradnje u oblasti voda u saradnji s relevantnim regionalnim i subregionalnim organizacijama i timovima UN u susjednim zemljama
- Zaštita od jonizujućeg zračenja i bezbjednosne mjere, uključujući i podršku pri izradi propisa u skladu s međunarodnim standardima
- Podrška za izradu i sprovođenje strategija i planova za karbonski neutralan turizam
- Jačanje nedavno usvojene platforme za smanjenje rizika od katastrofa i integracija načela smanjenja rizika od katastrofa u sektorske i lokalne strategije i akcijske planove za smanjenje rizika od katastrofa
- Podrška razvoju i izgradnji institucionalnih kapaciteta za statistiku i indikatore vezane za životnu sredinu: proces redovnih procjena i izvještavanja, uključujući izradu Zajedničkog informacionog sistema za životnu sredinu (SEIS)
- Podrška nacionalnim politikama i planovima za smanjenje emisija i ekonomski razvoj u skladu sa principima zdrave i održive životnom sredinom

2.3 Socijalna inkluzija

Strateški ishod

Do 2021. godine, stanovništvo ima unaprijeđen i jednak pristup kvalitetnim, inkluzivnim i uzajamno podržavajućim sistemima zdravstva, obrazovanja, zaštite i dostojanstvenom radu.

2.3.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u smislu socijalne inkluzije

58. Crna Gora se i dalje suočava sa izazovima koji su obuhvaćeni ishodom: siromaštvo, socijalna isključenost i ravnopravan tretman i pristup za sve ljude osnovnim uslugama u oblasti zdravstva, obrazovanja i zaposlenja. Ta pitanja usko su povezana i isprepletana kao uzroci i posljedice: siromaštvo može biti predeterminanta socijalne isključenosti i nejednakih šansi. S druge strane, ne samo da siromaštvo i socijalna isključenost lišavaju šansi za učešće u društvu i bolje uslove života šansi osobe koje su njima pogođene, već i društvo u cjelini i nacionalnu ekonomiju lišavaju potencijalnog doprinosa marginalizovanih i ugroženih kategorija stanovništva privrednom rastu.
59. Vlada Crne Gore prepoznaje te izazove i uvrstila je principe održivog i inkluzivnog rasta kao najveći prioritet za viziju Evrope do 2020. godine i u svoje strategije ekonomskog razvoja, što je u saglasnosti s Platformom EU za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti.
60. Pitanja nejednakosti u Crnoj Gori imaju značajnu rodnu dimenziju, ali nejednakost šansi, učešća na tržištu rada, socijalnoj zaštiti i pristupa zdravstvu i obrazovanju takođe utiče na različite kategorije osjetljivih grupa: manjine, posebno Rome, izbjeglice i raseljena lica, osobe u riziku od apatridije, osobe s invaliditetom i LGBTIQ zajednicu, što dovodi do njihove socijalne isključenosti. Djeca koja pripadaju bilo kojoj od navedenih grupa ili koja odrastaju u uslovima siromaštva, naročito su osjetljiva, ali i u stanovništvu u cjelini ima problema u vezi sa zaštitom djece, primjera dječijeg rada i nasilja nad djecom, kao i u vezi s osiguravanjem kvalitetnog i inkluzivnog obrazovanja za svu djecu.
61. Programi Vlade za rješavanje tih problema moraju obuhvatati više sektora i uključivati integrisani multidisciplinarni pristup: zdravstvo, obrazovanje, usluge socijalne i dječije zaštite. U konačnom, rješavanje pitanja socijalne isključenosti i siromaštva uključuje pitanja ekonomskih uslova i šansi za učešće na tržištu rada, zaposlenje i stvaranje prihoda, pa stoga postoji kako potreba, tako i potencijal za stvaranjem sinergija za ostvarenje većeg uticaja putem bliske saradnje i koordinacije između aktivnosti koje se sprovode u stubu socijalne inkluzije i onih u ekonomskom upravljanju, uključujući i putem formulisanja sveobuhvatnih Zajedničkih programa. Rješavanje tih pitanja nije moguće bez posvećenosti i uključenosti javnih institucija na nivou državne uprave i lokalne samouprave, organizacija civilnog društva, upotpunjeno naporima na podizanju javne svijesti ka promjeni istorijski duboko ukorijenjenih percepcija i stavova široko rasprostranjenih u društvu.
62. Od sticanja nezavisnosti, Crna Gora je ostvarila značajan napredak, često uz podršku sistema UN u Crnoj Gori, u uspostavljanju zakonodavnih, strateških i institucionalnih okvira za funkcionisanje sistema socijalne zaštite u čitavoj državi, i pokrenula je niz značajnih reformi za sistematsko rješavanje tih pitanja. Te reforme uključuju uvođenje nacionalnog socijalnog kartona – informacionog sistema socijalne zaštite, snaženje kapaciteta Mini-

Foto: UNICEF Crna Gora / Duško Miljanić

starstva rada i socijalnog staranja u pružanju podrške socijalnim servisima u zajednici. Sa svoje strane, 15 jedinica lokalne samouprave donijelo je svoje lokalne planove socijalne inkluzije usmjerene na starije osobe, osobe s invaliditetom, uključujući i djecu, zavisnike od narkotika i žrtve nasilja u porodici, a u izradi je još šest takvih planova.

63. Međutim, kapaciteti za realizaciju, praćenje i evaluaciju, i za kontrolu kvaliteta i dalje su slabi na svim nivoima i svi akteri u sektoru socijalne zaštite imaju na raspolaganju ograničena finansijska sredstva, i stoga im nedostaje stručnog i odgovarajuće osposobljenog kadra za samu realizaciju zadataka definisanih u zakonodavstvu i sistemima. Iako konstatuje značajan ostvareni napredak, Izvještaj EU o napretku ostvarenom tokom 2015. godine ukazuje i na hitnu potrebu za izradom podzakonskih akata kojima se reguliše finansiranje i određivanje troškova socijalnih usluga.
64. Reforma sektora socijalne i dječije zaštite osmišljava se i sprovodi u okviru konstruktivnog partnerstva s agencijama UN (UNICEF i UNDP) i EU (IPA 2010, IPA 2014). Reforma obuhvata zakonodavni okvir, razvoj standarda zaštite djece i mehanizama za praćenje, reviziju, evaluaciju rada i učinak u smislu obima posla, jačanje kapaciteta stručnih radnika, transformaciju rezidencijalnih institucija za brigu o djeci, razvoj mehanizama prevencije i porodične i usluge u zajednici za djecu i porodice.
65. Uz podršku agencija UN, značajno su unaprijeđeni i institucionalno-organizacioni kapaciteti centara za socijalni rad (CSR). Uvedeni su standardi, prestrukturirane službe, proširena je mreža CSR, urađena nova sistematizacija radnih mjesta, uveden institut vođenja slučaja, sproveden sveobuhvatan program stručnog usavršavanja (stručne obuke zaposlenih, ECDL, obuka za rad u Informativnom sistemu socijalnog staranja, itd.). Takođe, kroz Socijalni karton – Informativni sistem socijalnog staranja, urađena je IKT struktura i opremanje CSR. Socijalni karton postao je operativan 1. januara 2015. godine.

66. Socijalni karton je informacijski sistem koji omogućava obradu, odobravanje, evidentiranje, obračun i isplatu (oko 100 miliona eura na godišnjem nivou), vođenje slučaja, izvještavanje, praćenje i reviziju materijalnih davanja itd. u okviru CSR, ustanova, Zavoda za socijalnu i dječiju zaštitu i Ministarstva rada i socijalnog staranja. Sada, u drugoj fazi, Socijalni karton je proširen i pokriva 90% radnih procesa u sistemu socijalnog staranja, uključujući i sve ustanove socijalne i dječije zaštite, a uključuje i jedinstvenu bazu za nasilje u porodici i pet registara. Modul interoperabilnosti koji povezuje IS s 11 drugih nacionalnih institucija omogućava automatsko utvrđivanje osnova za ostvarivanje prava na materijalna davanja. Ovim se obezbjeđuje da oni koji nemaju pravo na materijalna davanja to i ne ostvaruju, pa su time ostvarene značajne budžetske uštede. Sofisticirani modul IS (Business Intelligence) generiše analitičku bazu podataka koja čini osnovu za planiranje i kreiranje politika za pravedno usmjeravanje socijalne pomoći.
67. Nadalje, novouspostavljeni Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu treba da odigra složenu ulogu u daljem razvoju sistema socijalne i dječije zaštite, uključujući i unapređenje kapaciteta i kompetencija stručnih radnika u sektoru socijalne zaštite. Zadužen je i za obavljanje savjetodavne aktivnosti, istraživačke i drugih aktivnosti, kao i za licenciranje stručnih radnika. Da bi se obezbijedio održiv i u potpunosti funkcionalan sistem socijalne i dječije zaštite, započete reforme centara za socijalni rad, institucija socijalne zaštite, širenje servisa koje pružaju licencirani pružaoci usluga i jačanje kapaciteta Zavoda za socijalnu i dječiju zaštitu, itd. treba da se nastave istim ritmom i intenzitetom.
68. Veća je vjerovatnoća među djecom nego među opštom populacijom da žive u siromaštvu, a trenutno se procjenjuje da 10% djece u Crnoj Gori odrasta u uslovima siromaštva. Osim siromaštva u smislu dohotka, djeca i njihove porodice suočavaju se s višedimenzionalnim deprivacijama u smislu uslova stanovanja, zdravlja i obrazovanja, što ima dugoročan efekat na njihovo buduće učešće u društvu i na sposobnost da iznalaze ekonomske mogućnosti da izađu iz siromaštva. U oblasti zaštite djece od nasilja i eksploatacije, doneseni su nacionalni propisi koji su usaglašeni s globalnim i standardima EU, ali samo sprovođenje i sistemi podrške koji podrazumijevaju saradnju među nekoliko institucionalnih aktera javnog sektora, još uvijek su često nedovoljni, loše kadrovski i finansijski pokriveni. Iako je ostvaren napredak u smislu deinstitutionalizacije brige i podrške djeci bez roditeljskog staranja, kao i djece s ozbiljnim invaliditetom, još predstoji mnogo toga što treba uraditi da bi se razvile alternative institucionalnoj brizi, uključujući i dalje promovisanje nesrodničkog hraniteljstva.
69. Još jedna oblast koja zahtijeva pažnju je zaštita djece koja rade u opasnim uslovima, a za koje se procjenjuje da pogađaju 6% djece iz opšte populacije, posebno u ruralnim područjima i među socijalno najugroženijim porodicama. Nedostaje prikupljanje podataka i analiza obima problema dječijeg rada kao osnove za definisanje javnih politika usmjerenih na konkretne aktivnosti. Organizacije UN u Crnoj Gori svoje napore u smislu zaštite djece usredsređuju na podršku realizaciji odgovarajućih nacionalnih propisa, uključujući njihovo sprovođenje, kao i javne politike usmjerene na konkretne aktivnosti; jačanje međusektorskih i multidisciplinarnih mehanizama podrške i s tim povezanu izgradnju kapaciteta institucija i poboljšanje sposobnosti za prikupljanje podataka i izvještavanje u relevantnim institucijama i u organizacijama civilnog društva.
70. Najnovije istraživanje višestrukih indikatora (MICE) za Crnu Goru (UNICEF, 2014) pokazuje da je 68% djece uzrasta 1–14 godina, u Crnoj Gori bilo izloženo psihološkoj agresiji unu-

tar porodice tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju; 31% je bilo izloženo fizičkom kažnjavanju; a 2% teškom fizičkom kažnjavanju. Takav opšti nivo prihvatanja nasilja unutar porodice izaziva bojazan u pogledu stvarnog nivoa fizičkog zlostavljanja i nasilja nad djecom u Crnoj Gori. Nizak nivo prijavljivanja nasilja u porodici potvrđen je razlikom broja slučajeva nasilja nad djecom prijavljenih centrima za socijalni rad i broja slučajeva koji su sudski procesuirani.

71. Novim nacrtom Porodičnog zakona zabranjuje se tjelesno kažnjavanje, a implementacija zakona biće podržana kampanjom podizanja svijesti. Međutim, da bi se uspostavio funkcionalan sistem zaštite djece da se djelotvorno identifikuju, prijavljuju i upućuju slučajevi nasilja nad djecom, treba osnažiti kapacitete zaposlenih u zdravstvu, socijalnom sektoru, prosvjeti, sudstvu i policiji i osnažiti postojeće multisektorske mehanizme na lokalnom nivou da bi djelotvorno sprovodili Porodični zakon, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti i pripadajuće strategije i protokole.

Foto: UNHCR Crna Gora

72. Krajem 2014. godine, 204 djece iz Crne Gore bilo je smješteno u institucije u Crnoj Gori ili u institucije u Srbiji i Bosni i Hercegovini. To predstavlja značajno smanjenje u odnosu na 2007. godinu (kad je u institucijama bilo smješteno preko 450 djece) budući da se raspoloživost i pristup uslugama brige o djeci u zajednicama stalno povećava. Međutim, tempo deinstitutionalizacije i razvoja servisa za podršku porodicama bio je sporiji nego što se predviđalo. Iako je ostvaren napredak od 35% smanjenja broja djece bez roditeljskog staranja smještene u Dječijem domu „Mladost” u Bijeloj (2010–2015) i 71% smanjenja broja djece mlađe od tri godine smještene u istom domu (2010–2015), broj djece u Dječijem domu „Mladost” unekoliko je povećan u odnosu na 2014. godinu. Iako su fluktuacije u broju djece za očekivati, taj negativni trend ukazuje na urgentnost potrebe izgradnje preventivnih servisa i alternativa institucionalizaciji, i intenzivnijih napora u procesu sprovođenja Plana transformacije Dječijeg doma „Mladost”.

Foto: UNICEF Crna Gora / Duško Miljanić

73. Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena jedno je od dominantnih pitanja u smislu ravnopravnosti i socijalne inkluzije u Crnoj Gori s duboko ukorijenjenim istorijskim i kulturnim uzrocima. To se javlja i kao izazov u procesu pristupanja EU, koji sadrži šest prioriternih oblasti, od kojih u svakoj treba ubrzano djelovati u nacionalnom kontekstu, uključujući i donošenje relevantne legislative: 1) jednaka ekonomska nezavisnost za žene i muškarce; 2) iznalaženje ravnoteže između privatnog i profesionalnog života; 3) jednaka zastupljenost u odlučivanju; 4) iskorjenjivanje svih vidova rodno zasnovanog nasilja; 5) eliminisanje rodnih stereotipa; 6) promovisanje rodne ravnopravnosti u spoljnim i razvojnim politikama.
74. Usljed složenog niza društvenih i ekonomskih uslova, žene su izložene većem riziku od siromaštva nego muškarci, a izražene su i bojazni u pogledu uticaja niskog nivoa socijalnih davanja i slabog sistema podrške, kao i efekata velike razlike u zaradama i uslovima rada na žene, posebno samohrane majke i njihovu djecu.¹³ Iako su žene izložene velikoj razlici u zaradama i drugim vrstama diskriminacije na tržištu rada, posljednjih godina uočeni su i pozitivni trendovi u smislu smanjenja nezaposlenosti i povećanja broja žena koje su aktivne na tržištu rada. Međutim, u načelu treba unaprijediti uslove rada, pogotovo za žene, da bi se ostvario dostojanstven rad za sve. Neke žene imaju značajan potencijal za samozapošljavanje i kao preduzetnice, kako pokazuje iskustvo drugih zemalja, što treba podržati kao jednog od pokretača privrednog rasta i zaposlenosti.
75. Istorijski posmatrano, pa sve do današnjih dana, političko učešće i predstavljenost žena nijesu isti kao kod muškaraca, mada se u skorije vrijeme broj žena u skupštinama opština popeo na 32%. Crna Gora je usredsređena na uspostavljanje i snaženje zakonskog i institucionalnog okvira za sprovođenje politika za zaštitu i promovisanje političkog učešća i predstavljenosti žena.

76. Kako je konstatovano u Izvještaju Evropske komisije o napretku za 2015. godinu, Crna Gora je u skorije vrijeme ostvarila napredak u pogledu rodne ravnopravnosti i ženskih prava, uključujući i zaštitu od rodno zasnovanog nasilja. Tokom protekle godine doneseni su relevantni novi propisi i izmijenjeni i dopunjeni postojeći u pravcu veće usaglašenosti s pravnom tekovinom EU. Treba uložiti više napora u oblasti prikupljanja statističkih podataka i koordinacije brojnih agencija koje rade na pitanjima nasilja u porodici, koje posebno pogađa Rome, Egipćane i Aškalije¹⁴ zajedno s ranjivim adolescentima. Te napore treba koordinirati s programima za sprječavanje širenja HIV/AIDS, budući da su studije¹⁵ pokazale jasnu vezu između infekcije HIV-om i slučajeva koji uključuju nasilje u porodici.
77. Crna Gora je ostvarila značajan napredak na zaštiti ljudskih prava osoba s invaliditetom usvajanjem novih zakonskih propisa usklađenih s Konvencijom UN o pravima osoba s invaliditetom i zahtjevima EU, kao i detaljnim propisima koji iz njih proističu, a odnose se na saobraćaj, pristup javnim objektima, socijalnu i zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Glavna prepreka za dalji napredak odnosi se na dostatnost finansijskih sredstava i izgradnju institucionalnih kapaciteta za pružanje servisa koji se staraju za potrebe osoba s invaliditetom, uključujući i u oblasti izrade nastavnih programa da bi se uključile transverzalne vještine i kompetencije, usavršavanja nastavnika i veće inkluzije djece s posebnim obrazovnim potrebama u opšti obrazovni sistem. Treba još raditi na promovisanju saradnje između javnih socijalnih službi, privatnog sektora i NVO, uključujući i udruženja osoba s invaliditetom.
78. Konstatovan je napredak i u zakonskom okviru za zaštitu ljudskih prava drugih kategorija: populacije lezbejki, gejeva, biseksualaca, transrodnih osoba, interseksualnih osoba, queer ili osoba koje nijesu sigurne u svoju seksualnu orijentaciju (questioning) (LGBTIQ), Egipćana i Roma (sa statusom raseljenih lica), kao i osoba koje žive s HIV-om, hepatitisom C i uživalaca droga, putem Zakona o zabrani diskriminacije i njegovih naknadnih izmjena i dopuna, kako je to konstatovano u Izvještaju EU o napretku, mada još postoji potreba da se radi na dekriminalizaciji seksualnog rada i eliminaciji nepravilne primjene nekričnih zakona i propisa protiv seksualnih radnika, kako to preporučuju UNFPA, WHO, UNAIDS i druge organizacije UN. Napredak u zakonskoj zaštiti ovih kategorija lica doveo je do mjerljivog uticaja u smislu smanjenja raznih vidova zločina iz mržnje i nasilja nad ljudima zbog njihove seksualne orijentacije, i povećanja prekršajnih prijava procesuiranih kroz pravosudni sistem.
79. Određeni napredak ostvaren je u poboljšanju položaja romske populacije, posebno u dijelu pristupa zdravstvenom sektoru i upisa djece u škole, ali je i dalje visoka stopa onih koji napuštaju školovanje, a broj romskih žena i djevojčica u sistemu obrazovanja i dalje je veoma nizak. Štetne prakse prisilnih/ranih brakova djevojčica i prisilnog rada i prosjačenja i dalje su umnogome prisutne i predstavljaju neke od osnovnih razloga za rano napuštanje školovanja. Kako pokazuju brojne studije, porodice Roma i Egipćana posebno su izložene dugotrajnom i međugeneracijskom siromaštvu, deprivaciji i društvenoj

14 Pogledati recimo: Studija slučaja, Crna Gora – rješavanje rodniha pitanja među ranjivim adolescentima putem prevencije HIV-a u Crnoj Gori. „UNICEF je davno prepoznao da prevencija HIV-a mora biti izgrađena na posvećenosti rodnoj ravnopravnosti putem osnaživanja djevojčica i žena. To uključuje pitanja kontrole nad ekonomskim resursima, pitanja zdravlja i seksualnosti, kao i rad na ukidanju kršenja ljudskih prava, kao što su rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici.”

15 Ista studija citirana u prethodnoj fusnoti: „Nasilje u porodici je široko rasprostranjeno: svaka druga žena iz RAE populacije (Romi, Aškalije i Egipćani) je bila žrtva neke vrste nasilja, svaka treća doživjela je fizičko nasilje.” http://www.unicef.org/ceecis/Montenegro_Gender_Case_Study_October_9_2010.pdf; and UNDP – Studija o porodičnom nasilju i nasilju nad ženama u Crnoj Gori – 7,7 % nasilja and ženama čini seksualno zlostavljanje, što direktno i indirektno povećava rizik od prenošenja HIV-a: - <http://www.me.undp.org/content/dam/montenegro/docs/publications/si/Gender/Study%20on%20Family%20Violence%20and%20Violence%20against%20Women.pdf>

stigmatizaciji, što ometa njihovu sposobnost da zahtijevaju i dobiju pristup relevantnim društvenim servisima u skladu s njihovim pravima, što u konačnom dovodi do socijalne isključenosti.

80. Broj izbjeglica i azilanata i dalje je visok, a odgovarajuće propise i procedure za zaštitu njihovih prava treba dalje usaglašavati s međunarodnim standardima. Dok tražioci azila i osobe kojima je odobrena zaštita u Crnoj Gori imaju pristup osnovnim uslugama kao što su sklonište, zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna pomoć i zaposlenje, njihova integracija je teška, uglavnom jer nema lokalnih programa za ljude koji potiču van ovog regiona, a besplatna pravna pomoć nije uvijek dostupna zbog jezičkih barijera. Posebne odredbe primjenjuju se na izbjeglice i raseljena lica iz bivše Jugoslavije, kao i etničke Crnogorce i Srbe, izbjeglice iz Albanije, koje predviđaju mogućnost dobijanja državljanstva. Međutim, osim izazova s kojima se ove grupe suočavaju prilikom regulisanja svog zakonskog statusa, nailaze na teškoće i u pristupu pravima koja proističu iz tog zakonskog statusa, posebno što se tiče zaposlenja, socijalne i zdravstvene zaštite.
81. Djelotvorna zaštita apatrida i lica u riziku od apatridije u Crnoj Gori i dalje predstavlja problem, uprkos određenom napretku tokom prethodnog perioda. Kako je konstatovalo u Izvještaju Evropske komisije za 2015. godinu, Crna Gora i dalje nema odvojen postupak za utvrđivanje apatridije, što se negativno odražava na pristup pravima osobama koje pogađa ovaj problem. U skladu s tim, važno je utvrditi i promijeniti relevantne propise da bi se osigurao pristup tih lica svim pravima koja im pripadaju po postojećem nacionalnom i međunarodnom pravu i standardima.
82. Iako su u Crnoj Gori poboljšani neki vitalni indikatori zdravlja usljed intenzivnih i kontinuiranih reformskih aktivnosti, potrebni su dodatni usaglašeni naponi da bi se rješavao sve izraženiji problem prevalencije nezaraznih bolesti i preokrenuo trend stope prijevremene smrtnosti vezane za nezarazne bolesti. U principu, ponašanje stanovnika Crne Gore ne doprinosi dobrom zdravlju, kao što pokazuje činjenica da je 92% ukupnih smrtnih ishoda izazvano nezaraznim bolestima. Ti faktori rizika često se vezuju i s pitanjima mentalnog zdravlja, koje pogoršava rizik od zloupotrebe droga i nezaposlenosti, a posebno utiče na najranjivije grupe stanovništva. Konstatuje se da je Crna Gora potpisala Okvirnu konvenciju WHO o kontroli duvana, što podrazumijeva obaveze za sprovođenje konkretnih mjera i donošenje odgovarajućih propisa u skladu s Konvencijom.¹⁶
83. Zdravstveno stanje siromašnih i drugih osjetljivih grupa posebno je u riziku. Dostupni podaci o visokoj prevalenciji bihevioralnih faktora rizika – kao što su pušenje, konzumiranje alkohola, gojaznost i nedostatak fizičke aktivnosti – snažno ukazuju na potrebu primjene multisektorskih mjera da bi se izgradila rješenja kojima se ublažava veliki teret nezaraznih bolesti i van sektora zdravstva. Vladi treba pomoć da bi integrisala nezarazne bolesti u nacionalne razvojne politike i da bi smanjila prijevremenu smrtnost rješavanjem osnovnih socijalnih, ekonomskih i determinanti životne sredine (SEED) ove epidemije nezaraznih bolesti.
84. Privatna gotovinska plaćanja i dalje predstavljaju visok procenat ukupnih izdvajanja za zdravstvo. To znači da Crna Gora ne ostvaruje opšti obuhvat zdravstvenim uslugama, budući da pristup zdravstvenim uslugama i lijekovima umnogome zavisi od platežne sposobnosti. To se posebno odražava na određene grupe u riziku, kao što su korisnici

narkotika, osobe koje žive s HIV-om, mladi s nezdravim stilovima života, i uopšte sve osobe koje žive u siromaštvu ili su u riziku od društvene isključenosti, kao i osobe koje žive u rijetko naseljenim ruralnim područjima gdje ima manje zdravstvenih ustanova, koje su udaljenije, lošije opremljene ili slabije kadrovski popunjene.

85. Visoka stopa potrošnje antibiotika u zemlji traži snažnu posvećenost sprovođenju nacionalne politike za racionalnu upotrebu lijekova, što bi takođe doprinijelo finansijskoj održivosti zdravstvenog sistema i kontroli antibiotske rezistencije u zemlji. Kako ukazuju dostupni podaci, dolazi do pada stope vakcinacije djece protiv MMR, prvenstveno zbog povećanja skepticizma vezanog za vakcine. Stoga je potrebno ulagati dodatne napore u promovisanje djelotvornih strategija za povećanje i održavanje visoke stope pokrivenosti imunizacijom putem visokokvalitetnih servisa, uključujući i bolju komunikaciju u pogledu rizika vezanih za vakcine.
86. Iako je stopa prevalencije HIV-a u Crnoj Gori relativno mala u odnosu na druge zemlje u regionu, stopa pojave novih slučajeva HIV infekcije je u porastu, što nesrazmjerno više pogađa populacije s većim rizikom od izloženosti HIV-u i zahtijeva kombinaciju mjera (promjena ponašanja, komunikacija, promovisanje kondoma i lubrikanata, testiranje na HIV, prakse traženja odgovora na bolest, i širenje anti-retroviralnog liječenja) koje uključuju i pristup profilaksi prije i poslije izloženosti (PreP i PEP).

2.3.2 Pregled glavnih oblasti rada

Ciljevi održivog razvoja

- SDG 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima.
- SDG 3: Obezbijediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija.
- SDG 4: Obezbijediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje za sve i promovisati cjeloživotno učenje.
- SDG 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice.
- SDG 8: Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve.
- SDG 16: Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbijediti pristup pravdi svima i graditi djelotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima.

Nacionalni prioriteti

- Unapređenje šansi za ljude svih generacija da aktivno učestvuju u društvu i na tržištu rada i da se nose s promjenama i na njih prilagođavaju ulaganjem u vještine i dodatno osposobljavanje
- Modernizacija tržišta rada i sistema socijalne zaštite u skladu sa standardima i zahtjevima EU
- Unapređenje socijalne inkluzije i socijalne i dječije zaštite sprovođenjem reforme sistema socijalne i dječije zaštite, poboljšanjem kvaliteta socijalnih usluga, s naglaskom na usluge na lokalnom nivou, kao i uključivanje članova marginalizovanih grupa u lokalne zajednice, s posebnim fokusom na populacije Roma i Egipćana
- Osiguravanje pristupa kvalitetnom obrazovanju svoj djeci, uključujući djecu s posebnim obrazovnim potrebama i jednake šanse za dječake i djevojčice
- Osiguravanje pristupa svima, posebno ugroženim i ranjivim grupama, kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti
- Smanjenje visoke stope smrtnosti usljed nezaraznih bolesti rješavanjem socijalnih determinanti nezaraznih bolesti, s posebnim fokusom na ranjive i ugrožene grupe

Nacionalna strateška dokumenta

- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (u izradi)
- Pravci razvoja Crne Gore 2015–2018. godine
- Program ekonomskih reformi Crne Gore 2015–2017. godine
- Program reforme zaposlenja i socijalnih reformi (ESRP) 2015–2020. godine
- Sektorski operativni programi za zaposlenost, obrazovanje i socijalnu zaštitu (2015–2017. godine)
- Evropa 2020. Strategija za pametan, održiv i inkluzivan rast
- Akcioni planovi za pregovaračka poglavlja 23 i 24
- Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica iz bivše Jugoslavije u Crnoj Gori, 2016–2017. godina
- Strategija Jugoistočne Evrope do 2020. godine
- Master plan za razvoj zdravstva u Crnoj Gori 2015–2020. godine
- Strategija za optimizaciju sekundarne i tercijarne zaštite s Akcionim planom za njenu implementaciju
- Nacionalna strategija za unapređenje kvaliteta zdravlja i sigurnost pacijenata
- Evropska zdravstvena politika do 2020. godine, prilagođena kroz nacionalne politike i akcione planove

Ishod UNDAF-a

- Do 2021. godine, stanovništvo ima unaprijeđen i jednak pristup kvalitetnim, inkluzivnim i uzajamno podržavajućim sistemima zdravstva, obrazovanja, zaštite i dostojanstvenom radu.

Glavne oblasti djelovanja

Rad organizacija UN u okviru ove rezultatske oblasti pokriva sljedeće široke oblasti saradnje: i. socijalna i dječija zaštita; ii. obrazovanje; i iii. zdravlje.

Aktivnosti imaju za cilj unapređenje socijalne inkluzije i smanjenje nejednakosti putem kvalitetnih i rodno senzitivnih socijalnih, obrazovnih, radnih i zdravstvenih politika i podjednako dostupnih i održivih usluga.

- Smanjenje rodni nejednakosti i društveno-ekonomskih faktora koji doprinose isključenosti socijalno ranjivih grupa iz učešća na tržištu rada i pristupa osnovnim uslugama u oblasti obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite
- Unapređenje iskorjenjivanja dječijeg rada, zdravih politika zarada, uključujući i one vezane za minimalne zarade i smanjenje rodni nejednakosti u uslovima rada i naknada
- Promovisanje dostojanstvenog rada
- Jačanje prevencije i odgovora na sve vidove nasilja nad djecom
- Jačanje sistema socijalne i dječije zaštite radi smanjenja nejednakosti i olakšavanja socijalne inkluzije ranjive djece, mladih i porodica
- Jačanje strateškog, zakonodavnog i institucionalnog okvira za bolje usmjeravanje socijalne pomoći ka najranjivijima
- Snaženje sistema za obezbjeđivanje kvalitetnih stručnih servisa, podrške roditeljima i mehanizama za kvalitetan rani razvoj za svu djecu
- Uspostavljanje efektivnog i inkluzivnog obrazovnog sistema koji osigurava kvalitetno obrazovanje za sve i promoviše cjeloživotno učenje
- Procjena i smanjenje radona u školama i vrtićima
- Prevencija i kontrola nezaraznih oboljenja, uključujući i putem rješavanja socijalnih, ekonomskih i determinanti životne sredine
- Snaženje sistema zdravstva, njegove pripremljenosti, nadzora i odgovora da se unaprijedi prevencija i osigura veći pristup svima kvalitetnoj njezi i liječenju
- Podrška lokalnoj integraciji izbjeglica iz bivše Jugoslavije
- Snaženje sistema azila da bi se zadovoljile potrebe lica kojima je odobren azil u svim fazama
- Jačanje zakonskog okvira i upravnih praksi radi iskorjenjivanja apatridije u Crnoj Gori
- Jačanje kapaciteta relevantnih institucija u Crnoj Gori da zadovolje potrebe migranata u svim fazama

2.4 Ekonomsko upravljanje

Strateški ishod

Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori ostvaruju korist od unaprijeđenog institucionalnog i regulatornog okvira koji podstiče održivi i inkluzivni ekonomski rast zasnovan na inovacijama, preduzetništvu i konkurentnosti.

2.4.1 Glavni izazovi koji i dalje postoje u smislu ekonomskog upravljanja

87. Ekonomija Crne Gore vratila se snažnim godišnjim stopama rasta od 2013. godine, nakon što se oporavila od negativnog rasta nakon finansijske krize 2008. godine, što je podržano stranim direktnim investicijama, posebno u turizmu, energetici i građevinarstvu, i javnim ulaganjima. Međutim, trajan rast ometa visok javni dug, kako na nacionalnom nivou, tako i na nivou lokalne samouprave, a bankarski sektor je opterećen velikim obimom nekvalitetnih kredita, što je dovelo do visokih kamatnih stopa i smanjenog pristupa kreditima za privatni sektor i potrošače. Crna Gora ima i nedovoljno razvijenu/nedovoljno održavanu saobraćajnu infrastrukturu, malu izvoznu osnovu, slabu konkurentnost i nesklad između sistema osposobljavanja i obrazovanja i potreba tržišta rada, što je dovelo do visokih nivoa strukturne nezaposlenosti. Stalni izazov Crne Gore je kako pretočiti ekonomski rast u veću zaposlenost, posebno mladih ljudi, što je dovelo do godina „rasta bez otvaranja radnih mjesta“. Više od 15% nezaposlenih u zemlji su „univerzitetski obrazovane osobe mlađe od 30 godina“.¹⁷ Veoma je veliki neformalni sektor ekonomije, kao crna i kao siva ekonomija, koji zapošljava veliki broj ljudi na nesigurnim, sezonskim i nereguliranim poslovima s visokim društvenim rizicima. Veći dio radnih mjesta izgubljen je usljed značajnih promjena ekonomske strukture Crne Gore tokom proteklih 15 godina sa stalnim padom udjela poljoprivrede i industrije, i korespondirajućim povećanjem udjela uslužnog sektora u ukupnoj privrednoj aktivnosti. Od 2000. do 2014. godine, udio poljoprivrede u BDP-u opao je sa 11% na 8,1%, a industrije sa 17% na 10,8%. Osim toga, postoje i značajne regionalne razlike: prosječna stopa nezaposlenosti na primorju je 9%, što je u velikom raskoraku u odnosu na 36,1% na sjeveru zemlje.
88. Stope nezaposlenosti, kako one kratkoročne, tako i dugoročne, sezonska zaposlenost, podzaposlenost i nesigurni vidovi zaposlenja, odnosno bez redovnih ugovora i shema socijalne zaštite, još uvijek karakterišu tržište rada i taj trend još nije preokrenut snažnijim ekonomskim rastom. Kako je već konstatovano, žene, mladi ljudi, stanovništvo ekonomski zaostalijeg sjevera i razne manjine, posebno su pogođeni ovim trendovima. Nasuprot tome, ekonomiju ometa nesklad između potreba tržišta rada za dobro osposobljenim i kvalifikovanim radnicima i sistema obrazovanja i osposobljavanja. Značajno za ovaj nesklad je ionako veliki i još uvijek rastući broj nezaposlenih ljudi s univerzitetskom diplomom.
89. Glavna ograničenja za preduzeća iz privatnog sektora su neodgovarajući ili ograničavajući regulatorni okvir; ograničen pristup kreditima; visoka stopa neformalne ekonomije, koja stvara nepravičnu konkurenciju; nesklad između obrazovnog sistema i potreba tržišta rada; i korupcija. Preduzetnice se suočavaju s tradicionalnim barijerama, koje smanjuju potencijalni doprinos žena preduzetnica rastu poslovnog sektora.

17

Dusica Tomovic. „Germany Tells Montenegrins to Stay at Home.“ (Njemačka poručuje Crnogorcima do ostanu kod kuće) BalkanInsight. jun 2015. Dostupno na: <http://bit.ly/1OmyKUF>

Foto: UNDP Crna Gora

90. Neformalna ekonomija ima posebno visok udio u ukupnoj ekonomskoj aktivnosti, ali kako je već konstatovano, oskudni su statistički i drugi podaci o njenom stvarnom obimu, radnim mjestima i zaradama koji su van legalnih tokova. U godinama tranzicije, s krahom industrijskih preduzeća iz doba socijalizma i prije nego što se mogla razviti tržišna, regulisana ekonomija zasnovana na privatnom sektoru, neformalni sektor je popunio nastalu prazninu i otvorio brojne slabo plaćene, nesigurne i neregulisane poslove. Procjenjuje se da je 2015. godine neformalna zaposlenost činila 32,7% ukupne zaposlenosti, a da 77% neformalnih radnika radi u formalnim preduzećima, odnosno bez odgovarajućeg ugovora.¹⁸ Nadalje se procjenjuje da je oko 2/3 neformalnih radnika u Crnoj Gori neprijavljeno, odnosno da dobijaju zaradu u gotovini, bez uplate poreza i doprinosa. Preostala 1/3 ukupnog broja neformalnih radnika ima dijelom registrovanu zaradu, odnosno porezi i doprinosi se uplaćuju samo na dio njihove zarade, a ostatak dobijaju u gotovini bez uplate poreza i doprinosa. Velika neformalna ekonomija predstavlja dvostruki problem u smislu da je država uskraćena za neophodne poreske prihode za izdvajanja za sektor socijale, a da je veliki dio stanovništva nezaštićen od bolesti, starosti i od bolesti i povreda na radu. Za ekonomiju u cjelini, neformalni sektor podriva konkurentnost formalnih preduzeća, dok samim preduzećima u neformalnom sektoru nedostaju inovativnost i sposobnost rasta.
91. Za smanjenje neformalnog sektora biće potrebno djelovati u više pravaca, kombinujući djelotvorne kontrole radne inspekcije i sprovođenje i primjenu važećih zakona i propisa s podsticajima za prevođenje preduzeća iz neformalnog sektora i njihove radne snage u formalnu zonu nuđenjem boljeg i lakšeg pristupa pokriću socijalnim osiguranjem, uslugama podrške biznisu i pristupa kreditima, te uz ukupnu veću javnu svijest o tom problemu.

18

C. Mihes et al. A comparative Overview of Informal Employment in Albania, Bosnia and Herzegovina, Moldova and Montenegro (ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe)(Uporedni pregled neformalne zaposlenosti u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Moldaviji i Crnoj Gori (ILO Tim za tehničku podršku za dostojanstven rad i Kancelarija za Centralnu i Istočnu Evropu)). 2011. Dostupno na: <http://bit.ly/1COPsKJ>.

Foto: UNDP Crna Gora

92. Iako Vlada Crne Gore radi s Međunarodnom organizacijom rada i drugim organizacijama UN na pitanjima tržišta rada i zaposlenosti na osnovu programa i principa dostojanstvenog rada¹⁹, koji sada predstavlja i jedan od SDG (Cilj 8), a doneseni su i osnovni propisi u skladu s konvencijama ILO-a, sadašnji uslovi na tržištu rada i u zaposlenosti još uvijek ne zadovoljavaju ove standarde.
93. Crna Gora ima dobru zakonsku i institucionalnu osnovu za funkcionisanje socijalnog dijaloga poslodavaca i radnika, a 2014. godine potpisan je Opšti kolektivni ugovor između Vlade i socijalnih partnera. Uspostavljeno je tripartitno tijelo, Socijalni savjet, s fokusom na slobodi udruživanja i kolektivnog pregovaranja, eliminaciji svih vidova prisilnog rada, efektivnoj eliminaciji zloupotrebe dječijeg rada i eliminaciji diskriminacije u odnosu na zaposlenje i zanimanje. Uprkos dobroj zakonskoj i institucionalnoj osnovi za socijalni dijalog, bipartitni i autonomni socijalni dijalog i dalje je slab, posebno u privatnom sektoru. Iako se Socijalni savjet redovno sastaje i daje mišljenja i preporuke vezane za pitanja rada, kako smatraju socijalni partneri uključeni u Savjet, njihova mišljenja i stavovi rijetko se uzimaju u obzir i mnogi relevantni zakoni i propisi koji značajno utiču na poslovno okruženje i položaj radnika ne razmatraju se na Savjetu.
94. Osim problema nezaposlenosti, nivoi zarada i pogotovo minimalna zarada često su nedovoljni da osiguraju pristojan standard života za radnike i njihove porodice, a postoje i evidentirani slučajevi kršenja prava radnika na naknadu i redovne uplate doprinosa za socijalno i zdravstveno osiguranje.
95. Posljednjih godina Vlada Crne Gore usvojila je Program ekonomskih reformi i niz povezanih strateških dokumenata, kako je naznačeno u nastavku, koji daju viziju inovativnih puteva za stvaranje dinamične ekonomije u kojoj se otvaraju nova radna mjesta. UNDAF će podržati te strategije posebno se fokusirajući na pitanja koja se odnose na zaposlenost i zapošljivost mladih ljudi, žensko preduzetništvo, da se poslovno okruženje učini atraktivnijim za MSP i investitore, da se MSP osnaže putem raznih vidova udruživanja, kao što su klasteri, i da se stimulišu inovativnost, primjena IKT i najnovijih tehnologija. Ta vizija uključuje i stvaranje „zelene ekonomije“ i društvenih preduzeća, i izgradnju kapaciteta lokalnih samouprava da uspostavljaju i vode biznis zone, koje su posebno relevantne za otvaranje radnih mjesta za ranjive kategorije stanovništva i u nerazvijenim područjima.

19

ILO Program za dostojanstveni rad, pokrenut 1999. godine, definiše dostojanstven rad kao produktivno slobodno odabrano zaposlenje s odgovarajućom naknadom, koje uključuje i slobodu udruživanja i kolektivnog pregovaranja.

96. Planirane aktivnosti u ovoj oblasti nijesu nove, već predstavljaju nadgradnju rezultata ostvarenih u prethodnom programskom periodu, gdje je većina aktivnosti koje se odnose na ekonomski rast i ekonomsko upravljanje činila dio intervencija u okviru zaštite životne sredine i socijalne inkluzije. Na osnovu snažnih očekivanja Vlade da UN treba da pruže ciljanu ekspertsku pomoć u oblasti ekonomskog upravljanja, kao i u oblastima u kojima UN posjeduju komparativnu prednost, pomoć UN ima za cilj stvaranje ukupnog ambijenta pogodnog za ekonomski rast zemlje kroz uobičajene intervencije UN kao što su dijalog u vezi javnih politika, podrška izradi javnih politika, zastupanje, razvoj sistema, izgradnja kapaciteta, razmjena znanja, trostrana saradnja i slično. Istovremeno će se i dalje održavati snažne programske veze između rezultatskih oblasti, posebno putem primjene zajedničkih programskih načela UN u vezi s pristupom zasnovanom na ljudskim pravima, ekološkoj održivosti i izgradnji kapaciteta i rodnoj ravnopravnosti.

2.4.2 Pregled glavnih oblasti rada

Ciljevi održivog razvoja

- SDG 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima.
- SDG 8: Promovisati trajan, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve.
- SDG 9: Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije.
- SDG 12: Obezbijediti održivu proizvodnju i potrošnju.
- SDG 16: Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbijediti pristup pravdi za sve i graditi djelotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima.

Nacionalni prioriteti

- Povećanje stope zaposlenosti i dostojanstven rad, posebno za žene, mlade i starije radnike
- Povećanje ekonomske konkurentnosti putem olakšavanja biznisa, tehnološke inovativnosti i veće produktivnosti
- Razvoj niskokarbonske ekonomije radi efikasne potrošnje resursa, zaštite životne sredine i smanjenja emisija, te otvaranja „zelenih“ radnih mjesta
- Unapređenje poslovnog okruženja za domaće i strane direktne investicije i nova preduzeća uklanjanjem regulatornih i administrativnih barijera i podsticanjem šire primjene IKT
- Jačanje konkurentnosti i održivosti poljoprivrednog sektora putem ulaganja u primarnu proizvodnju, prehrambeno-prerađivačku granu i marketing
- Programi regionalnog razvoja za zaostaliye regione da bi se osigurao ravnopravan društveno-ekonomski razvoj svih opština i regiona na osnovu privatnih i javnih ulaganja, inovativnosti, konkurentnosti u zaposlenosti.
- Povećanje ekonomske konkurentnosti putem olakšavanja biznisa, tehnoloških inovacija, unaprijeđene produktivnosti i osnaživanja konkurentnosti MSP putem raznih vidova udruživanja

Nacionalna strateška dokumenta

- Nacionalna strategije održivog razvoja do 2030. godine (u izradi)
- Pravci razvoja Crne Gore 2015–2018. godine
- Program ekonomskih reformi Crne Gore 2015–2017. godine
- Program zaposlenosti i socijalnih reformi (ESRP) 2015–2020.
- Strategija održivog ekonomskog rasta u Crnoj Gori putem uvođenja poslovnih klastera (2012–2016)
- Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015–2020.
- Strategija razvoja energetike do 2030. godine
- Strategija razvoja do 2020. godine za Jugoistočnu Evropu
- Strategija razvoja informacionog društva do 2020. godine
- Strategija razvoja turizma
- Industrijska politika Crne Gore od 2014. do 2020. godine
- Strategija regionalnog razvoja Crne Gore od 2014. do 2020. godine
- Strategija naučno-istraživačke djelatnosti u Crnoj Gori 2012–2016. godine

Ishod UNDAF-a

- Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori ostvaruju koristi od unaprijeđenog institucionalnog i regulatornog okvira koji podstiče održivi i inkluzivni ekonomski rast zasnovan na inovacijama, preduzetništvu i konkurentnosti.

Glavni oblasti rada

- Olakšavanje biznisa uklanjanjem regulatornih i administrativnih barijera radi privlačenja SDI i podsticanja MSP i otvaranja novih preduzeća
- Promovisanje zaposlenosti putem podrške za MSP, preduzetništvo, otvaranje „zelenih“ radnih mjesta i zapošljivosti mladih
- Unapređenje zakonskog i institucionalnog okvira radi povećanja učešća na tržištu rada, zaposlenosti, usklađenosti vještina, s posebnim osvrtom na najosjetljivije kategorije
- Smanjenje neformalne ekonomije i snaženje inspekcije rada
- Podrška razvoju internet servisa za registraciju biznisa i lakoći poslovanja
- Razvoj niskokarbonskog turizma
- Podrška ženskom preduzetništvu
- Podrška inovacijama uspostavljanjem i jačanjem veza između privrede, nauke i univerziteta putem naučnih i tehnoloških parkova
- Povećanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora
- Unapređenje kapaciteta za izgradnju/rekonstrukciju infrastrukture, između ostalog, putem javno-privatnih partnerstava
- Unapređenje pristupa odgovarajućim i priuštivim stambenim uslovima za ljude u stanju posebne potrebe i ranjivim grupama stanovništva
- Unapređenje konkurentnosti lokalnih MSP uvođenjem i omogućavanjem poslovnih klastera
- Promovisanje raznolikosti kulturnih izraza kao pokretača održivog razvoja

2.5 Integrisanje pet programskih načela UN

97. Pet programskih načela UN koja uključuju pristup zasnovan na ljudskim pravima (HRBA), rodnu ravnopravnost, održivost životne sredine, izgradnju kapaciteta i rukovođenje zasnovano na rezultatima (RBM) primjenjivaće se u svim oblastima: načela održivosti, pristupa zasnovanog na ljudskim pravima i rodne ravnopravnosti već su eksplicitno i implicitno uključena kroz formulaciju sama četiri strateška ishoda, dok je ukupna struktura UNDAF Rezultatske matrice zasnovana na RBM s ishodima povezanim s razvojnim prioritetima na nacionalnom nivou i međunarodno dogovorenim ciljevima održivog razvoja. Rezultatska matrica biće osnova i za formulisanje zajedničkih godišnjih planova rada za date rezultate, aktivnosti i ulazne vrijednosti s indikatorima vezanim za indikatore ishoda, gdje će se programska načela primjenjivati prilikom osmišljavanja aktivnosti i definisanja rezultata, što podliježe stalnom praćenju.
98. Sa snažnim osjećajem nacionalnog prihvatanja i usmjeravanja procesa definisanja novog UNDAF-a, i sa direktnim nadzorom od strane Vlade i stalnim učešćem kroz Zajednički nadzorni komitet i četiri Rezultatske grupe po oblastima, glavni naglasak programa koji će se realizovati u okviru novog UNDAF-a biće na izgradnji nacionalnih kapaciteta na svim nivoima na osnovu strateških ulaznih tačaka gdje agencije UN posjeduju posebne kompetencije i komparativne prednosti.

3 Institucionalni aranžmani za koordinaciju, planiranje, realizaciju i operativnu podršku

3.1 Aranžmani za upravljanje programom i odgovornost

Program će se realizovati na nacionalnom nivou, pod ukupnom koordinacijom Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija. Ministarstava u Vladi, lokalne samouprave, NVO, međunarodne nevladine organizacije i agencije sistema UN sprovodiće programske aktivnosti. UNDAF će se operacionalizovati kroz izradu godišnjih zajedničkih planova rada (JWPs) ²⁰ i/ili planova rada i projektne dokumentacije za pojedinačne agencije, po potrebi, koji opisuju konkretne rezultate koji se žele ostvariti, i čine sporazum između agencija sistema UN i svakog implementacionog partnera po potrebi u pogledu korišćenja sredstava. U mjeri mogućeg, agencije sistema UN i partneri koristiće najmanji mogući obim dokumentacije, odnosno potpisani UNDAF i potpisane zajedničke ili vezano za jednu agenciju planove rada i projektne dokumentacije za sprovođenje programskih inicijativa. Međutim, po potrebi i kako je primjereno, projektna dokumentacija može se pripremiti koristeći, između ostalog, relevantni dio UNDAF-a i zajedničkih ili specifičnih za određenu agenciju planova rada i/ili projektne dokumentacije²¹.

99. UNDAF će se operacionalizovati kroz godišnje zajedničke planove rada (AWP) za svaku rezultatsku oblast kojima se ishodi predviđeni dokumentom UNDAF prevode u konkretne,

Foto: UNHCR Crna Gora / Miloš Vujović

20 U skladu sa Standardnim operativnim procedurama za UNDG za zemlje koje su usvojile pristup Jedinstvenog djelovanja.

21 U slučaju UNDP, Koordinacioni organ sa strane Vlade imenovaće saradničku agenciju Vlade koja je direktno odgovorna za učešće Vlade u svakom planu rada u okviru koga UNDP pruža pomoć. Upućivanje na „implementacionog partnera“ podrazumijeva „izvršnu agenciju“, što je termin koji se koristi u SBAA. U slučajevima kad postoji više implementacionih partnera utvrđenih u planu rada, definiše se glavni implementacioni partner, koji će biti zadužen za sazivanje, koordinaciju i sveukupno praćenje (programsko i finansijsko) svih implementacionih partnera utvrđenih planom rada da bi se osiguralo koherentno obezbjeđivanje inputa i sprovođenje aktivnosti radi ostvarenja rezultata predviđenih planom rada.

mjerljive i vremenski ograničene ostvarene rezultate, i daju jasne normativno-operativne veze. Godišnji planovi rada za četiri Rezultatske grupe zajedno čine Godišnji plan rada za UNDAF (AWP). Godišnji plan rada predviđa okvir odgovornosti Sistema Ujedinjenih nacija kroz set mjerljivih, ostvarenih rezultata za koje je u potpunosti odgovoran, a koji uključuju plan finansiranja utvrđenim sredstvima iz osnovnih i dodatnih sredstava organizacija UN, zajedno s identifikovanim nedostajućim finansijskim sredstvima koja treba zajednički mobilisati.

100. Aktivnosti i rezultati pojedinačnih godišnjih planova rada po stubovima u osnovi će realizovati pojedinačne organizacije UN pod njihovom direktnom odgovornošću, u skladu sa svojim finansijskim i administrativnim procedurama, dok dvije ili više agencija mogu raditi na ostvarenju istog rezultata, a svi će planirati aktivnosti koje podržavaju isti strateški ishod.

Harmonizovani pristup gotovinskim transferima (HACT)

U Crnoj Gori, samo su UNDP i UNICEF usvojili HACT način za gotovinske transfere. Stoga ovo što slijedi važi samo za te dvije agencije:

Svi gotovinski transferi nekom implementacionom partneru zasnivaju se na planovima rada²² dogovorenim između tog implementacionog partnera i agencija sistema UN.

Gotovinski transferi za aktivnosti koje su detaljno navedene u planovima rada agencije sistema UN mogu se sprovoditi na sljedeće načine:

1. Gotovinski transferi direktno implementacionom partneru:
 - a) prije početka aktivnosti (direktni gotovinski transfer), ili
 - b) nakon završetka aktivnosti (nadoknada);
2. Direktno plaćanje dobavljačima ili trećim stranama za obaveze koje ostvare implementacioni partneri na osnovu zahtjeva koje potpisuje ovlašćeno lice kod implementacionog partnera;
3. Direktno plaćanje dobavljačima ili trećim stranama za obaveze koje ostvare agencije sistema UN kao podrške aktivnostima dogovorenim s implementacionim partnerima.

Direktni gotovinski transferi potražuju se i otpuštaju za periode u implementaciji programa koji nijesu duži od tri mjeseca. Nadoknada prethodno ovlašćenih izdataka potražuje se i otpušta kvartalno ili nakon završetka aktivnosti. Agencije sistema UN neće biti u obavezi da vrše nadoknadu izdataka implementacionih partnera koji prevazilaze odobrene iznose. Ukoliko nakon završetka bilo koje aktivnosti preostanu neka sredstva, ona se refundiraju ili programiraju u skladu s uzajamnim dogovorom između implementacionog partnera i agencija sistema UN. Način realizacije gotovinskih transfera, visina isplata i obim i učestalost aktivnosti kontrole mogu zavisi od nalaza ocjene kapaciteta za upravljanje javnim finansijama u slučaju implementacionog partnera sa strane Vlade, odnosno od procjene kapaciteta za finansijsko upravljanje implementacionog partnera koji ne dolazi sa strane UN⁶. Kvalifikovani konsultant, kao što je neka javna računovodstvena firma, koju odaberu agencije sistema UN, može uraditi procjenu u kojoj učestvuje implementacioni partner. Implementacioni partner može učestvovati i u odabiru konsultanta.

Način realizacije gotovinskih transfera, visina isplata i obim i učestalost aktivnosti kontrole mogu se revidirati tokom realizacije programa na osnovu nalaza praćenja programa, praćenja izvještavanja o izdacima, i na osnovu revizija.

101. Okvir rezultata i upravljačka struktura takođe će omogućiti prilike za formulisanje i realizaciju zajedničkih programa u okviru svake rezultatske oblasti ili među njima. Takvi zajednički programi mogu se baviti specifičnim potrebama neke ciljne grupe ili mogu biti zasnovani na nekom geografskom području i integrisati komplementarne i uzajamno sinergijske discipline u skladu s potrebama te ciljne grupe/geografskog područja. Zajednički programi imaju svoje posebne upravljačke aranžmane s nadzornim komitetom, vodećim i rukovodećim akterom na osnovu standardnih Smjernica UNDG.
102. Tim UN u Crnoj Gori isplanirao je Zajednički program, nadograđujući i dalje razvijajući iskustva i rezultate zajedničkog programa o osnaživanju mladih koji se trenutno realizuje. Zajednički program UN o osnaživanju mladih sprovodi pet organizacija (UNDP, UNICEF, UNHCR, ILO, WHO) i IOM u partnerstvu s Ministarstvom prosvjete/Upravom za mlade i sport, Ministarstvom rada i socijalnog staranja i mnogim drugim nacionalnim institucijama i organizacijama. Program će se usredsrediti na stvaranje okruženja koje osnažuje i motiviše mlade ljude da stvaraju i koriste šanse za lični i društveni rast sa strašću, integritetom i kompetencijama u svijetu koji je u stanju stalne promjene. Cilj će se ostvariti kroz dvije glavne oblasti djelovanja: a) podršku stvaranju okruženja koje pogoduje razvoju mladih (unapređenje javnih politika i zakonskog okvira i izgradnja kapaciteta) i b) doprinos unapređenju vještina i stavova mladih ljudi korišćenjem inovativnih pristupa usavršavanju i učenju. Zajednički program teži i izgradnji partnerstava i mreža s više aktera koji uključuju omladinske organizacije, organe vlade, donatore, fondacije i privatni sektor.

3.2 Struktura za upravljanje i koordinaciju

103. Crna Gora je 2010. godine usvojila pristup Jedininstvenog djelovanja s vizijom da na najbolji način valorizuje združene resurse, kapacitete i bazu znanja svih organizacija UN koje djeluju u zemlji u jedan koherentan program, koji je fokusiran na ostvarenje ograničenog broja strateških ishoda, s jednim liderom tima uzajamno odgovornih šefova agencija UN, koji radi s usaglašenim poslovnim operacijama, uz zajedničku mobilizaciju sredstava i planiranje, i koji komunicira jedinstvenim glasom. Upravljačka i koordinaciona struktura koja je razvijena za sadašnji UNDAF zasnovana je na preovlađujućim najboljim praksama i poukama izvučenim iz pilot faze. Djelujući kao jedan, i prilagođena potrebama i zahtjevima nacionalnog konteksta. Na skupu posvećenom strateškom planiranju koji je održan

Foto: UNDP Crna Gora / Miloš Vujović

radi razrade novog UNDAF Strateškog okvira, u načelu je prihvaćeno da se ova struktura sa svojim načelima funkcionisanja i projektnim zadatkom nastavi, jer je djelotvorna i „primjerena svrsi“ uz određena prilagođavanja u skladu sa sadržajem novog UNDAF-a.

104. Upravljačka i koordinaciona struktura zasnovana je na načelu nacionalne prihvaćenosti i usmjeravanja rada u svim razvojnim i aktivnostima na polju ljudskih prava u zemlji i funkcioniše po principu uzajamne odgovornosti Vlade Crne Gore i Tima UN za ostvarenje rezultata. Otuda su glavne strukture za strateško usmjeravanje, odlučivanje i nadzor zajednički mehanizmi Vlade i Tima UN u Crnoj Gori. Glavne komponente upravljačke i koordinacione strukture su:

Zajednički nadzorni komitet (JCSC)

105. Ukupno strateško usmjeravanje za UNDAF sprovodi Zajednički nadzorni komitet, kojim kopredsjedavaju ministar vanjskih poslova i evropskih integracija i Stalna koordinatorka sistema UN. JCSC se sastoji od ministara u Vladi i šefova svih organizacija UN prisutnih u Crnoj Gori na rezidentnoj osnovi. JCSC se sastaje najmanje jedanput godišnje: na početku godine da odobri zajedničke godišnje planove rada i opredijeljena finansijska sredstva, da razmotri napredak ostvaren tokom prethodne godine na osnovu godišnjih pregleda ostvarenog napretka koje dostavljaju radne grupe zadužene za ostvarenje rezultata, da rješava bilo koja pitanja koja utiču na blagovremenu realizaciju programa i da pravi prilagođavanja neophodna za ostvarenje boljih rezultata.
106. Tim za koordinaciju Integrisanog programa UN (UNDAF) pruža podršku JCSC. Sastoji se od zaposlenih iz Direkcije za Ujedinjene nacije u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija i iz Kancelarije za koordinaciju Sistemom UN. Taj tim konsoliduje godišnje planove rada radnih grupa po stubovima i godišnje izvještaje o napretku na osnovu ostvarenih rezultata za razmatranje od strane JCSC, i djeluje kao sekretarijat za JCSC, osiguravajući da su aktivnosti dobro koordinisane i da se odluke rukovodstva djelotvorno sprovode.

Grupe za ostvarenje rezultata (RG)

107. Direktno pod JCSC su četiri zajedničke radne grupe nazvane radne grupe za ostvarenje rezultata (RG), po jedna za svaku rezultatsku oblast i strateški ishod UNDAF-a. Svaka od RG za svoje sa-sazivače ima visoke predstavnike Vlade i agencija UN, obično šefa agencije UN, a sastoje se od visokih predstavnika odgovarajućih ministarstava u Vladi i agencija UN.
108. Radne grupe za ostvarenje rezultata funkcionišu kao glavni zajednički mehanizam za pružanje podrške realizaciji UNDAF-a kroz zajedničko planiranje rada, stalno praćenje, rješavanje prepreka i izvještavanje. Konkretno, RG pripremaju integrisane godišnje planove rada, usaglašavaju ulazne podatke i aktivnosti s planiranim rezultatima ka ostvarenju strateškog ishoda, prate napredak uspostavljanjem okvira indikatora za te ishode i pripremaju godišnje izvještaje o napretku na osnovu ostvarenih rezultata. RG razmatraju raspoloživa sredstva, određuju prioritete među aktivnostima i utvrđuju nedostajuća finansijska sredstva radi zajedničke mobilizacije resursa.
109. Upravo na nivou RG vode se detaljne diskusije i donose odluke u pogledu redosljeda, komplementarnosti i sinergija aktivnosti agencija UN i definiše koje agencije UN imaju vodeću ulogu, a koje ulogu podrške u određenim aktivnostima.
110. Godišnji planovi rada za svaku RG združuju se i konsoliduju u integrisani Godišnji plan rada UNDAF-a uz podršku Koordinacione kancelarije UN, a isto važi i za godišnje izvještaje o napretku na osnovu ostvarenih rezultata, koji se dostavljaju JCSC radi upoznavanja i odlučivanja.

Tim UN u Crnoj Gori (UNCT)

111. Dok JCSC i PWG predstavljaju zajednička tijela Vlade Crne Gore i UN za nadzor i strateško usmjeravanje i implementaciju, u okviru samog sistema UN, Tim UN za Crnu Goru preuzima ukupnu odgovornost za koordinaciju i operativno vođenje programa i aktivnosti organizacija Ujedinjenih nacija. Timom UN predsjedava Stalna koordinatorka, a sastavljen je od šefova svih agencija UN koje su operativne u Crnoj Gori, a radi kao tim na principima uzajamne odgovornosti predviđene UNDG Okvirom rukovođenja i odgovornosti za sistem Stalnog koordinatora.
112. Tim UN u Crnoj Gori osigurava da se rješavaju interna operativna pitanja među organizacijama UN i da UNCT ima jedinstvenu poziciju u kontaktima s nacionalnim partnerima i u razmatranjima JCSC s predstavnicima Vlade Crne Gore. UNCT usmjerava i nadzire dodatne zajedničke radne grupe kao što su Tim za rukovođenje operacijama, Grupa za komunikacije i Grupa za praćenje i evaluaciju UN.
113. Kancelarija za koordinaciju UN (UNCO) pruža podršku Stalnom/oj koordinatoru/ki i UNCT. UNCO je zadužena za pružanje podrške strateškoj leaderskoj ulozi Stalne koordinatorka u odnosu na Integrisani program UN i ukupnu reformu UN u Crnoj Gori. Pruža podršku u svim zadacima predviđenim za Stalnog koordinatora. Kancelarija obezbjeđuje administrativnu i koordinacionu podršku suštinskom rukovođenju programima, koje vode radne grupe po stubovima. U slučaju da obim posla i zahtjevi koji se postavljaju u smislu funkcije koordinacije programa budu preobimni da bi ih na odgovarajući način sprovodila Koordinaciona kancelarija UN, može se uspostaviti pozicija rukovodioca programa za određenu

oblast na koju se imenuje iskusno kvalifikovano profesionalno lice na dio radnog vremena ili puno radno vrijeme. Takva osoba može se imenovati i/ili je može obezbijediti neka od učestvujućih organizacija UN ili se može angažovati konkretno za tu ulogu.

Tim za rukovođenje operacijama (OMT)

114. Tim za rukovođenje operacijama sastoji se od visokog operativnog/administrativnog kadra organizacija UN. Zadužen je da osigura da realizacija programa dobija djelotvornu podršku putem usaglašenih i pojednostavljenih procedura. Slijedi najbolje prakse i smjernice proistekle iz međuagencijskih napora na usaglašavanju i pojednostavljenju procedura finansijskog upravljanja, izvještavanja, nabavki i zapošljavanja pojedinačnih agencija UN. OMT vrši zajedničke službe i poslovna rješenja za nabavke, ljudske resurse, finansije, harmonizovani pristup gotovinskim prenosima (HACT), zajedničke IKT, logistiku i prevoz, osiguravajući da agencije UN imaju koristi od boljeg kvaliteta usluga od snabdjevača i izvođača i da se ostvari troškovna efikasnost kroz zajedničke službe i korišćenje zajedničkih prostorija.

Zajednički komunikacioni tim (JCT)

115. Komunikacioni tim sastoji se od zaposlenih u UN s primarnom odgovornošću za komunikacije koji zajednički rade da koordiniraju i sprovode zajedničku komunikacionu strategiju i da maksimalno iskoriste raspoloživa sredstva za djelotvorne komunikacione aktivnosti, osiguravajući da Ujedinjene nacije govore „jedinstvenim glasom“ i da postoje snažne veze između operativnih aktivnosti i normativne uloge i uloge javnog zastupanja koju imaju UN. Zajednički Komunikacioni tim ima po jednog predstavnika u svakoj radnoj grupi po stubovima čime se osigurava efikasna koordinacija aktivnosti komunikacije i zastupanja. Zajednički komunikacioni tim ima jednog predstavnika u svakoj radnoj grupi za ostvarenje rezultata čime se osigurava efikasnost aktivnosti komunikacije i zastupanja.

Foto: Duško Miljanić

Radna grupa za rodna i ljudska prava

116. Radna grupa za rodna i ljudska prava (WGGHR) sastavljena je od zaposlenih u UN koji su zaduženi kao kontakt osobe za pitanja vezana za ljudska prava i rod, i koji zajednički rade na pružanju savjeta i podrške radnim grupama po stubovima na promovisanju ljudskih prava u zemlji. Takođe radi na izgradnji sinergija po rodnim pitanjima među agencijama UN u Crnoj Gori, kako u smislu tekućih aktivnosti, tako i u vezi mogućih budućih zajedničkih aktivnosti i programa. Nadalje, jača kapacitete službenika UN i nacionalnih partnera u smislu rodno zasnovanog programiranja i integrisanja rodni dimenzija. Ova radna grupa imenovaće predstavnika u svakoj Rezultatskoj grupi da bi se osigurala bliska saradnja i koordinacija aktivnosti.

Tim za praćenje i evaluaciju (MET)

117. Tim za praćenje i evaluaciju sastoji se od ko-sazivača radnih grupa za ostvarenje rezultata i zaposlenih u agencijama čija je primarna odgovornost da vrše praćenje i evaluaciju u čemu imaju iskustva, a grupom predsjedava osoba s najviše staža i iskustva među njima. Osnovna joj je funkcija da pruža podršku Radnim grupama za ostvarenje rezultata u pripremi godišnjih planova rada, da osigura njihovo praćenje preko okvira indikatora da bi se djelotvorno pratilo i izvještavalo o napretku aktivnosti i ostvarenju rezultata u odnosu na strateške ishode. MET takođe savjetuje RG u vezi s integracijom pet programskih načela UN u osmišljavanje projektnih aktivnosti i u Godišnji plan rada u cjelini, kao i da se to može pratiti kroz okvir indikatora.
118. MET je ukupno zadužena, kroz praćenje i izvještavanje RG, za integrisani plan praćenja i evaluacije.
119. U skladu s utvrđenim smjernicama UNDG, MET je odgovorna za pripremu projektnog zadatka za obaveznu finalnu evaluaciju UNDAF-a, predviđenu za pretposljednju godinu (2020. godina), i za rukovođenje procesom evaluacije.

UN organizacije učesnice

120. Učešće programa, fondova i agencija UN u Integrisanom programu UN razlikuje se po njihovom doprinosu i/ili ulozi koju igraju. Agencije mogu igrati jednu ili više uloga uzajamno dogovorenih sa Stalnom koordinatorkom: u vidu suštinskog finansijskog doprinosa, u vidu implementacione agencije za definisane projekte ili potprograme, u vidu implementacionog partnera ili strane koja obezbjeđuje tehničku pomoć ili druge inpute i usluge, u vidu povremenog ili ad hoc tehničkog savjetnika/ savjetnika za javne politike i normativna pitanja, ili u vidu zastupnika određenog pitanja ili konvenciju koju promovišu UN. Neke UN organizacije učesnice igraju suštinsku leadersku ulogu u Integrisanom programu UN u jednoj ili više oblasti ishoda ili rezultatskih oblasti.

4 Preuzete obaveze Vlade Crne Gore

Vlada će pružiti podršku naporima koje ulažu agencije sistema UN na prikupljanju sredstava potrebnih za zadovoljenje potreba iskazanih u ovom UNDAF-u isarađivaće s agencijama sistema UN u sljedećim oblastima: podsticanje potencijalnih vlada donatora da agencijama sistema UN učine raspoloživima sredstva potrebna za sprovođenje onih komponenti programa za koja sredstva nijesu već obezbijeđena; podrška naporima agencija sistema UN na prikupljanju sredstava za program iz drugih izvora, uključujući i privatni sektor, kako iz inostranstva, tako i u Crnoj Gori; omogućavanje doprinosa pojedinaca, preduzeća i fondacija u Crnoj Gori kao podrške ovom programu koji su oslobođeni plaćanja poreza za donatore, u maksimalno mogućoj mjeri koju važeći zakoni dozvoljavaju.

Gotovinska pomoć za putovanja, stipendije, honorare i druge troškove određuje se po stopama koje su srazmjerne onima koje se primjenjuju u zemlji, ali ne prelaze one koje su primjenjive u sistemu Ujedinjenih nacija (kako je navedeno u cirkularima ICSC).

Vlada će ispoštovati svoje preuzete obaveze u skladu s odredbama sporazuma o saradnji i pomoći naznačenih u poglavlju 1.5.

Vlada primjenjuje odredbe Konvencije o privilegijama i imunitetu agencija Ujedinjenih nacija na imovinu, finansije i sredstva agencija, kao i na njihove zaposlene i konsultante. Osim toga, Vlada će agencijama i njihovim službenim licima, kao i drugom osoblju koje obavlja usluge u ime agencija, obezbijediti privilegije, imunitete i olakšice koje su predviđene ugovorima o saradnji i pomoći između agencija i Vlade. Vlada će biti odgovorna za rješavanje bilo kakvih pritužbi koje mogu pokretati treće strane protiv bilo koje agencije i njihovih službenih, savjetnika i agenata. Nijedna od agencija niti njihova službena lica, savjetnici ili lica koja obavljaju usluge u njihovo ime neće se smatrati odgovornima za bilo kakve odštetne zahtjeve i odgovornosti koje proističu iz djelovanja u skladu sa sporazumima o saradnji i pomoći, izuzev kad postoji uzajamna saglasnost između Vlade i određene agencije da takvi odštetni zahtjevi i odgovornost proističu iz ozbiljnog nemara ili neprimjerenog postupanja date agencije, njenih zaposlenih, savjetnika ili lica koja pružaju usluge.

Odredbe po HACT za UNDP i UNICEF:

Standardni Izvještaj o odobravanju sredstava i potvrdi troškova (FACE), koji odražava aktivnosti predviđene planom rada, koristiće implementacioni partneri za zahtjeve za otpuštanjem sredstava ili da se obezbijedi sporazum da će UNDP i UNICEF nadoknaditi ili direktno platiti rashode. Implementacioni partneri koristiće FACE da izvještavaju o korišćenju dobijene gotovine. Implementacioni partner imenuje jedno ili više službenih lica ovlašćenih da daju detalje vezano za račun, zahtijevaju i ovjeravaju korišćenje gotovine. FACE ovjerava imenovano službeno lice ili lica implementacionog partnera.

Gotovinu koja se prenese implementacionim partnerima treba potrošiti u svrhu aktivnosti i u vremenskom roku dogovorenom samo u planovima rada.

Gotovina koju dobije Vlada i nacionalne NVO koje su implementacioni partneri koristiće se u skladu s utvrđenim nacionalnim propisima, javnim politikama i procedurama koje su usaglašene s međunarodnim standardima, pogotovo da se osigura da se gotovina troši za aktivnosti koje su dogovorene u planovima rada (WPs) ida se osigura da se izvještaji o korišćenju sve primljene gotovine dostave UNDP-u i UNICEF-u u roku od šest mjeseci od prijema sredstava. Kad neki

nacionalni propisi, javne politike i procedure nijesu usaglašeni s međunarodnim standardima, primjenjuju se finansijska i druga pravila i sistemski propisi, politike i procedure agencije sistema UN.

U slučaju međunarodnih NVO ili organizacija civilnog društva i međuvladinih organizacija kao implementacionih partnera, dobijena gotovina troši se na aktivnosti koje su dogovorene planovima rada (WPs), te se osigurava da se izvještaji o punom trošenju sve dobijene gotovine dostavljaju UNDP-u i UNICEF-u u roku od šest mjeseci nakon prijema sredstava.

Da bi se olakšale redovne i posebne revizije, svaki implementacioni partner koji dobija gotovinu od UNDP-a i UNICEF-a agenciji sistema UN ili njenom predstavniku obezbijediće blagovremen pristup:

- svim finansijskim evidencijama koje utvrđuju evidenciju transakcija gotovinskih transfera koje obezbjeđuju UNDP i UNICEF, zajedno sa svom relevantnom dokumentacijom
- svu relevantnu dokumentaciju i osoblje koje je povezano s funkcionisanjem strukture unutrašnje kontrole kod implementacionog partnera kroz koju su prošli gotovinski transferi.

O nalazima svake revizije biće izvješćen implementacioni partner i UNDP i UNICEF. Svaki implementacioni partner će nadalje:

- Dobijati i pregledati revizorski izvještaj koji daju revizori.
- Dostaviti blagovremenu izjavu o prihvatanju ili odbijanju bilo koje preporuke revizije UNDP-u i UNICEF-u koji su obezbijedili gotovinu tako da revizori uključe te izjave u svoje konačne izvještaje o reviziji prije dostavljanja UNDP-u i UNICEF-u.
- Blagovremeno preduzimati radnje na sprovođenju prihvaćenih preporuka revizije. Izvještavati o aktivnostima koje su preduzete na sprovođenju prihvaćenih preporuka agencijama sistema UN kvartalno (ili kako se pojedinačno dogovori).

5 Budžetski okvir i mobilizacija resursa

Agencije sistema UN pružaće podršku razvoju i realizaciji aktivnosti u okviru UNDAF-a, koje mogu uključivati tehničku podršku, pomoć u gotovini, robi i opremi, usluge nabavke, prevoz, sredstva za aktivnosti zastupanja, istraživanja i studije, konsultacije, razradu, praćenje i evaluaciju programa, edukaciju i podršku zaposlenima. Dio podrške agencija sistema UN mogu da obezbijede nevladine organizacije i organizacije civilnog društva kako se to dogovori u okviru pojedinačnih planova rada i u projektnoj dokumentaciji.

Dodatna podrška može uključiti pristup globalnim informacionim sistemima koje vodi organizacija UN, mreži kancelarija agencija sistema UN po zemljama i specijalizovanim informacionim sistemima, uključujući i spiskove konsultanata i pružalaca razvojnih usluga, i pristup podršci koju obezbjeđuje mreža specijalizovanih agencija, fondova i programa UN.

Agencije sistema UN imenuju zaposlene i konsultante za razradu programa, podršku programima, tehničku pomoć, kao i za aktivnosti praćenja i evaluacije.

Saglasno godišnjim pregledima i napretku koji se ostvaruje u realizaciji nekog programa, sredstva agencija sistema UN distribuiraju se po kalendarskoj godini i u skladu s UNDAF-om. Ti budžeti se pregledaju i dodatno se razrađuju u planovima rada i projektnoj dokumentaciji. Po uzajamnoj saglasnosti Vlade i agencija sistema UN, nenamjenska donatorska sredstva obezbjeđena agencijama sistema UN mogu se preusmjeriti na druge jednako vrijedne programske aktivnosti.

Aranžmani za gotovinske transfere i nadoknade za sredstva UNDP-a i UNICEF-a²³:

U slučaju direktnih transfera ili nadoknada, agencije UN obavještavaju implementacionog partnera o iznosu koji su odobrile agencije sistema UN i isplaćuju sredstva implementacionom partneru u roku od 30 dana.

U slučaju direktnih plaćanja dobavljačima ili trećim stranama za obaveze koje je ostvario implementacioni partner na osnovu zahtjeva koje je potpisao ovlašćeni službenik implementacionog partnera; ili dobavljačima i trećim stranama za obaveze koje su ostvarile agencije sistema UN kao podršku aktivnostima dogovorenim s implementacionim partnerima, agencije sistema UN realizovaće plaćanje u roku od 30 dana.

Agencije sistema UN ne snose nikakvu direktnu odgovornost po ugovornim aranžmanima sklopljenim između implementacionog partnera i dobavljača treće strane.

Kad agencije sistema UN i druga agencija sistema UN obezbjeđuju gotovinu istom implementacionom partneru, praćenje programa, finansijsko praćenje i reviziju zajednički sprovode ili koordiniraju te agencije sistema UN.

121. Ukupna indikativna sredstva za UNDAF 2017–2021. godine procjenjuju se na iznos od 55,6 miliona US\$ i predstavljena su u Aneksu B. Ta sredstva uglavnom se sastoje od osnovnih sredstava i dodatnih doprinosa od organizacija prisutnih u zemlji, kao što su UNDP, UNICEF, UNHCR, ili od sredstava koja mobilišu specijalizovane organizacije UN kako je to predstavljeno u Aneksu B.

122. Budžetski okvir (Aneks B) predstavlja procijenjene budžetske zahtjeve za sprovođenje godišnjih planova rada UN tokom petogodišnjeg ciklusa UNDAF, a revidiraće se svake godine u okviru godišnjeg pregleda napretka ostvarenog po stubovima u odnosu na pla-

nirane rezultate i ciljane vrijednosti, kao i prilagođavati da bi se rješavale nove potrebe i u obzir uzimale pouke izvučene tokom realizacije.

123. Mobilizacija resursa u slučaju nedostajućih finansijskih sredstava u odnosu na planirani budžetski okvir predstavlja kako odgovornost pojedinačnih organizacija UN u skladu s njihovim planiranim aktivnostima, tako i dijeljenu i zajedničku odgovornost UNCT koga predvodi Stalna koordinatorka, a u konačnom Sistema UN zajedno s Vladom. Budući da će značajan dio indikativnih sredstava činiti dodatna sredstva, njih treba mobilisati od bilateralnih donatora, od specijalnih centralizovanih ili regionalnih tematskih fondova ili fondova za podršku koherentnosti i inovativnosti UN, od Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF) i sličnih. Međutim, budući da se Crna Gora nalazi u kategoriji zemalja sa gornjim srednjim dohotkom i da je zemlja kandidat za članstvo u EU, većina mogućnosti bilateralnog finansiranja za nju je zatvorena. Glavni izvori finansiranja za rad na ljudskim pravima i razvoju koji stoji na raspolaganju Crnoj Gori potiče od pretpristupnih instrumenata EU ili od međunarodnih finansijskih institucija ili raznih globalnih mogućnosti finansiranja.
124. Procijenjena potrebna sredstva, mada tek indikativna, precizna su onoliko koliko je to bilo moguće u vrijeme pripreme UNDAF-a. U programskim i projektnim dokumentima organizacija UN nastaviće da se navode opredijeljena sredstva, u skladu s procedurama i mehanizmima odobravanja u svakoj od organizacija. Budžet UNDAF-a revidiraće se i ažurirati svake godine da bi se u obzir uzele relevantne promjene.

Foto: UN Crna Gora

6 Praćenje, izvještavanje i evaluacija

125. Plan praćenja i evaluacije i kalendar tih aktivnosti za UNDAF 2017–2021. godina dati su u Aneksu C. Glavni fokus plana je na praćenju napretka ka ostvarenju definisanih strateških ishoda kroz Matricu rezultata UNDAF i njen okvir indikatora. Praćenje i evaluacija je zajednička odgovornost Vlade i UNCT, putem Zajedničkog nadzornog komiteta i zajedničkih Radnih grupa po stubovima, koje će raditi godišnje preglede svojih planova, pripremati godišnje izvještaje o napretku, uvoditi neophodne promjene s obzirom na mijenjanje konteksta u zemlji, prepreke ili kašnjenja u realizaciji ili manjak dostupnih sredstava i odnosu na ciljne vrijednosti. Kako je prethodno naznačeno, Grupa za monitoring i evaluaciju snosi glavnu odgovornost za ukupno praćenje i evaluaciju plana, za konsolidaciju godišnjih izvještaja o napretku ostvarenom kroz svaku od četiri Rezultatske grupe i za pružanje tehničke podrške i davanje smjernica aktivnostima praćenja i evaluacije.
126. Osim toga, plan za praćenje i evaluaciju naznačava i niz komplementarnih aktivnosti praćenja i pregleda na nivou UNCT i pojedinačnih agencija: godišnji pregled rezultata funkcija, mehanizama i struktura u okviru pristupa Djelujući kao jedan u odnosu na UNDG Standardne operativne procedure i Godišnji izvještaj Stalne koordinatorke. Plan takođe određuje važne momente u smislu aktivnosti anketiranja i prikupljanja podataka relevantnih za okvir indikatora, kao i aktivnosti koje se odnose na izgradnju kapaciteta na nacionalnom nivou za praćenje i evaluaciju, uključujući i doprinos UN različitim izvještajima Vlade vezanim za pitanja koja se odnose na ljudska prava. Osim toga, plan sadrži i podatke o važnijim aktivnostima prikupljanja podataka koje sprovode nacionalni partneri.
127. Prikupljanje i analiza podataka predstavljaju ključne komponente aktivnosti koje podržavaju UN, koje imaju zajedničko usmjerenje na izgradnju kapaciteta na svim nivoima za kreiranje politika zasnovanih na čvrstim podacima i za pribavljanje razdvojenih podataka (po rodu, starosnoj grupi ili drugim društvenim kriterijumima) da bi se pratili efekti i uticaj nacionalnih politika i planova. Grupa za monitoring i evaluaciju, sa svojim kontakt osobama u svim Rezultatskim grupama po stubovima, podržava ove aktivnosti i osigurava da takve aktivnosti budu povezane s okvirom za praćenje i evaluaciju za godišnje planove rada po UNDAF-u.
128. Otuda, u vrijeme pisanja ovog dokumenta, nijesu bile dostupne sve relevantne informacije o aktivnostima praćenja i evaluacije od strane pojedinačnih organizacija UN koje će činiti sastavni dio godišnjih planova rada. Stogaće se ti podaci progresivno unositi u dokument da bi se dopunio plan za zajedničke aktivnosti praćenja i evaluacije.
129. Sveobuhvatna strateška evaluacija cjelokupnog UNDAF-a sprovedeće se uz uključivanje širokog niza aktera i partnera da bi se procijenio njegov doprinos nacionalnim prioritetima i strateškim planovima i programima Vlade, kao i njegova relevantnost, efektivnost, efikasnost i održivost. Troškovi evaluacije, koji se procjenjuju na 35.000 US\$, biće pokriveni iz doprinosa organizacija UN. Ishodi i indikatori razrađeni u Okviru rezultata i sredstava UNDAF-a predstavljaju faktore u odnosu na koje će se mjeriti napredak. Evaluacija će omogućiti Sistemu Ujedinjenih nacija i nacionalnim partnerima da inkorporiraju izvučene pouke i preporuke u osmišljavanje i planiranje narednog UNDAF-a.
130. Okvir indikatora zasnovan je uglavnom na korišćenju indikatora, s polaznim stanjima i ciljnim vrijednostima, i načinima verifikacije koji odgovaraju indikatorima koje koristi Vlada

za praćenje i evaluaciju realizacije nacionalnih strategija i planova. U pojedinim slučajevima, kako je to i naznačeno u planu za praćenje i evaluaciju, biće neophodno sprovesti odgovarajuće ankete i prikupljanje podataka da bi se utvrdila relevantna polazna stanja i omogućilo kontinuirano praćenje; međutim, te aktivnosti u potpunosti su opravdane s obzirom na presudnost razvijanja nacionalnih kapaciteta za prikupljanje i praćenje ključnih podataka za osmišljavanje javnih politika koje su zasnovane na čvrstim podacima i pokazateljima.

Obaveze nacionalnih implementacionih partnera u aktivnostima praćenja i evaluacije i revizijama

Implementacioni partneri saglasni su da sarađuju s agencijama Sistema UN radi praćenja svih aktivnosti koje su podržane gotovinskim transferima i omogućiće pristup relevantnim finansijskim evidencijama i osoblju zaduženom za administriranje gotovine koju su obezbijedile agencije sistema UN. U tom smislu, implementacioni partneri saglasni su oko sljedećeg:

1. Periodični pregledi na terenu i nenajavljene provjere finansijskih evidencija od strane agencija sistema UN ili njihovih predstavnika, kako bude primjereno, i kako je opisano u konkretnim klauzulama u dokumentima/ugovorima o njihovom angažovanju za agencije sistema UN
2. Programsko praćenje aktivnosti u skladu sa standardima agencija sistema UN i smjernicama za obilaske i praćenje rada na terenu
3. Posebne ili redovne revizije. Svaka organizacija UN, u saradnji s drugim agencijama sistema UN (kada se to želi i u konsultacijama s odgovarajućim ministarstvom koje ima koordinacionu ulogu) utvrđuje godišnji plan revizija, gdje se prioritet daje revizijama implementacionih partnera s velikim obimom pomoći u gotovini koju su obezbijedile agencije sistema UN, te onima čije kapacitete za finansijsko upravljanje treba osnažiti.

Posebna odredba za reviziju po HACT za UNDP i UNICEF

Revizije će naložiti agencije sistema UN, a sprovesti privatne revizorske kuće.

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: Demokratsko upravljanje									
SDG: 5, 16, 17									
Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativni budžetski okvir (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Do 2021. godine odgovorno, usmjereno na ljude, transparentno i efektivno pravosuđe, Skupština, javna uprava i nezavisne institucije svima obezbjeđuju sigurnost, jednak pristup pravdi i kvalitetnim uslugama³	1. Svjetski indikatori dobrog upravljanja <u>Polazno stanje (2014):</u> Glas i odgovornost 0,18 Politička stabilnost/Odsustvo nasilja 0,24 Efektivnost uprave 0,28 Regulatorni kvalitet 0,12 Vladavina prava 0,07 Kontrola korupcije -0,01 <u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Glas i odgovornost 0,30 Politička stabilnost/Odsustvo nasilja 0,60 Efektivnost uprave 0,40 Regulatorni kvalitet 0,35 Vladavina prava 0,25 Kontrola korupcije 0,15	Svjetska banka	Rizik: Destabilizacija političke situacije u regionu usporava napredak u pregovorima o pristupanju EU i dalju demokratizaciju društva. Negativni ekonomski trendovi utiču na političku stabilnost.	Kabinet Predsjednika Vlade, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo održivog razvoja, Ministarstvo finansija, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije. Takođe i političke partije, univerziteti, parlament, državno tužilaštvo, Centar za obuku u pravosuđu, NVO, Zaštitnik i druge institucije za zaštitu ljudskih prava, lokalne vlasti	UNDP 1.000.000	UNDP 1.000.000	UNDP 800.000	UNDP 700.000	UNDP 700.000
	2. Indeks demokratije <u>Polazno stanje (2014):</u> 5,94 / 10 <u>Ciljna vrijednost (2021):</u> 7,0 / 10	The Economist Jedinica za obavještajne podatke	Pretpostavka: Napredak u procesu pristupanja dovodi do daljeg napredovanja generalno u oblasti demokratskog upravljanja u zemlji. Reformske napore u oblasti javne uprave i vladavine prava podržava politička volja i dovoljno opredijeljenih sredstava za rješavanje elemenata koji predstoje za realizaciju.		UNHCR 350.000 IOM 200.000 UNICEF 447.100 UNECE 10.000	UNHCR TBD IOM 200.000 UNICEF 447.100 UNECE 10.000	UNHCR TBD IOM 150.000 UNICEF 430.747 UNECE 10.000	UNHCR TBD IOM 150.000 UNICEF 338.486 UNECE 10.000	UNHCR TBD IOM 150.000 UNICEF 338.485 UNECE 10.000

Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativni budžetski okvir (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
	<p>3. % preporuka za Crnu Goru iz UPR procesa u potpunosti realizovano ili u procesu realizacije u skladu s UPR ciklusom</p> <p><u>Polazno stanje (2015):</u> Drugi UPR ciklus: - u potpunosti realizovano: 13% prihvaćenih preporuka - u procesu realizacije: 82% prihvaćenih preporuka - realizacija nije otpočela: 5%</p> <p>Razdvojeni po osjetljivim grupama:</p> <ul style="list-style-type: none"> Žene Realizovano: 34% / U procesu: 66% Djeca Realizovano: 7% / U procesu: 86% Realizacija nije započela: 7% Osobe s invaliditetom U pocesu: 100% Manjine i Romi Realizovano: 9% / U procesu: 91% LGBT Realizovano: 16% / U procesu: 84% <p>Treći UPR ciklus: 0 Razdvojeni po osjetljivim grupama:</p> <ul style="list-style-type: none"> Žene: 0 Djeca: 0 Osobe s invaliditetom: 0 Manjine i Romi: 0 LGBT: 0 <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Drugi UPR ciklus: - Realizovano: 90% prihvaćenih preporuka - U procesu: 10% prihvaćenih preporuka</p> <p>Razdvojeni po osjetljivim grupama:</p> <ul style="list-style-type: none"> Žene Realizovano: 85% / U procesu: 15% Djeca Realizovano: 85% / U procesu: 15% Osobe s invaliditetom Realizovano: 85% / U procesu: 15% Manjine i Romi Realizovano: 85% / U procesu: 15% LGBT Realizovano: 85% / U procesu: 15% <p>Treći UPR ciklus: - Realizovano: 85% prihvaćenih preporuka - u procesu realizacije: 15% prihvaćenih preporuka</p> <p>Razdvojeni po osjetljivim grupama:</p> <ul style="list-style-type: none"> Žene Realizovano: 80% / U procesu: 20% Djeca Realizovano: 80% / U procesu: 20% Osobe s invaliditetom Realizovano: 80% / U procesu: 20% Manjine i Romi Realizovano: 80% / U procesu: 20% LGBT Realizovano: 80% / U procesu: 20% 	<p>Pregled izvještaja radnih grupa koje se sastoje od predstavnika Vlade, civilnog sektora i agencija UN</p>	<p>Rizik: Suprotstavljeni prioriteti sprječavaju odgovarajuću fokusiranost na ispunjenje preporuka iz UPR procesa.</p> <p>Rizik: Nastavak političke krize na Bliskom Istoku može dodatno pogoršati izbjegličku/migrantsku krizu i povećati priliv izbjeglica/migranata</p> <p>Pretpostavka: U saradnji sa svim relevantnim akterima, pripremljen Akcioni plan za sprovođenje preporuka iz UPR procesa.</p>						

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: Demokratsko upravljanje									
SDG: 5, 16, 17									
Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativni budžetski okvir (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
	<p>4. Nivo pripremljenosti Crne Gore za primjenu pravne tekovine EU i evropskih standarda u oblastima koje pokrivaju pregovaračka poglavlja 23 i 24</p> <p><u>Polazno stanje (2015):</u> Poglavlje 23: umjereno pripremljena (3) Poglavlje 24: umjereno pripremljena (3)</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Poglavlje 23: dobar nivo pripremljenosti (4) Poglavlje 24: dobar nivo pripremljenosti (4)</p>	Izveštaj EU o Crnoj Gori	<p>Rizik – Nedovoljna koordinacija među institucijama i brojni prioriteti u kontekstu pristupanja EU prevazilaze kapacitete Vlade i urušavaju njenu sposobnost da napreduje u skladu s planom.</p> <p>Pretpostavka: Postojanje političke volje, finansijskih sredstava i/ili kapaciteta i posvećenosti za napredovanje/završetak složenih reformskih procesa koji se odnose na Poglavlje 23</p>						
	<p>5. Procenat specijalizovanih profesionalaca⁴ koji primjenjuju postupke pravde po mjeri djeteta u radu s djecom</p> <p><u>Polazno stanje (2015):</u> 30 % profesionalaca specijalizovano za pravosudne postupke po mjeri djeteta</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> 100% profesionalaca koji rade s djecom primjenjuju pravosudne postupke po mjeri djeteta.</p>	Izveštaji Ministarstva pravde, Vrhovnog suda i Vrhovnog državnog tužilaštva	<p>Rizici: Nedovoljno političke volje usljed faktora ljudskih resursa i budžetskih ograničenja za specijalizaciju profesionalaca i procedura</p> <p>Pretpostavka: Postojanje političke volje i odgovarajućih finansijskih sredstava opredjeljenih za specijalizaciju profesionalaca i procedura</p>						
	<p>6. Proceant nacionalizovanih SDG; Uspostavljen sistem praćenja i izvještavanja po Nacionalnoj strategiji održivog razvoja (na osnovu SDG)</p> <p><u>Polazno stanje (2015):</u> 0 SDG nacionalizovano</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> 50% SDG nacionalizovano.</p> <p>Sistem praćenja i izvještavanja za NSOR je funkcionalan.</p>	Izveštaji o sprovođenju NSOR	<p>Pretpostavka: Uspostavljen sistem praćenja i izvještavanja za Nacionalnu strategiju za održivi razvoj (zasnovan na SDG).</p> <p>Vlada koristi stečene tehničke kapacitete da operacionalizuje sistem praćenja i evaluacije da osigura prikupljanje relevantnih, razdvojenih podataka, kvalitetnu evaluaciju, praćenje i izvještavanje po SDG</p>						

27 Sa posebnim fokusom na ugrožene grupe, uključujući etničke manjine, ranjivu djecu, osobe sa invaliditetom, LGBTIQ i starije osobe.

28 Uključuje zaposlene u pravosuđu, policiji, socijalnim službama koji su kontaktu s djecom u dodiru s pravosudnim sistemom.

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: Održivost životne sredine									
SDG: 7, 11, 13, 14, 15, 17									
Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativni budžetski okvir (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
<p>Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori ostvaruju korist od održivog upravljanja kulturnim i prirodnim bogatstvom, suočavanja s klimatskim promjenama i od smanjenja rizika od katastrofa.</p>	<p>1. Procenat propisa koji se odnose na životnu sredinu i klimatske promjene usklađeno s pravnom tekovinom EU</p> <p><i>Polazno stanje (2015): 60%</i> <i>Ciljna vrijednost (2021): 100%</i></p>	Izveštaj EU o Crnoj Gori	<p>Rizik: Destabilizacije političke situacije u regionu usporava napredak u procesu pristupanja EU</p>						
	<p>2. Procenat smanjenja godišnjih emisija gasova s efektom staklene bašte</p> <p><i>Polazno stanje (1990): 5,239 kilotona</i> <i>Ciljna vrijednost (2021): 4,715 kilotona (smanjenje od 10%)</i></p>	Nacionalna komunikacija ka UNFCCC	<p>Rizik: Nedostatak finansijskih sredstava na svim nivoima (vlada, opštine, poslovni sektor) za ulaganje u aktivnosti koje vode smanjenju emisija gasova s efektom staklene bašte</p> <p>Pretpostavka: Snažna politička volja i posvećenost Vlade ostvarenju ciljnih vrijednosti postavljenih u Nacionalnoj strategiji o klimatskim promjenama i Planiranom nacionalnom utvrđenom doprinosu (INDC)</p>	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine, opštine, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, CETI, sektor biznisa, JP „Nacionalni parkovi“,	UNDP 2.800.000	UNDP 3.850.000	UNDP 3.900.000	UNDP 3.500.000	UNDP 2.500.000
	<p>3. Broj konkretnih planova za smanjenje rizika od katastrofa (DRR) razrađen, testiran i operacionalizovan s uključivanjem svih aktera i korisnika za konkretne sektore, institucije, lokacije i kapacitete s praćenjem efekata katastrofa na žene, djecu i posebno osjetljive grupe</p> <p><i>Polazno stanje (2015): 0</i> <i>Ciljna vrijednost (2021): 4</i></p>	Pregled dokumenata, Ministarstvo unutrašnjih poslova	<p>Rizik: Neodgovarajuće poznavanje DRR među donosiocima odluka na nacionalnom i lokalnom nivou zaustavlja ili usporava proces integracije DRR u nacionalne politike i strategije</p> <p>Pretpostavka: Vlada u potpunosti posvećena integraciji DRR u nacionalne politike</p>		UNESCO 60.000	UNESCO 110.000	UNESCO 60.000	UNESCO 10.000	UNESCO 10.000
					UNEP 880.000	UNEP 880.000	UNEP 600.000	UNEP 600.000	UNEP 600.000
					FAO 48.500	UNIDO 380.000	UNEP 600.000	UNEP 600.000	UNEP 600.000
					UNIDO 220.000	UNEP 100.000	UNEP 100.000	UNEP 100.000	UNEP 100.000
					UNEP 100.000	UNEP 100.000	UNEP 100.000	UNEP 100.000	UNEP 100.000
					IAEA ⁵ 90.710	IAEA 22.404	UNOPS 250.000	UNOPS 250.000	UNOPS 250.000
					UNOPS 50.000	UNOPS 250.000	UNOPS 250.000	UNOPS 250.000	UNOPS 250.000
					WHO 32.500	WHO 32.500	WHO 32.500	WHO 32.500	WHO 32.500
					WHO 32.500	WHO 32.500	WHO 32.500	WHO 32.500	WHO 32.500

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: **Održivost životne sredine**

SDG: 7, 11, 13, 14, 15, 17

Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativni budžetski okvir (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
	<p>4. Stopa realizacije svih komponenti nacionalnog akcionog plana za upravljanje otpadom</p> <p>Polazno stanje (2015): 0% Ciljna vrijednost (2021): 100%</p>	Godišnji izvještaj Ministarstva održvog razvoja i turizma	<p>Rizik: Nedostatak finansijskih sredstava kao i kapaciteta za sprovođenje plana upravljanja otpadom.</p> <p>Pretpostavka: Nadležni lokalni organi su zainteresovani za promjenu praksi upravljanja otpadom i potpuno posvećeni realizaciji plana upravljanja otpadom.</p>						
	<p>5. Broj novostvorenih ekoloških mreža</p> <p>Polazno stanje (2015): 0 Ciljna vrijednost (2021): 2</p>	Nacionalni registar zaštićenih područja	<p>Rizik: Nedostatak sredstava potrebnih za naučni rad</p> <p>Pretpostavka: Efektivno korišćenje tehničke podrške za nacionalne institucionalne kapacitete da bi se osiguralo prikupljanje relevantnih podataka, kvalitetna evaluacija, praćenje i izvještavanje</p>						
	<p>6. Morska zaštićena područja doprinose sa (%) ukupnoj površini planiranoj za zaštitu u priobalnom području</p> <p>Polazno stanje (2015): 0 (2015) Ciljna vrijednost (2021): 3/10%</p>	Nacionalni registar zaštićenih područja	<p>Rizik: Nedostatak finansijske podrške za neophodne preliminarne studije prije proglašenja zaštićenih područja</p> <p>Pretpostavka: Nacionalni kapaciteti povećani da bi se osiguralo prikupljanje relevantnih podataka, kvalitetna evaluacija, praćenje i izvještavanje</p>						

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: Socijalna inkluzija											
SDGs: 1, 3, 4, 5, 8, 10, 17											
Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativna finansijska sredstva (USD)						
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.		
Do 2021. godine, stanovništvo ima unaprijeđen i jednak pristup kvalitetnim, inkluzivnim i uzajamno podržavajućim sistemima zdravstva, obrazovanja, zaštite i dostojan-stvenom radu.	1. Stopa upisa u predškolske ustanove (3–6 godina) Polazno stanje (2014/15): 53,5% Ciljna vrijednost (2020/21): 80%	MONSTAT, <i>Statistički godišnjak</i>	Rizik: Nastavak ekonomske krize i posljedično smanjenje ulaganja u obrazovanje; nedostatak resursa, ljudskih i finansijskih u svim relevantnim sektorima, kao i svijesti o važnosti predškolskoga obrazovanja, da bi se realizovala strategija širenja u skladu s utvrđenom dinamikom i na kvalitetan način. Pretpostavka: Trajna posvećenost Ministarstva prosvjete za realizaciju Strategije za rano i predškolsko obrazovanje odražava se kroz sistematsko djelovanje, praćenje i opredjeljivanje budžeta.	Ministarstvo rada i socijalnog staranja zajedno s nedavno uspostavljenim Zavodom za socijalnu i dječiju zaštitu, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete (uključujući relevantne institucije), Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo finansija, Ministarstvo pravde, Ministarstvo kulture, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Uprava za mlade i sport, opštine i lokalne zajednice	UNDP 1.000.000	UNDP 1.000.000	UNDP 1.000.000	UNDP 1.000.000	UNDP 1.000.000	UNDP 1.000.000	
	2. Broj registrovanih slučajeva nasilja u porodici protiv žena i djece (kao mjera reaktivnosti sistema) Polazno stanje 1 (2014): 310 registrovanih slučajeva djece žrtava kod CSR Ciljna vrijednost 1 (2021): 500 registrovanih slučajeva djece žrtava kod CSR Polazno stanje 2 (2014): 1347 slučajeva nasilja u porodici nad ženama koje je registrovala policija Ciljna vrijednost 2 (2021): 1720 slučajeva nasilja u porodici nad ženama koje je registrovala policija	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, <i>Godišnji izvještaj, Integrirani sistem informacija o socijalnom staranju</i>	Rizici: Postojeće društvene norme doprinose nedovoljnom prijavljivanju slučajeva nasilja. Podaci o prijavljenim slučajevima nijesu razdvojeni po polu i intervencije nijesu rodno senzitivne. Povjerenje u institucije i dalje slabo, pa otuda prijavljivanje slučajeva nasilja ostaje na istom nivou ili se smanjuje. Pretpostavke: Tekući javni dijalog o problemu nasilja u porodici, uključujući i nasilje nad djecom doprinosi smanjenju tolerancije nasilja (promjene društvenih normi). Osnažiti multisektorski odgovor na nasilje u porodici i sistemi bolje opremljeni da otkrivaju, registruju i rješavaju slučajeve nasilja u porodici.		UNHCR 600.000	UNHCR TBD	UNHCR TBD	UNHCR TBD	UNHCR TBD	UNHCR TBD	UNHCR TBD
	3. Stopa nezaposlenosti mladih (15–24 godine) Polazno stanje (2014): 35–8% (muškarci 36%, žene 35,4%) Ciljna vrijednost (2021): 30% (manje od 32% muškarci, manje od 32% žena)	MONSTAT	Rizici: Nedostatak integrisanog pristupa u realizaciji politika zapošljavanja; slaba međusektorska saradnja; rast bez otvaranja radnih mjesta kao karakteristika ekonomskog razvoja. Pretpostavke: Vlada u potpunosti posvećena stvaranju šansi za održivo zaposlenje; nesklad između obrazovanja i tržišta rada smanjen.		UNICEF 1.636.602	UNICEF 1.636.602	UNICEF 1.539.319	UNICEF 1.323.829	UNICEF 1.323.829	UNICEF 1.323.829	UNICEF 1.323.829
					IOM 50.000	IOM 50.000	IOM 50.000	IOM 50.000	IOM 50.000		
					ILO 113.500	ILO 113.500	ILO 113.500	ILO 113.500	ILO 113.500		
					WHO 300.000	WHO 300.000	WHO 300.000	WHO 300.000	WHO 300.000		
					UNOPS 50.000	UNOPS 10.000	UNOPS 250.000	UNOPS 250.000	UNOPS 250.000		
					IAEA 13.114	IAEA 6.557					

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: **Socijalna inkluzija**

SDGs: 1, 3, 4, 5, 8, 10, 17

Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativna finansijska sredstva (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
	<p>4. PISA rezultat</p> <p><u>Polazno stanje (2012):</u> Čitanje – 506, Matematika – 410, Nauka – 410</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Čitanje – 607, Matematika – 492, Nauka – 492, 2021.</p>	OECD, PISA istraživanja	<p>Rizici: Nedostatak ljudskih i finansijskih kapaciteta za kvalitetno i blagovremeno planiranje i realizaciju mjera koje za cilj imaju unapređenje kvaliteta obrazovnih usluga.</p> <p>Pretpostavke: Trajna posvećenost Ministarstva prosvjete i svih povezanih obrazovnih institucija na centralnom nivou da se unaprijede razvojni i obrazovni ishodi učenika putem sistematskih napora.</p>						
	<p>5. Broj ljudi koji imaju pristup standardizovanim porodičnim uslugama i uslugama u zajednici i gotovinskim davanjima</p> <p>(a) servisi</p> <p><u>Polazno stanje (2015)</u> 900; uzrast: <18 – 520; 18> 480; muškarci – 390, žene – 510;</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021)</u> 2.000; uzrast: <18 – 650; 18> 1.350; muškarci – 850, žene – 1.250;</p> <p>(b) deinstitucionalizacija</p> <p><u>Polazno stanje (2014)</u> 132; uzrast: 0-3 - 8, 3+ - 124, dječaci – 74, djevojčice – 58; djeca bez posebnih potreba – 73, djeca s posebnim potrebama – 59;</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021)</u> 95; uzrast: 0-3 - 0, 3+ - 95, dječaci - 50, djevojčice – 45; djeca bez posebnih potreba – 60, djeca s posebnim potrebama – 35;</p> <p>(c) preciznost ciljanih davanja</p> <p><u>Polazno stanje (2012):</u> 86%</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> 90%</p>		<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Integrirani informacioni sistem socijalnog staranja,</p> <p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, <i>Godišnji izvještaj, Baza podataka socijalne zaštite</i></p> <p>Svjetska banka</p>						

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: Socijalna inkluzija									
SDGs: 1, 3, 4, 5, 8, 10, 17									
Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativna finansijska sredstva (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
	<p>6. Smanjenje faktora rizika za nezarazne bolesti⁶</p> <p>(a) potrošnja alkohola per capita, registrovana i neregistrovana Polazno stanje (2012): 12 litara čistog alkohola Ciljna vrijednost (2021): 10 l per capita</p> <p>(b) potrošnja duvana među adolescentima Polazno stanje (2012): 7,3% Ciljna vrijednost (2021): 5%</p> <p>(c) Prevalenca povišenog krvnog pritiska među osobama starijim od 18 godina standardizovana za godine starosti Polazno stanje (2016): utvrditi (januar 2016. godine) Ciljna vrijednost (2021): 5% smanjenja</p> <p>(d) Prevalenca gojaznosti među osobama starijim od 18 godina standardizovana za godine starosti Polazno stanje (2016): utvrditi (decembar 2016. godine) Ciljna vrijednost (2021): 5% smanjenja</p> <p>(e) Unos soli (natrijum hlorid) po danu među osobama starijim od 18 godina standardizovana za godine starosti Polazno stanje (2016): utvrditi (IV kvartal 2016. godine) Ciljna vrijednost (2021): 15% smanjenje⁷</p>	<p>WHO</p> <p>SPIRE baza podataka</p>	<p>Rizici: Budžetska ograničenja</p> <p>Pretpostavke: Odgovarajući nivo političke posvećenosti i budžetske podrške za sprovođenje politika i unapređenje kvaliteta i obuhvata zdravstvenim uslugama, posebno za osjetljive grupe i područja s nedovoljnim nivoom usluga; novi multisektorski mehanizmi koordinacije uspostavljeni i funkcionalni</p>						

30 U svrhu praćenja napretka u realizaciji UNDAF-a koristiće se dodatni indikatori: stopa ukupne prijevremene smrtnosti standardizovana po uzrastu (30–70) za nezarazne bolesti razdvojeno po polu; Procenat djece vakcinisane protiv malih boginja (1 doza do drugog rođendana), polio (3 do prvog rođendana) i rubeola (1 do drugog rođendana); Privatna gotovinska plaćanja domaćinstava za zdravstvo kao % ukupnih izdvajanja za zdravstvo; potrošnja antibiotika.

31 Ministarstvo zdravlja, u skladu s preporukama SZO, izvještava o četiri indikatora (1. Ukupna stopa preuranjene smrtnosti (30–70) standardizovana na uzrast za nezarazne bolesti; 2. Procenat djece vakcinisane na male boginje (1 doza do drugog rođendana), polio (3 doze do prvog rođendana) i rubeola (1 doza do drugog rođendana); 3. Privatna gotovinska plaćanja domaćinstava za zdravstvo kao % ukupnih izdvajanja za zdravstvo; 4. Potrošnja antibiotika)

Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativna finansijska sredstva (USD)					
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	
Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori ostvaruju koristi od unaprijeđenog institucionalnog i regulatornog okvira koji podstiče održivi i inkluzivni ekonomski rast zasnovan na inovacijama, preduzetništvu i konkurentnosti.	<p>1. Indeks razvoja po mjeri čovjeka i njegovi derivati</p> <p>(a) Indeks razvoja po mjeri čovjeka</p> <p><u>Polazno stanje (2014):</u> vrijednost 0,789 / rang 51/187 / visok razvoj <u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Veoma visok razvoj</p> <p>(b) Indeks razvoja po mjeri čovjeka prilagođen za nejednakost</p> <p><u>Polazno stanje (2014):</u> vrijednost 0,728; (gubitak od 9,2% od HDI) <i>prosječan gubitak uslijed nejednakosti za zemlje s veoma visokim HDI indeksom je 12,1%</i></p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Gubitak kod HDI prilagođenog za nejednakost u odnosu na HDI < od prosječnog gubitka u zemljama s veoma visokim HDI indeksom</p> <p>(b) Indeks rodne nejednakosti</p> <p><u>Polazno stanje (2014):</u> vrijednost 0,171 / rang 37/155 <u>Ciljna vrijednost (2021):</u> vrijednost <0,171</p>	Izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka	<p>Rizici: Nepostojanje javnih politika koje stavljaju ljude u centar; ekonomski pad utiče na standard života.</p> <p>Pretpostavka: Vlada posvećena stvaranju okruženja u kome ljudi mogu da razviju svoj puni potencijal i vode produktivne i kreativne živote</p>	Ministarstvo finansija, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo saobraćaja, Ministarstvo kulture, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo poljoprivrede, Kabinet potpredsjednika Vlade za regionalni razvoj kao i Kabinet potpredsjednika Vlade za ekonomsku politiku i finansijsku stabilnost, univerziteti, EU	UNDP 460.526	UNDP 361.842	UNDP 307.018	UNDP 219.298	UNDP 219.298	UNDP 219.298
	<p>2. Globalni indeks inovativnosti</p> <p><u>Polazno stanje (2014):</u> na 41. mjestu od 141 zemlje <u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Među vodećih 40 u globalnim razmjerama</p>				Izvještaj Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO). Univerzitet Johnson Cornell i Poslovna škola INSEAD	<p>Rizici: Nedostatak sredstava za infrastrukturu koja omogućava inovativne aktivnosti i razvoj zdravog okruženja za inovativnost; prisustvo neuspjelih preduzeća na tržištu što ometa inovativnost (nevoljnost za ulazak u rizik); nepostojanje poslovnog okruženja koje pogoduje inovativnosti</p> <p>Pretpostavka: Ukupan ekonomski razvoj zemlje je dobar, što je presudno za pozitivan razvoj inovativnosti i kapaciteta konkurentnosti kod MSP; Vlada je u potpunosti posvećena unapređenju infrastrukture (naučni parkovi, centri izvrsnosti, itd.); Vlada posvećena unapređenju pet stubova koji omogućavaju inovativne aktivnosti: (1) Institucije, (2) Ljudski kapital i istraživanje, (3) Infrastruktura, (4) Sofisticirano tržište i (5) Sofisticirani biznisi.</p>	UNDP 328.947 UNICEF 311.443 ILO 223.500 UNESCO 60.000 UNECE 50.000 UNCTAD 125.000 UNOPS 500.000	UNICEF 311.443 UNIDO 400.000 ILO 223.500 UNESCO 60.000 UNECE 50.000 UNCTAD 125.000 UNOPS 1.000.000	UNICEF 293.309 UNIDO 400.000 ILO 223.500 UNESCO 10.000 UNECE 50.000 UNCTAD 100.000 UNOPS 1.000.000	UNICEF 229.842 ILO 223.500 UNESCO 10.000 UNECE 50.000 UNCTAD 100.000 UNOPS 1.000.000

Rezultatska grupa / Oblast fokusa: **Ekonomsko upravljanje**

SDG: 1, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17

Ishodi	Indikatori, polazno stanje, ciljne vrijednosti	Način verifikacije	Rizici i pretpostavke	Partneri	Indikativna finansijska sredstva (USD)				
					2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
	<p>3. Stopa zaposlenosti</p> <p><u>Polazno stanje (2015):</u> Stopa zaposlenosti – 43,2% – muškarci (48,9%) / žene (37,8%) – jug (50%) / centar (49,2%) / sjever (27,5%) – mladi, 15–24 (18,%)</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Stopa zaposlenosti – 48% – muškarci (53%) / žene (43%) – jug (53%) / centar (52%) / sjever (35%) – mladi, 15–24 (29%)</p>	Anketa radne snage, MONSTAT,	<p>Rizici: Dalje odlaganje početka i/ili odlaganje u realizaciji investicionih projekata dovešće u opasnost ukupnu ekonomsku stabilnost, a time i zaposlenost. Nedostatak integrisanog pristupa u sprovođenju politika zapošljavanja</p> <p>Pretpostavke: Vlada u potpunosti posvećena stvaranju održivih mogućnosti za zaposlenje; smanjen nesklad između obrazovanja i tržišta rada.</p>						
	<p>4. Svjetska banka, Doing business izvještaj</p> <p><u>Polazno stanje (2016):</u> na 46. mjestu od 189 zemalja</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> Među vdećih 20 na globalnoj skali</p>	Svjetska banka – <i>Doing Business</i> izvještaj	<p>Rizici: Nedostatak integrisanog pristupa unapređenju 10 tema koje se mjere kroz <i>Doing business</i> istraživanje</p> <p>Pretpostavka: Propisi koji regulišu biznis ostali na istom ili nižem nivou</p>						
	<p>5. Produktivnost resursa (BDP/DMC (domaća materijalna potrošnja)</p> <p><u>Polazno stanje (2014):</u> 0,39 EUR/kg</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> najmanje 0,60 EUR/kg</p>	MONSTAT	<p>Pretpostavka: Vlada u potpunosti posvećena stvaranju okruženja koje pogoduje održivom korišćenju prirodnih bogatstava</p>						
	<p>6. BDP per capita u PPP kao % prosjeka u EU</p> <p><u>Polazno stanje (2014):</u> 39%</p> <p><u>Ciljna vrijednost (2021):</u> 50% prosjeka u EU</p>	MONSTAT / EUROSTAT	<p>Rizici: Velika zaduženost Vlade može uticati na povećanje poreških obaveza građana i smanjiti dohodak koji imaju na raspolaganju.</p> <p>Pretpostavke: Stope rasta u glavnim izvoznim sektorima (posebno turizmu⁸ i energetici⁹) ostvaruju stope koje je predvidjela Vlada, tekući investicioni projekti nastavljani.</p>						

Rezultatska grupa	Demokratsko upravljanje	Socijalna inkluzija	Održivost životne sredine	Ekonomsko upravljanje	
Ishod	Do 2021. godine odgovorno, usmjerenost na ljude, transparentno i efektivno pravosuđe, Skupština, javna uprava i nezavisne institucije svima obezbjeđuju sigurnost, jednak pristup pravdi i kvalitetnim uslugama	Do 2021. godine, stanovništvo ima unaprijeđen i jednak pristup kvalitetnim, inkluzivnim i uzajamno podržavajućim sistemima zdravstva, obrazovanja, zaštite i dostojanstvenom radu.	Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori ostvaruju korist od održivog upravljanja kulturnim i prirodnim bogatstvom, suočavanja s klimatskim promjenama i od smanjenja rizika od katastrofa.	Do 2021. godine, ljudi u Crnoj Gori ostvaruju koristi od unaprijeđenog institucionalnog i regulatornog okvira koji podstiče održivi i inkluzivni ekonomski rast zasnovan na inovacijama, preduzetništvu i konkurentnosti.	
Organizacija UN	<i>Procijenjena dostupna sredstva, u US\$</i>				Ukupno, Po organizaciji
FAO*			\$48.500,00		\$48.500,00
IAEA* ¹⁰		\$19.672,13	\$113.114,75		\$132.786,89
ILO		\$567.500,00		\$1.117.500,00	\$1.685.000,00
IOM	\$850.000,00	\$250.000,00			\$1.100.000,00
UNCTAD				\$550.000,00	\$550.000,00
UNDP	\$4.200.000,00	\$5.000.000,00	\$16.550.000,00	\$1.677.631,00	\$27.427.631,00
UNECE	\$50.000,00		\$500.000,00	\$200.000,00	\$750.000,00
UNEP			\$2.360.000,00		\$2.360.000,00
UNESCO			\$250.000,00	\$150.000,00	\$400.000,00
UNHCR*	\$350.000,00	\$600.000,00			\$950.000,00
UNICEF	\$2.021.918,00	\$7.460.181,00		\$1.375.879,00	\$10.857.978,00
UNIDO			\$600.000,00	\$800.000,00	\$1.400.000,00
UNOPS		\$810.000,00	\$1.050.000,00	\$4.500.000,00	\$6.360.000,00
WHO		\$1.500.000,00	\$162.500,00		\$1.662.500,00
Ukupno	\$7.471.918,00	\$16.207.353,13	\$21.634.114,75	\$10.371.010,00	\$55.684.395,89

* Nedostajući budžeti će biti dostupni naknadno.

Rezultatska grupa	Demokratsko upravljanje				Socijalna inkluzija				Održivost životne sredine				Ekonomsko upravljanje			
	Osnovni	Namjenski/ dodatni budžet	Praznina u finansiranju	Ukupno	Osnovni	Namjenski/ dodatni budžet	Praznina u finansiranju	Ukupno	Osnovni	Namjenski/ dodatni budžet	Praznina u finansiranju	Ukupno	Osnovni	Namjenski/ dodatni budžet	Praznina u finansiranju	Ukupno
UN Organizacija																
FAO*	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$49	\$0	\$49	\$0	\$0	\$0	\$0
IAEA*	\$0	\$0	\$0	\$0	\$20	\$0	\$0	\$20	\$113	\$0	\$0	\$113	\$0	\$0	\$0	\$0
ILO	\$0	\$0	\$0	\$0	\$218	\$0	\$350	\$568	\$0	\$0	\$0	\$0	\$218	\$0	\$900	\$1.118
IOM	\$0	\$850	\$0	\$850	\$0	\$250	\$0	\$250	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0
UNCTAD	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$50	\$500	\$550
UNDP	\$200	\$1.200	\$2.800	\$4.200	\$200	\$1.150	\$3.650	\$5.000	\$200	\$5.430	\$10.920	\$16.550	\$190	\$0	\$1.488	\$1.678
UNECE	\$0	\$50	\$0	\$50	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$500	\$0	\$500	\$0	\$200	\$0	\$200
UNEP*	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$660	\$1.700	\$2.360	\$0	\$0	\$0	\$0
UNESCO	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$25	\$25	\$200	\$250	\$25	\$25	\$100	\$150
UNHCR*	\$350	\$0	\$0	\$350	\$600	\$0	\$0	\$600	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0
UNICEF	\$704	\$0	\$1.318	\$2.022	\$2.346	\$470	\$4.644	\$7.460	\$0	\$0	\$0	\$0	\$469	\$435	\$471	\$1.376
UNIDO	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$600	\$600	\$0	\$0	\$800	\$800
UNOPS	\$0	\$0	\$0	\$0	\$210	\$0	\$600	\$810	\$250	\$0	\$800	\$1.050	\$450	\$0	\$4.050	\$4.500
WHO	\$0	\$0	\$0	\$0	\$1.175	\$325	\$0	\$1.500	\$125	\$38	\$0	\$163	\$0	\$0	\$0	\$0
UN Sistem	\$1.254	\$2.100	\$4.118	\$7.472	\$4.768	\$2.195	\$9.244	\$16.207	\$713	\$6.701	\$14.220	\$21.634	\$1.352	\$710	\$8.309	\$10.371

<i>Finansijski pregled, in 000 US\$</i>	<i>Osnovni</i>	<i>Namjenski/ dodatni budžet</i>	<i>Praznina u finansiranju</i>	<i>Ukupno</i>
UN Sistem u Crnoj Gori	\$8.087	\$11.706	\$35.891	\$55.684

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Ankete/studije	<p>Analiza fiskalnog i parafiskalnog tereta lokalnih samouprava s preporukama za regulatorne izmjene (ILO)</p> <p>Sprovedena nacionalna anketa u smislu obima neprijavljenih zarada ii utvrđivanje minimalnih zarada (ILO)</p> <p>Nacionalna anketa o radu djece (MON-STAT i ILO)</p> <p>Interna anketa UN Crna Gora o DaO 2017. godine</p> <p>Anketa o e-upravi kao input za NHDR 2017. godine</p> <p>Učešće žena u poljoprivrednoj proizvodnji u opštinama Mojkovac i Plužine</p> <p>Revidiran inventar gasova s efektom staklene bašte u sektoru turizma (dodatne godine 2014–2015.)</p> <p>Prelazno ispitivanje niskokarbonskog turizma</p>	<p>Interna anketa UN Crna Gora o DaO 2018. godine</p> <p>Procjena žive za Crnu Goru</p>	<p>Interna anketa UN Crna Gora o DaO 2019. godine</p> <p>Revidiran inventar gasova s efektom staklene bašte u sektoru turizma (dodatne godine 2016–2017.)</p> <p>Konačno ispitivanje niskokarbonskog turizma</p>	<p>Interna anketa UN Crna Gora o DaO 2020. godine</p>	<p>Interna anketa UN Crna Gora o DaO 2021. godine</p>
Evaluacije	<p>Nezavisna evaluacija Programa Crne Gore za dostojan rad (ILO)</p> <p>Privremena evaluacija projekta Ka niskokarbonskom turizmu</p>	<p>Nezavisna završna evaluacija projekta Minamata Inicijalna procjena za Crnu Goru</p>	<p>Evaluacija rodnog programa (UNDP)</p> <p>Konačna evaluacija projekta Ka niskokarbonskom turizmu</p>	<p>Nezavisna evaluacija UNDAF-a 2017–2021.</p> <p>Nezavisna konačna evaluacija Programskog dokumenta za Crnu Goru 2017–2021 (UNDP)</p> <p>Nezavisna konačna evaluacija Programskog dokumenta za Crnu Goru 2017–2021 (UNICEF)</p> <p>Nezavisna konačna evaluacija projekta Sveobuhvatno i ekološki prihvatljivo upravljanje PCB u Crnoj Gori</p>	

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Pregledi	<p>Godišnji pregledi radnih grupa po stubovima</p> <p>Godišnji pregledi UN organizacija</p> <p>Relevantne monitoring posjete lokacijama</p> <p>Izveštaji Međuvladinih sektorskih komiteta (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj o tehničkoj saradnji (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj Stalne koordinatorke za 2016.</p>	<p>Godišnji pregledi radnih grupa po stubovima</p> <p>Godišnji pregledi UN organizacija</p> <p>Relevantne monitoring posjete lokacijama</p> <p>Izveštaji Međuvladinih sektorskih komiteta (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj o tehničkoj saradnji (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj Stalne koordinatorke za 2017.</p>	<p>Godišnji pregledi radnih grupa po stubovima</p> <p>Godišnji pregledi UN organizacija</p> <p>Relevantne monitoring posjete lokacijama</p> <p>Izveštaji Međuvladinih sektorskih komiteta (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj o tehničkoj saradnji (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj Stalne koordinatorke za 2018.</p>	<p>Godišnji pregledi radnih grupa po stubovima</p> <p>Godišnji pregledi UN organizacija</p> <p>Relevantne monitoring posjete lokacijama</p> <p>Izveštaji Međuvladinih sektorskih komiteta (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj o tehničkoj saradnji (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj Stalne koordinatorke za 2019.</p>	<p>Godišnji pregledi radnih grupa po stubovima</p> <p>Godišnji pregledi UN organizacija</p> <p>Relevantne monitoring posjete lokacijama</p> <p>Izveštaji Međuvladinih sektorskih komiteta (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj o tehničkoj saradnji (UNECE)</p> <p>Godišnji izvještaj Stalne koordinatorke za 2020.</p>
Sistemi za praćenje	<p>Doprinos nacionalizaciji SDG, utvrđivanje polaznog stanja i sistema za praćenje SDG</p> <p>Doprinos pregledu literature/izveštaju o ostvarenom napretku Vlade u sprovođenju preporuka proisteklih iz II ciklusa UPR</p>	<p>Doprinos Izveštaju Radne grupe za Univerzalni periodični izvještaj za Crnu Goru (III UPR ciklus)</p>			
UNDAF aktivnosti monitoringa	<p>Izveštaj UN o ostvarenom napetku</p> <p>Godišnji pregled ostvarenog napretka UNDAF</p>	<p>Izveštaj UN o ostvarenom napetku</p> <p>Godišnji pregled ostvarenog napretka UNDAF</p>	<p>Izveštaj UN o ostvarenom napetku</p> <p>Godišnji pregled ostvarenog napretka UNDAF</p>	<p>Izveštaj UN o ostvarenom napetku</p> <p>Godišnji pregled ostvarenog napretka UNDAF</p>	<p>Izveštaj UN o ostvarenom napetku</p> <p>Godišnji pregled ostvarenog napretka UNDAF</p>
Izgradnja kapaciteta za praćenje i evaluaciju	<p>Interna obuka u UN o integraciji rodnog aspekta</p> <p>Interna obuka u UN o HRBA</p>		<p>Interna obuka u UN o integraciji rodnog aspekta</p> <p>Interna obuka u UN o HRBA</p>		
Glavne aktivnosti partnera na prikupljanju podataka	<p>III ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda – Nacionalni izvještaj Crne Gore o stanju oblasti ljudskih prava</p> <p>Periodični izvještaj o sprovođenju Međunarodne konvencije za ukidanje svih oblika rasne diskriminacije (ICERD)</p>	<p>Periodični izvještaj o sprovođenju Međunarodne konvencije protiv mučenja i drugog surovog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja (CAT)</p>	<p>Periodični izvještaj o sprovođenju Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICE-SCR)</p>	<p>Periodični izvještaj o sprovođenju Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR)</p>	<p>Popis 2021. godine</p> <p>Periodični izvještaj o sprovođenju Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnog i nedobrovoljnog nestanka (CED)</p>
Publikacije	<p>Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka i e-upravi</p> <p>Globalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka 2017. godine</p>	<p>Globalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka 2018. godine</p> <p>Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj</p>	<p>Globalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka 2019. godine</p>	<p>Globalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka 2020. godine</p> <p>Treća nacionalna komunikacija</p>	<p>Globalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka 2021. godine</p>

* Procijenjeni iznos za pomenute aktivnosti praćenja i revizije koje će sprovesti Tim UN u Crnoj Gori i pojedinačne organizacije je 300.000\$. Kako je pomenuto u poglavlju 5, podaci o monitoringu i evaluaciji progresivno će se unositi da bi se dopunio plan za zajedničke aktivnosti praćenja i evaluacije. To uključuje i sredstva za evaluaciju UNDAF-a, koja se procjenjuju na 35.000 US\$, koja će biti pokrivena doprinosom organizacija UN.

D. Ciljevi održivog razvoja

Ciljevi održivog razvoja	
Cilj 1.	Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima.
Cilj 2.	Okončati glad, postići bezbjednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu.
Cilj 3.	Obezbijediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija.
Cilj 4.	Obezbijediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja.
Cilj 5.	Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice.
Cilj 6.	Obezbijediti sanitarne uslove i pristup pijaćoj vodi za sve.
Cilj 7.	Obezbijediti pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve.
Cilj 8.	Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve.
Cilj 9.	Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati održivu industrijalizaciju i podsticati inovativnost.
Cilj 10.	Smanjiti nejednakost između i unutar država.
Cilj 11.	Učiniti gradove i naselja inkluzivnima, bezbjednima, otpornima i održivima.
Cilj 12.	Obezbijediti održivu potrošnju i proizvodnju.
Cilj 13.	Preduzeti hitnu akciju u suzbijanju klimatskih promjena i njihovih posljedica*.
Cilj 14.	Očuvati i razumno koristiti okeane, mora i morske resurse za održivi razvoj
Cilj 15.	Održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, spriječiti degradaciju zemljišta i urušavanje biodiverziteta.
Cilj 16.	Promovisati miroljubiva, inkluzivna i pravedna društva.
Cilj 17.	Učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj.

* Prepoznajući Konvenciju Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama za prvenstveni međunarodni i međuvladin forum za pregovaranje o globalnom odgovoru na klimatske promjene.

UN Eco House
Stanka Dragojevića bb
81000 Podgorica
Montenegro
www.un.org.me